

آداب معاشرت

از دیدگاه معصومین علیهم السلام

شیخ حر عاملی

ترجمه

محمد علی فارابی

بعضوب عباسی علی کمر

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی

شیخ حرّاعی

جمعہ داری شد
ش. اموال: ۴۱۴۶۶

آداب معاشرت

از دیدگاہ معصومین علیہم السلام

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی

ترجمہ

محمد علی فارابی - یعقوب عیسیٰ علی گہر

حز عاملی، محمد بن حسن، ۱۰۳۳ - ۱۱۰۴ق.

آداب معاشرت از دیدگاه معصومین علیهم السلام [وسائل الشیعة الی
تحصیل مسائل الشریعة، برگزیده، فارسی] / [حز عاملی]؛ ترجمه محمدعلی
فارابی، یعسوب عباسی علی کمر. - مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۸۰.
۲۱۹ ص.

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه به صورت زیر نویس.

۱. احادیث شیعه - قرن ۱۱ق. ۲. اخلاق اسلامی - متون قدیمی تا
قرن ۱۴. ۳. آداب معاشرت. الف. فارابی، محمدعلی، ۱۳۲۱ -
مترجم. ب. عباسی علی کمر، یعسوب، مترجم. ج. بنیاد پژوهشهای
اسلامی. د. عنوان.

۲۹۷/۲۱۲

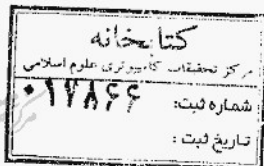
۳۵۰۷ - ۷۰م

BP ۱۳۵ / ۲۴ و ۵۰۲۲۷

کتابخانه ملی ایران

۲۱۴

مرکز تحقیقات کتابداری و اسنادی

تاسیس ۱۳۰۲

آداب معاشرت از دیدگاه معصومین علیهم السلام

شیخ حز عاملی

ترجمه محمدعلی فارابی - یعسوب عباسی علی کمر

ویراسته موسی دانش

طرح جلد: سید مسعود فرهنگ

چاپ پنجم ۱۳۸۰

۵۰۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ آستان قدس رضوی

قیمت: ۸۰۰۰ ریال

حق چاپ محفوظ است

مشهد - ص. پ ۲۶۶ - ۹۱۷۳۵ تلفن ۵ - ۸۲۲۱۰۲۳ - E-mail: isireafn@emamreza.net

مرکز توزیع: شرکت به نشر، دفتر مرکزی: مشهد، تلفن ۷ - ۸۵۱۱۱۴۶، دورنگار ۹۷۵۲۰

فهرست مطالب

۱۳	سرآغاز
۱۵	اجمالی از شرح حال شیخ حرّ عاملی آداب معاشرت در سفر و حضر و آن مشتمل بر چند باب است:
	۱ - باب لزوم معاشرت با مردم از طریق ادای امانت، اقامه شهادت و راستگویی و...
۱۷	
۲۰	۲ - باب استحباب خوشرفتاری با مردم و همسایگان.
۲۲	۳ - باب چگونگی معاشرت با دوستان مختلف.
	۴ - باب استحباب:
	الف: فاصله هر دو نفر (در مجالس) بویژه به اندازه یک ذراع در تابستان.
۲۳	ب: کمک به نیازمندان و ضعيفان.
۲۴	۵ - باب استحباب گرامیداشت دوستان و نصیحت کردن آنان.
۲۴	۶ - باب کراهت اخم کردن بر مردم.
۲۴	۷ - باب دوست یابی و خوگرفتن با دوستان و پذیرفتن اعتراض آنان.
۲۶	۸ - باب استحباب همنشینی با خردمند بخشنده و دوری از نادان فرومایه.
۲۷	۹ - باب استحباب مشورت با عاقل.
۲۷	۱۰ - باب استحباب دیدار و گفتگو با دوستان.
	۱۱ - باب استحباب معاشرت با مردم خوب و دوستان قدیمی و اجتناب از معاشرت با بدان.
۲۹	۱۲ - باب استحباب پذیرفتن نصیحت و معاشرت با کسی که انسان عیب اورا می داند به منظور نصیحت کردن او.
۳۰	

- ۱۳ - باب استحباب دوستی با کسی که رعایت دوستی را می‌کند و او را در موقع گرفتاری تنها نمی‌گذارد. ۳۱
- ۱۴ - باب استحباب کمک و یاری دادن دوستان به یکدیگر. ۳۱
- ۱۵ - باب کراهت دوستی با بدکار و نادان و دروغگو. ۳۳
- ۱۶ - باب کراهت شرکت دادن افراد فرومایه و گنهکار در امور. ۳۵
- ۱۷ - باب تحریم همنشینی با دروغگو و گنهکار و بخیل و نادان و قاطع رحم و... ۳۶
- ۱۸ - باب کراهت همنشینی با فرومایگان و ثروتمندان و گفتگو با زنان. ۳۹
- ۱۹ - باب کراهت وارد شدن به مکانهای تهمت آمیز. ۳۹
- ۲۰ - باب استحباب پرهیز و ترس از زیرکی مؤمن. ۴۱
- ۲۱ - باب استحباب مشورت با اشخاص صاحب نظر. ۴۱
- ۲۲ - باب استحباب مشورت با شخص پرهیزگار خردمند و اطاعت از او و کراهت مخالفت با وی. ۴۲
- ۲۳ - باب وجوب راهنمایی کسی که تقاضای مشورت می‌کند. ۴۴
- ۲۴ - باب جواز مشورت کردن با کسی که مرتبه او پایین تر است. ۴۵
- ۲۵ - باب کراهت مشورت با زنان و نیکو بودن مشورت با مردان. ۴۶
- ۲۶ - باب کراهت مشورت با شخص ترسو، بخیل، آزمند، برده، فرومایه و بدکار. ۴۷
- ۲۷ - باب تحریم همنشینی و دوستی با اهل بدعت. ۴۸
- ۲۸ - باب کسانی که معاشرت و سلام کردن بر آنها شایسته نیست. ۴۸
- ۲۹ - باب استحباب اظهار دوستی و محبت نسبت به مردم. ۵۰
- ۳۰ - باب استحباب خوشرفتاری و گشاده رویی و احترام به مردم و خودداری از مزاحمت آنان. ۵۱
- ۳۱ - مستحب است برای کسی که مؤمنی را دوست دارد او را از دوستی خود با خبر کند. ۵۲
- ۳۲ - باب استحباب آغاز کردن سلام قبل از سخن گفتن و استحباب پاسخ ندادن قبل از سلام. ۵۳
- ۳۳ - باب لزوم سلام، و کراهت ترک آن و وجوب پاسخ سلام. ۵۴

- ۵۵ - ۳۴ - باب استحباب بلند گفتن سلام و سخن نیکو گفتن.
- ۵۷ - ۳۵ - باب استحباب سلام کردن بر کودکان.
- ۵۸ - ۳۶ - باب حرمت تبعیض بین فقیر و ثروتمند در نحوه سلام کردن و وجوب رعایت مساوات بین آن دو.
- ۵۸ - ۳۷ - باب استحباب شکرگزاری خدا برای نعمت اسلام و تندرستی.
- ۵۹ - ۳۸ - باب لزوم بلند سلام کردن و پاسخ دادن به نحوی که مخاطب بشنود.
- ۵۹ - ۳۹ - باب نحوه سلام گفتن، و استحباب انتخاب کلمات مناسب.
- ۶۰ - ۴۰ - باب استحباب تکرار سلام تا سه مرتبه در صورت عدم دریافت پاسخ و اجازه ورود.
- ۶۱ - ۴۱ - باب استحباب مورد خطاب قراردادن یک مؤمن با ضمیر جمع در موقع سلام کردن و دعا برای او در هنگام عطسه و غیر آن.
- ۶۲ - ۴۲ - عدم استحباب سلام بر کسی که همراه جنازه است یا به نماز جمعه می رود یا در حقام است.
- ۶۲ - ۴۳ - باب چگونگی پاسخ سلام دادن به حاضر و غایب.
- ۶۴ - ۴۴ - باب استحباب مصافحه با مقیم و در آغوش گرفتن مسافر.
- ۶۵ - ۴۵ - باب استحباب سلام کردن کوچک بر بزرگ و جمعیت کم بر جمعیت زیاد و عابر بر نشسته و...
- ۶۵ - ۴۶ - اگر یک نفر از گروهی سلام کند از همه آنها کفایت می کند و نیز کافی است که یک نفر پاسخ دهد.
- ۶۶ - ۴۷ - کراهت ترک سلام بر مؤمن حتی در حال تقیه.
- ۶۶ - ۴۸ - باب جواز سلام کردن مرد بر زن.
- ۶۷ - ۴۹ - باب تحریم سلام کردن بر کفار و اهل لهو و لعب و امثال آن مگر در حال ضرورت و چگونگی پاسخ دادن به سلام آنان.
- ۶۹ - ۵۰ - باب عدم جواز ورود به خانه غیر بدون اجازه و خبر دادن و سلام کردن و...
- ۷۰ - ۵۱ - باب کسانی که رفت و آمد به خانه آنها شایسته است.
- ۷۰ - ۵۲ - باب استحباب سلام کردن هنگام بلند شدن از مجلس.

- ۵۳ - باب جواز سلام و دعا کردن بر ذمی در صورت نیاز داشتن به او. ۷۱
- ۵۴ - باب جواز مکاتبهٔ مسلمان با اهل ذمه. ۷۱
- ۵۵ - باب استحباب سلام کردن بر خضر(ع) هر گاه نام وی برده شود. ۷۲
- ۵۶ - باب استحباب چشم‌پوشی و گذشت نسبت به دوستان. ۷۲
- ۵۷ - باب استحباب دعا برای عطسه کنندهٔ مسلمان. ۷۳
- ۵۸ - باب نحوهٔ دعا کردن برای عطسه و پاسخ دادن. ۷۴
- ۵۹ - باب جواز دعای کودک برای زن وقتی که عطسه کند. ۷۵
- ۶۰ - باب استحباب عطسه کردن و کراهت عطسه های زشت. ۷۵
- ۶۱ - باب استحباب تکرار دعای عطسه های پی در پی تا سه مرتبه. ۷۶
- ۶۲ - باب استحباب «الحمد لله» گفتن در موقع عطسه. ۷۷
- ۶۳ - باب استحباب صلوات بر محمد و خاندانش برای کسی که عطسه می‌کند یا می‌شنود. ۷۸
- ۶۴ - درود بر محمد(ص) و خاندانش هنگام عطسه، و ذبح حیوانات و جماع مکروه نیست، بلکه مستحب است. ۷۹
- ۶۵ - باب جواز دعای عطسه برای ذمی و دعا برای هدایت وی. ۸۰
- ۶۶ - اگر گفتاری با عطسه مقارن باشد جایز است آن عطسه را دلیل بر راستی سخن گوینده دانست. ۸۰
- ۶۷ - باب استحباب احترام و بزرگداشت شخص مبین مؤمن. ۸۰
- ۶۸ - باب استحباب احترام کریم و شریف. ۸۲
- ۶۹ - باب کراهت نپذیرفتن تکریم و احترام مانند نپذیرفتن متگا و بوی خوش. ۸۳
- ۷۰ - باب استحباب استقبال و بدرقه از مهمان و اطاعت مهمان از صاحبخانه. ۸۴
- ۷۱ - کسی که دوستش را برای مطلبی امین دانسته است جایز نیست آن مطلب را بدون اجازه اش بازگو کند مگر به عنوان ذکر خیر یا شهادت برای کارحرامی که انجام شده است. ۸۵
- ۷۲ - هرگاه سه نفر با هم باشند کراهت دارد دو نفر از آنها در گوش صحبت کنند. ۸۶
- ۷۳ - باب کراهت قطع کردن مسلمان. ۸۶

- ۷۴- باب استحباب یا کراهت کیفیت نشستن.
- ۷۵- مستحب است در مجلس انسان به عنوان تواضع جایی پایین تر از شأن خود بنشیند.
- ۷۶- باب استحباب رو به قبله نشستن.
- ۷۷- باب کراهت نشستن رو بروی خورشید.
- ۷۸- باب استحباب نشستن در خانه غیر در هر جایی که صاحبخانه بخواهد.
- ۷۹- باب استحباب نشستن روی دو پا و در بغل گرفتن زانوها.
- ۸۰- باب استحباب شوخی و خنده کم.
- ۸۱- باب کراهت قهقهه زدن و استحباب تبسم.
- ۸۲- باب کراهت خنده بدون علت.
- ۸۳- باب کراهت شوخی و خنده زیاد.
- ۸۴- باب استحباب تبسم بر چهره مؤمن.
- ۸۵- باب استحباب صبر کردن بر اذیت همسایه و دیگران.
- ۸۶- باب وجوب خودداری از آزار همسایه.
- ۸۷- باب استحباب خوشرفتاری با همسایه.
- ۸۸- باب استحباب طعام دادن به همسایگان و وجوب آن در صورت ضرورت.
- ۸۹- باب کراهت همسایگی با اشخاص بد.
- ۹۰- باب استحباب رعایت حد همسایگی که از هر طرف چهل خانه است.
- ۹۱- باب استحباب مدارا کردن با همسفر.
- ۹۲- باب استحباب بدرقه همسفر هنگام جدا شدن هر چند ذمی باشد.
- ۹۳- باب استحباب نامه نوشتن در سفر و وجوب پاسخ دادن به نامه.
- ۹۴- باب استحباب شروع نامه با بسم الله و نوشتن آن به بهترین خط.
- ۹۵- باب چگونگی نوشتن عنوان نامه.
- ۹۶- باب استحباب آغازنامه به نام کسی که نامه برایش فرستاده می شود.
- ۹۷- باب استحباب نوشتن «انشاء الله» در نامه هر جا که مناسب باشد.
- ۹۸- باب استحباب خشک کردن خطهای نامه.
- ۹۹- باب عدم جواز سوزاندن کاغذهایی که در آن آیات قرآن یا نام خدا باشد.

- ۱۰۰ - استحباب تقسیم وقت بین دوستان به طور مساوی.
- ۱۰۱ - باب استحباب سؤال کردن از نام و نام خانوادگی و نسب و حال دوست و همنشین.
- ۱۰۲ - باب کراهت از بین رفتن شرم و حیا بین دوستان.
- ۱۰۳ - باب انتخاب دوستانی که نمازشان را بموقع می خوانند و نسبت به دوستان نیکی می کنند.
- ۱۰۴ - باب استحباب خوشخویی با مردم.
- ۱۰۵ - باب استحباب انس و آلفت با مردم.
- ۱۰۶ - باب استحباب خوشرفتاری با مردم.
- ۱۰۷ - باب استحباب خوشرویی و خوش برخوردی.
- ۱۰۸ - باب وجوب راستگویی.
- ۱۰۹ - باب استحباب صدق وعده، گرچه یک سال طول بکشد.
- ۱۱۰ - باب مستحب بودن حیا.
- ۱۱۱ - باب جایز نبودن شرم و حیا داشتن از پرسش کردن در باره احکام دین.
- ۱۱۲ - باب استحباب عفو و گذشت.
- ۱۱۳ - باب استحباب عفو از مستمگر، صلّه رحم، احسان و نیکی.
- ۱۱۴ - باب استحباب فرو خوردن خشم.
- ۱۱۵ - باب استحباب فرو خوردن خشم از دشمنان دین در زمان حکومتشان.
- ۱۱۶ - باب استحباب صبر در برابر حسودان و مانند آن.
- ۱۱۷ - باب استحباب سکوت، مگر در امور خیر.
- ۱۱۸ - باب استحباب سخن گفتن در جاهی که سکوت روا نیست.
- ۱۱۹ - باب وجوب نگهداری زبان از آنچه که گفتنش روا نیست.
- ۱۲۰ - باب کراهت گفتار زیاد در غیر ذکر خدا.
- ۱۲۱ - باب استحباب مدارا کردن با مردم.
- ۱۲۲ - باب وجوب ادا کردن حقوق واجب و مستحب مؤمن.
- ۱۲۳ - باب تأکید استحباب رعایت حق عالم.
- ۱۲۴ - باب استحباب لطف و محبت و به دیدار همدیگر رفتن.

- ۱۲۵ - باب استحباب پذیرش عذر.
- ۱۲۶ - باب استحباب سلام کردن و مصافحه در وقت ملاقات.
- ۱۲۷ - باب استحباب مصافحه و حدود و چگونگی آن.
- ۱۲۸ - باب آداب استقبال و بدرقه مسافر.
- ۱۲۹ - باب حکم کرنش به بزرگان از قبیل بوسیدن فرش و برپا ساختن و جلوی آنها دویدن و غیره.
- ۱۳۰ - باب تحریم گماشتن دربان برای منع ورود شیعه.
- ۱۳۱ - باب استحباب معانقه با مؤمن و همراهی و مذاکره با او.
- ۱۳۲ - باب استحباب استفاده رساندن برادران به همدیگر در راه خدا.
- ۱۳۳ - باب استحباب بوسیدن یکدیگر برای مؤمنان و محل بوسه.
- ۱۳۴ - باب کراهت کرنش برای مردم حتی امام.
- ۱۳۵ - باب کراهت مجادله و دشمنی با مردم.
- ۱۳۶ - باب استحباب اجتناب از کینه و عداوت و دشمنی و بغض.
- ۱۳۷ - باب تحریم مکر، حسد، خیانت و نیرنگ.
- ۱۳۸ - باب تحریم دروغ.
- ۱۳۹ - باب تحریم دروغ بستن بر خدا و پیغمبر (ص) و ائمه علیهم السلام.
- ۱۴۰ - باب تحریم دروغ، بزرگ و کوچک، شوخی و جدی و غیره.
- ۱۴۱ - باب جواز دروغ در اصلاح بین مردم و عدم جواز راستگویی در فساد.
- ۱۴۲ - باب در احکام گمان.
- ۱۴۳ - باب تحریم دورو و دوزبان بودن.
- ۱۴۴ - باب تحریم قهر کردن از مؤمن و استحباب سبقت در آشتی کردن.
- ۱۴۵ - باب تحریم آزار رساندن به مؤمن.
- ۱۴۶ - باب تحریم اهانت به مؤمن و خوار داشتن او.
- ۱۴۷ - باب تحریم تحقیر و ذلیل شمردن و تحقیر مؤمن.
- ۱۴۸ - باب تحریم سبک شمردن مؤمن.
- ۱۴۹ - باب تحریم قطع صلّه ارحام.
- ۱۵۰ - باب تحریم جمع آوری لغزشهای مؤمن برای عیب گرفتن از او.

- ۱۹۸ - ۱۵۱ - باب نهی از عیبجویی و سرزنش مؤمن.
- ۱۹۹ - ۱۵۲ - باب تحریم غیبت کردن از مؤمن.
- ۲۰۴ - ۱۵۳ - باب تحریم تهمت زدن بر مرد و زن مؤمن.
- ۲۰۵ - ۱۵۴ - باب موارد جواز غیبت کردن.
- ۲۰۶ - ۱۵۵ - باب وجوب جبران کیفر غیبت کردن با حلال طلبی و استغفار.
- ۲۰۷ - ۱۵۶ - باب وجوب ردّ غیبت مؤمن و تحریم شنیدن آن بدون ردّ.
- ۲۰۹ - ۱۵۷ - باب تحریم افشای سرّ مؤمن و عیبجویی از او.
- ۲۱۰ - ۱۵۸ - باب تحریم ناسزا گفتن به مؤمن و محترم داشتن ناموس، مال و خون او.
- ۲۱۱ - ۱۵۹ - باب تحریم بد نام کردن مؤمن و سوء نیت داشتن به او.
- ۲۱۲ - ۱۶۰ - باب تحریم لعن کردن کسی که نباید او را لعن کرد.
- ۲۱۳ - ۱۶۱ - باب تحریم تهمت زدن به مؤمن و بدگمان بودن به او.
- ۲۱۳ - ۱۶۲ - باب تحریم ترساندن مؤمن و لویا نگاه.
- ۲۱۴ - ۱۶۳ - باب تحریم کمک به قتل و اذیت مؤمن گرچه با کلمه ای باشد.
- ۲۱۵ - ۱۶۴ - باب تحریم سخن چینی و تفرقه افکنی.
- ۲۱۹ - ۱۶۵ - باب استحباب نگاه کردن به اولاد صالح پیغمبر (ص).
- ۲۱۹ - ۱۶۶ - باب استحباب نگاه کردن به پدر و مادر و به قرآن و به روی عالم.

سرآغاز

حمد و ستایش خداوندی را سزااست که برای راهنمایی بشر پیامبران را فرستاد تا بشر را از گمراهی و نادانی رهایی بخشند و به سوی کمال و سعادت ابدی رهنمون شوند.

درود بی پایان بر همه پیامبران خاصه بر سرور کاینات، حضرت محمد صلی الله علیه وآله و اهل بیت گرامی او باد.

انسان همواره در زندگی جویای خوشبختی بوده و در راه رسیدن به کمال تلاش کرده است و پیوسته در پی راهنماورهربری بوده است که در دریای متلاطم زندگی از گرداب بلا و هلاکت رهایی اش بخشد و به ساحل سعادتش برساند. پیامبران علیهم السلام، مبلغان ادیان توحیدی اند که قوانین الهی از طریق وحی بر آنان نازل شده است و پیامبر گرامی اسلام آخرین رسول و کتاب مقدسش قرآن، آخرین کتاب آسمانی برای راهنمایی بشر است.

ائمه اطهار علیهم السلام حاملان رسالت و قافله سالاران انسانهایند که آنان را در همه ابعاد زندگی دنیوی و اخروی هدایت کرده اند.

علمای بزرگ اسلامی نیز در گردآوری و اشاعه احادیث نبوی و ائمه اطهار علیهم السلام در طی قرون متمادی رنجهای فراوان برده اند.

از جمله کتابهای مربوط به احادیث اسلامی، کتاب وسائل الشیعه تألیف مرحوم علامه شیخ حرّ عاملی دانشمند بزرگ و جلیل القدر قرن یازدهم هجری است که با جمع آوری احادیث نبوی و ائمه طاهرين علیهم السلام چراغی فروزان فرا راه انسانهای خداجوی و دانشمندان اسلامی قرار داده و قرنهایست که بزرگان علم و ادب از این مشعل فروزان بهره مند هستند.

ترجمه ابواب احکام العشرة از کتاب حج وسائل الشیعه که حاوی احادیث فقهی و

اجتماعی و اخلاقی است در گروه حدیث بنیاد پژوهشهای اسلامی به کوشش آقایان محمد علی فارابی و یعسوب عباسی علی کمر انجام شده است. امیدواریم علاقه مندان را سودمند افتد و مورد قبول پروردگار قرار گیرد.

تذکر:

برای رعایت امانت مآخذی که در پاورقی وسایل الشیعه ذکر شده عیناً یادداشت شده، اگرچه جلد و صفحات کتابهای مزبور با مجلداتی که اخیراً چاپ شده و در دسترس عموم است تطبیق نمی‌کند، در صورت تمایل و اطلاع از طبع مآخذ می‌توانند به جلد بیستم وسایل صفحات ۳۶ تا ۴۹ مراجعه فرمایند.

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی

اجمالی از شرح حال شیخ حرّ عاملی

محمّد بن حسن معروف به شیخ حرّ از معاریف دانشمندان شیعی است که در شب جمعه ۸ رجب سال ۱۰۳۳ هجری قمری در قریه «مَشْفَرُی^۱» از قرای جبل عامل (بخشی از لبنان) تولد یافت. این قریه و «جُبَیع»^۲ و «چَرزین»^۳ که در نزدیکی یکدیگر واقعند از بلاد قدیمی شیعه‌نشین به حساب می‌آیند.

شیخ حرّ عاملی از خاندان علمی بزرگی است که در این ولایت می‌زیسته و نسب وی به حرّ بن یزید ریاحی (صحابی معروف سیدالشهدا(ع)) می‌رسد. نامبرده پس از دوران کودکی و آموزش خط و تعلیم قرآن شریف و مقدمات، نزد پدر و عمو و جدّ مادری خود و جمعی دیگر به کسب دانش پرداخت، آن گاه به قریه «جُبَیع» که در نزدیکی «مَشْفَرُی» است رهسپار شد و نزد علمای این بلاد کسب علم کرد و بر این منوال چهل سال در این بلاد اقامت و به استفاده و افاده اشتغال داشت، و طیّ این مدت دوباره حج مشرف شد، و سپس به قصد زیارت عتبات عالیات و مرقده متوّر حضرت رضا(ع) بار سفر بست و در جوار حضرتش رحل اقامت افکند.

سبب این مهاجرت ذکر نشده ولی آنچه مسلم است دوران عمر شیخ مصادف با فروزنده‌ترین اوقات حکومت سلسله صفوی در ایران است که علاوه بر رسمیت دادن به تشیع در این کشور، خود به حمایت و پرورش علمای مذهبی همت می‌ورزیدند، از طرفی شیعیان

۱. مَشْفَرُی: بفتح میم و سکون شین و فتح غین و الف مقصوره.

۲. جُبَیع: به جیم مضمومه و یاء مفتوحه.

۳. چَرزین: بکسر جیم و زاء مکسوره.

در نواحی سوریه و لبنان در زیر فشار متعصبان روزگاری می‌گذراندند، بویژه از آن رو که به سبب رقابت بین سلسله صفوی و سلاطین عثمانی دامنه این اختلافات مذهبی بالا گرفته بود. لذا بعید نیست که همین اختناق موجود در آن بلاد و آزاد گذاشتن و تشویق علما و قدردانی از علم در ایران باعث شده شیخ که در عنفوان جوانی برای تبلیغ و ترویج مذهب شوری در سر داشته است برای همیشه اقامت در مشهد را بر وطن مألوف ترجیح داده باشد. شیخ در این استان رحل اقامت افکند و به افاده و نشر احادیث همت گماشت و شاگردانی تربیت کرد. وی در زمان اقامت در مشهد دو سفر دیگر به حج رفت.

تالیفات شیخ

شیخ بالغ بر بیست رساله و کتاب نوشته که از آن جمله وسائل الشیعه می باشد که از حدود هفتاد کتاب جمع آوری شده و اخیراً در بیست جلد در ایران و بیروت به چاپ رسیده است و شیخ با تالیف وسائل که بالغ بر بیست سال به طول انجامید کار استنباط احکام را بسی آسان ساخت و از این جهت حق بزرگی بر مکتب فقهی شیعه دارد.

شیخ در فقه و رجال و ریاضیات عالمی متبحر بوده در این زمینه کتابهایی تألیف کرده، و نیز از شعر بهره وافق داشته است. مجموع اشعار وی بالغ بر بیست هزار بوده نامبرده از قریحه ادبی خود در علوم استفاده کرده و منظومه هایی در فنون مختلف سروده که از آن جمله منظومه ای در زکات، منظومه ای در هندسه، و منظومه ای در تاریخ پیغمبر و ائمه است.

وفات شیخ در سال ۱۱۰۴ هجری روی داد و آرامگاهش در جوار مرقد منور علی بن موسی الرضا (ع) در یکی از حجرات تحتانی مدرسه میرزا جعفر می باشد.

آداب معاشرت در سفر و حضر، و آن مشتمل بر چند باب است

۱ - باب اول در لزوم معاشرت با مردم از طریق ادای
امانت، اقامه شهادت و راستگویی، همچنین در استحباب
عیادت مریض و شرکت در تشییع جنازه، و خوشرفتاری
نسبت به همسایگان و خواندن نماز در مسجد

۱ - معاویة بن وهب گویند: به امام صادق (ع) عرض کردم: با بستگان و
سایر مردمی که با آنان معاشرت داریم چگونه رفتار کنیم؟
امام فرمود: امانت را به آنان برگردانید، و (به حق) شهادت دهید، چه به نفع
آنان باشد یا به ضررشان و از بیماران آنها عیادت کنید، و در تشییع جنازه
مردگانشان شرکت نمایید.

۲ - ابی اسامه زید شحام گویند: امام صادق (ع) به من فرمود: به آنان که از
من اطاعت و به سخنانم عمل می‌کنند سلام برسان، و به آنها بگو: شما را به تقوای
خدای عزوجل، و پرهیزگاری در دین، و کوشش در راه خدا، و راستی در گفتار، و
برگرداندن امانت به صاحبانش، و سجده طولانی، و خوشرفتاری نسبت به
همسایگان سفارش می‌کنم، زیرا حضرت محمد (ص) به همین منظور مبعوث شده

باب ۱:

است. و به کسانی که به شما اعتماد می‌کنند چه نیکوکار باشند یا بدکار، امانت را برگردانید زیرا رسول خدا (ص) حتی به ادای سوزن و نخ سوزن [که ظاهراً کم ارزش می‌باشد] فرمان داده است، صلّه رحم به جا آورید و در تشییع جنازه شرکت کنید و به عیادت بیمار بروید و ادای حقوق نمایید زیرا به کسی از شما می‌توان جعفری مذهب گفت که در دینش متقی، و درست گفتار و امانتدار و با مردم خوشخو باشد، و چنین شخصی با این‌گونه کارهایش مرا مسرور می‌سازد، و این است روش و آیین جعفری.

اگر شیعه ما دارای این صفات نباشد برایم مایه اندوه و ننگ است، و مردم می‌گویند: این است آیین جعفر صادق (ع)، به خدا سوگند پدرم [امام باقر (ع)] به من فرمود: کسی از پیروان حضرت علی (ع) زینت قبیله‌ای است که از همه کس بیشتر ادا کننده امانت، و بر آورنده حقوق، و در گفتار و امانت از همه صادقتر باشد به گونه‌ای که اگر از هر کس درباره او سؤال شود بگویند مانند فلانی باید بود، زیرا از ما امانت‌تر و درست‌گفتارتر است.

۳ - معاویه بن وهب گوید: به امام صادق (ع) عرض کردم بابستگان و کسانی که با آنها معاشرت داریم ولی بر مذهب ما نیستند چگونه رفتار کنیم؟ امام فرمود: به پیشوایان آنان که از آنها پیروی می‌کنید بنگرید و بدان گونه که آنها رفتار می‌کنند عمل نمایید، سوگند به خدا پیشوایان شما از بیماران آنها عیادت می‌کردند و در تشییع جنازه آنها حاضر می‌شدند و اقامه شهادت می‌کردند به نفع یا به ضرر آنها، و امانت را به آنان بر می‌گرداندند.

۴ - حبيب خثعمی گوید: امام صادق علیه السلام به من فرمود: بر شما باد به اجتناب از معاصی، و تلاش و کوشش، و حضور در تشییع جنازه‌ها و عیادت بیماران، و حضور در مساجد با سایر مردم، و دوست بدارید برای مردم آنچه را برای

خودتان دوست می دارید، آیا شرمسار نیست کسی از شما که همسایه اش حقّ او را بشناسد ولی او حقّ همسایه اش را رعایت نکند؟

۵ - مُرَازِمٌ گوید: امام جعفر صادق (ع) فرمود: بر شما باد به نماز خواندن در مساجد و خوشرفتاری با مردم، و به یادداشتن شهادت (برای اثبات حق)، و شرکت در تشییع جنازه، زیرا شما ناگزیر به مردم نیازمندید، و هیچ کس در زندگی اش از مردم بی نیاز نیست.

۶ - عبدالله بن سنان گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که می فرمود: شما را به تقوای الهی سفارش می کنم، مردم را بر خود چیره نگردانید که خوار می شوید همانا خدای عزّوجلّ در قرآن کریم می فرماید: «با همه مردم بخوبی گفتگو و معاشرت کنید». سپس فرمود: از بیماران آنان عیادت کنید، در تشییع جنازه شان حاضر شوید، و شهادت بدهید اگرچه به نفع یا به ضررشان باشد. و با آنها در مساجدشان نماز بگزارید تا آنچه میان شما و آنان متفاوت است مشخص شود.

۷ - خیشمه گوید: امام صادق (ع) به من فرمود: سلام مرا به دوستان ما برسان، و آنها را به ترس از خدا و عمل صالح سفارش کن، افراد نندرست از بیماران عیادت کنند، و ثروتمندان فقیران را مورد توجه قرار دهند، و در تشییع جنازه مردگان حاضر شوند، و به خانه های یکدیگر بروند، و در امور دین با یکدیگر مذاکره کنند، زیرا رعایت این امور باعث جاودانگی دستورات ماست، خداوند رحمت کند بنده ای را که دستورات ما را زنده نگه دارد. ای خیشمه آنان را آگاه کن که تنها چیزی که آنها را از غیر خدا بی نیازی کند کارشایسته و پسندیده است، زیرا به ولایت و دوستی ما نایل نمی شوند مگر با ورع و پرهیزگاری، و

۵. اصول کافی، ص ۶۰۸ (باب ما یحبب المعاشرة).

۶. سراندر، ص ۴۷۵؛ محاسن برقی، ص ۱۸.

۵ «فُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا»، بقره/ ۸۳

۷. سراندر، ص ۴۸۷.

معدبترین مردم در روز قیامت کسی است که عدالت و حق را بستاید و سپس خلاف آنچه می‌گوید عمل کند.

۸ - کثیرین علقمه گوید: به امام صادق (ع) عرض کردم مرا نصیحت فرمایید. فرمود: تو را به تقوای الهی، و پارسایی، و عبادت، و طول سجده، و برگرداندن امانت، و راستی در گفتار، و خوشرفتاری نسبت به همسایگان سفارش می‌کنم، زیرا حضرت محمد (ص) برای همین منظور مبعوث شده است، با خویشاوندان پیوند، و از بیمارانتان عیادت کنید، در تشییع جنازهٔ مردگانتان حاضر شوید، و زینت و افتخار ما باشید نه مایهٔ ننگ ما، با اعمالتان ما را در نزد مردم عزیز و محبوب گردانید و آنها را دشمن ما نسازید، همهٔ دوستیها را به سوی ما جلب و هرگونه بدگویی را از ما دفع کنید.

۹ - امام صادق (ع) می‌فرماید که حضرت علیّ علیه السلام می‌فرمود: باید در قلب تو نیاز به مردم و بی‌نیازی از آنان جمع شود نیاز توبه آنها در نرمی گفتار و خوشرفتاری، و بی‌نیازی تو از آنها در پاكدامنی، و پایداری عزت توست.

۱۰ - ابو اسامه گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که می‌فرمود: بر شما باد به رعایت تقوای الهی و پارسایی، و تلاش و کوشش، و راستگویی، و رساندن امانت به صاحبانش، و خوشخویی، و خوشرفتاری با همسایگان. زینت و آبروی ما باشید نه باعث بی‌آبروی ما.

۲ - باب استحباب خوشرفتاری با مردم و همسایگان

۱ - امام باقر (ع) فرمود: اگر می‌توانی بر کسانی که با آنها معاشرت می‌کنی

۸. سرائر، ص ۴۸۷.

۹. معانی الاخبار، ص ۷۷؛ از کافی ج ۴ استخراج کرده است. ۱۰. معاسن برقی، ص ۱۸.

باب ۲: ۱. اصول کافی، صفحات ۶۰۹ و ۶۲۵.

تفوق داشته باشی، این کار را بکن.

۲- امام جعفر صادق(ع) فرمود: خود را برای خوشرفتاری با همنشین خویش آماده کن، و خلق و خویت را نیکو گردان، و زیانت را نگه دار، و خشم را فرو بر، و سخنان بیهوده را رها کن، و عفو را پیشه ساز، و بخشنده باش.

۳- ابوریع شامی گوید: به حضور امام صادق(ع) رسیدم درحالی که خانه پر از جمعیت بود، فرمود: ای شیعیان آل محمد، آگاه باشید از ما نیست کسی که هنگام خشم بر خود مسلط نباشد، و کسی که با یارانش بخوبی رفتار نکند و به آنان که با او خوش اخلاقی کرده اند خوش خلقی نشان ندهد، و با همنشینانش بخوبی معاشرت نکند، و نسبت به همسایگان خوشرفتار نباشد و رعایت نمک خواری را ننماید.

۴- امام باقر(ع) فرمود: زایرخانه خدا اجر و پاداشی ندارد اگر این سه خصلت در او نباشد: ۱- تقوایی که او را از نافرمانی خدا بازدارد. ۲- حلمی که به وسیله آن جلو غضبش را بگیرد. ۳- با همنشینان بخوبی رفتار نکند.

۵- امام صادق(ع) فرمود: پدرم می فرمود: زیارت کننده خانه خدا پاداش ندارد وقتی که سه خصلت در او نباشد: ۱- خلقی که با دوستش بتواند بخوبی رفتار کند، ۲- حلم و بردباری که با آن جلو خشم خود را بگیرد، ۳- تقوایی که او را از ارتکاب محرمات الهی بازدارد،

۶- امام صادق(ع) فرمود: از مروت نیست که انسان آنچه را که در سفر از خوبی و بدی همسفر می بیند بازگو کند.

۲. اصول کافی، ص ۲۴۵.

۳. اصول کافی، صفحات ۶۰۹ و ۲۴۵؛ المحاسن، ص ۳۷۵؛ من لایحضره الفقیه، ج ۱، ص ۹۸.

۴. اصول کافی، ص ۲۴۴؛ التخصال ج ۱، ص ۷۲.

۵. اصول کافی، ص ۲۴۴، ج ۲، ص ۵۷۴؛ من لایحضره الفقیه ج ۱، ص ۹۸.

۶. من لایحضره الفقیه ج ۱، ص ۹۸؛ محاسن برقی، ص ۳۵۸.

۷- عمار بن مروان گوید: امام جعفر صادق (ع) مرا نصیحت کرد و فرمود: تو را به پارسایی و برگرداندن امانت به صاحبانش، و راستگویی، و خوشرفتاری با همنشین سفارش می‌کنم، و هیچ نیرو و قدرتی نیست مگر از آن خدا.

۸- مفضل بن عمر گوید: به خدمت امام جعفر صادق (ع) رسیدم، به من فرمود: چه کسی با تو همنشین است؟ عرض کردم مردی از برادران ایمانی من. فرمود: چه کار می‌کند؟ گفتم از موقعی که با او آشنا شده‌ام جایش را نمی‌دانم. به من فرمود: آیا نمی‌دانی کسی که چهل قدم با مؤمنی همگام باشد خدا از حق او در روز قیامت سؤال می‌کند؟

۹- امام صادق (ع) از پدران نقل کرده است که: رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود: هر کس سه خصلت در او نباشد عملش کامل نیست: ۱- تقوایی که او را از معصیت خدا باز دارد. ۲- خلق و خوبی که با مردم مدارا نماید. ۳- بردباری که جهالت نادان را با آن برطرف سازد.

۱۰- سید رضی در (نهج البلاغه) از حضرت امیر (ع) نقل می‌کند که آن حضرت فرمود: چنان با مردم معاشرت کنید که اگر بمیرید بر شما بگریند و اگر از آنها دور شدید مشتاق دیدار شما باشند.

۳- باب چگونگی معاشرت با دوستان مختلف

۱- امام جواد (ع) فرموده است: مردی در بصره در حضور حضرت علی (ع)

۷. من لایحضره الفقیه، ج ۱، ص ۹۸؛ اصول کافی، ص ۶۲۵؛ محاسن برقی، ص ۳۵۸.

۸. مجالس صدوق، ص ۳۶۳.

۹. محاسن برقی، ص ۶.

۱۰. نهج البلاغه، قسمت دوم، ص ۱۴۵.

باب ۳:

۱. خصال صدوق، ج ۱، ص ۲۶؛ مصادقة الاخوان، ص ۲؛ اصول کافی، ص ۴۲۲.

بلند شد و عرض کرد: درباره [اقسام] دوستان ما را خبر ده؟

حضرت فرمود: دوستان دو دسته اند: دوستان مورد اعتماد و دوستان خنده رو. دوستان مورد اعتماد به منزله کف دست و بازو و افراد خانواده، و دارایی انسان هستند، وقتی که برادرت مورد اعتماد توست از کمک مالی و جانی به او مضایقه نکن، و با دوستان او در دوستی خالص باش، و دشمنان او را دشمن بدان، و راز او را پنهان کن، و او را یاری ده. و خوبیهای او را آشکار ساز. و بدان که اینها از کبریت احمر کمیاب ترند.

اما دوستان خنده رو، تو از معاشرت با آنان لذت می ببری و با قطع رابطه از ایشان خود را از این لذت محروم مکن و بیشتر از آنان انتظار نداشته باش و مانند آنها با خوشرویی و خوشزبانی رفتار کن.

۴ - باب استحباب

الف- فاصله هر دو نفر (در مجالس) بویژه به اندازه یک ذراع در تابستان.

ب- کمک به نیازمندان و ضعیفان.

۱- امام صادق (ع) در توضیح آیه شریفه «ماتورا از نیکوکاران می بینیم»^{*}

فرمود: (حضرت یوسف) برای دیگران جا را در مجلس وسعت می داد و به نیازمند قرض می داد و به ضعیف کمک می کرد.

۲- از امام جعفر صادق (ع) نقل شده است که رسول خدا فرمود: برای

کسانی که در یک مجلس گرد می آیند شایسته است که در تابستان بین هر دو نفر به اندازه یک ذراع (تقریباً نیم متر) فاصله باشد تا مزاحم یکدیگر نباشند.

باب ۴:

۱. اصول کافی، ص ۶۰۹ (حسن المعاشرة).

۵ «إِنَّا نَرِيكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ»، یوسف/۷۸.

۲. اصول کافی، ص ۶۲۱ (باب الجلس).

۵- باب استحباب گرامیداشت دوستان و نصیحت کردن آنان

۱- ابوالحسن امام موسی کاظم (ع) فرمود: وقتی که شخص حاضر است با کنیه و اگر غایب است با نام او را یاد کن.

۲- علاء بن فضیل از امام صادق (ع) نقل کرده است که امام باقر (ع) فرمود: دوستانتان را بزرگ دارید و احترام کنید و به یکدیگر پرخاش نکنید، و به هم ضرر نرسانید و حسد نورزید و از بخل بپرهیزید و بندگان خالص خدا باشید.

۶- باب کراهت اخم کردن بر مردم

۱- امام باقر (ع) از امام صادق (ع) فرمودند: اخم کردن بر مردم باعث دشمنی است.

۷- باب دوست یابی و خو گرفتن با دوستان و پذیرفتن اعتراض آنان

۱- محمد بن یزید گوید: از امام رضا (ع) شنیدم که فرمود: هر کس در راه خدا یک دوست به دست آورد، خانه‌ای در بهشت به دست آورده است.

۲- شیخ صدوق در کتاب مجالس نقل کرده است که لقمان به پسرش

باب ۵:

۱. اصول کافی، ص ۶۲۶ (باب النوادر فی آخر الكتاب).

۲. اصول کافی، ص ۶۰۹ (باب حسن المعاشرة).

باب ۶:

۱. اصول کافی، (باب حسن المعاشرة).

باب ۷:

۱. نواب الاعمال، ص ۸۳؛ اصول کافی، ص ۱۸.

۲. مجالس صدوق، ص ۳۹۷ (م ۱۹۵).

گفت: پسر عزیزم هزار دوست انتخاب کن و هزار دوست هم کم است و یک دشمن نگیر زیرا یک دشمن هم زیاد است.

۳ - حضرت علی (ع) فرمود: بر تو باد به انتخاب دوستان خالص، زیرا هرگاه از آنها کمک بخواهی تکیه گاه و پشتیبان تو هستند.

هزار دوست و همدم زیاد نیست ولی یک دشمن زیاد است. در کتاب «الاخوان» این حدیث از امام صادق (ع) نقل شده است.

۴ - و آن حضرت از رسول اکرم (ص) نقل می‌کند که فرمود: کسی که از پیش توشه‌ای نفرستد وارد بهشت نمی‌شود، گفته شد: ای رسول خدا هر کس باید از پیش توشه‌ای نفرستد؟ فرمود: آری، برادر دینی یکی از توشه‌های اوست.

۵ - امام جعفر صادق (ع) فرمود: دوستانان را در دنیا زیاد کنید زیرا در دنیا و آخرت سودمند هستند. در دنیا رفع نیازها به آنان وابسته است. اما در آخرت اهل دوزخ می‌گویند: «ما شفاعت کننده و دوست نزدیکی نداریم»^{*}

۶ - امام صادق (ع) فرمود: دوستانان را زیاد کنید، زیرا برای هر مؤمنی دعای اجابت شده‌ای است.

و فرمود: دوست زیاد بگیرید زیرا برای هر مؤمنی حق شفاعت است.

و نیز فرمود: برادران مؤمن را زیاد کنید، زیرا برای آنان در نزد خدا در روز

قیامت دستی است که به وسیله آن شفاعت می‌کنند.

۷ - سید رضی در (نهج البلاغه) گوید: امیرالمؤمنین (ع) فرمود: ناتوانترین

مردم کسی است که از پیدا کردن دوست عاجز باشد، و ناتوانتر از او آن کسی

۳. مجالس صدوق، ص ۳۹۷ «م ۹۵»، در آن آمده: هر چه می‌توانی دوستانت را زیاد کن.

۴. مصادقة الاخوان، ص ۴، در آن آمده، همه ما باید توشه‌ای پیش بفرستیم.

۵. مصادقة الاخوان، ص ۱۸.

«قَمًا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ وَلَا صَدِيقٍ حَسِيمٍ»، شعرا/۲۶.

۶. مصادقة الاخوان، ص ۱۸.

۷. نهج البلاغه، قسمت دوم، ص ۱۴۵.

است که دوستی پیدا کند و از دست بدهد.

۸- در کتاب مجالس شیخ طوسی، امام صادق (ع) از علی بن ابی طالب (ع) نقل کرده است که: از رسول خدا (ص) شنیدم که فرمود: مؤمن ارجمند و بلندنظر، و منافق فریبکار و فرومایه است، و بهترین افراد با ایمان کسانی هستند که با مؤمنین انس می‌گیرند، و آن که با دیگران انس نگیرد و دیگران با او مانوس نشوند در او خیری نیست. و نیز حضرت علی (ع) فرمود: از رسول خدا شنیدم که فرمود: بدترین مردم کسی است که مؤمنان را دشمن بدارد و آنها هم او را در قلبشان دشمن بدارند. بدترین مردم افراد سخن‌چین و کسانی هستند که بین دوستان جدایی می‌اندازند، و از مردم عیبجویی می‌کنند، خدا در روز قیامت به آنان به نظر رحمت نمی‌نگرد و مقام آنان را بالا نمی‌برد. سپس حضرت علی (ع) این آیه را تلاوت فرمود:

«اوست که به نصرت خود و باری مؤمنان تو را پیروز گردانید، و دل‌های مؤمنان را به یکدیگر مهربان ساخت.»^۸

۹- ایوب بن نوح گوید: امام علی النقی (ع) به بعضی از دوستان ما نوشت، فلانی را عتاب کن و به او بگو: وقتی که خدا برای بنده‌ای خیر و خوبی می‌خواهد اگر او را مورد عتاب قرار دهد وی عتاب را می‌پذیرد و متنبه می‌گردد.

۸- باب استحباب همنشینی با خردمند بخشنده و دوری از نادان فرومایه

۱- از امام صادق (ع) نقل شده که امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: اشکالی

۸. مجالس شیخ طوسی، ص ۲۹۵، در آن آمده: فاجر پست است. و نیز از رحمت خدا دور باد آن که سخن چینی می‌کند.

۵ «هُوَ الَّذِي آتَاكَ بِنُصْرِهِ وَالْمُؤْمِنِينَ، وَالْأَلْفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ»، انفال/ ۶۲

۹. سرائر، ص ۴۷۱.

باب ۸:

۱۰۱. اصول کافی، ص ۶۰۹ (ما یجب مصادقته).

ندارد که با خردمند معاشرت کنی اگر چه بخشنده نباشد، از عقلش بهره‌مند شو، و از اخلاق بدش خود را حفظ کن، و همدمی بخشنده را ترک مکن گرچه از عقلش سود نبری، ولی با خردمندی خود از کرمش بهره‌مند شو، و حتماً از فرومایه نادان بگریز.

۹- باب استحباب مشورت با عاقل

۱- ابوهریره گوید: از رسول خدا (ص) شنیدم که می فرمود: از خردمند راهنمایی بخواهید، و از او نافرمانی نکنید که پشیمان می شوید.

۱۰- باب استحباب دیدار و گفتگو با دوستان

۱- در کتاب الاخوان آمده است که امام صادق (ع) (به یکی از شیعیان) فرمود: آیا (شما دوستان و شیعیان) با یکدیگر همنشین و گفتگو دارید؟ عرض کردم: بلی، فرمود: این مجلسها را دوست می دارم، پس فضایل و سخنان ما را (در مورد احکام دین یا مصایب ما) زنده نگه دارید. کسی که فضایل ما را هر چه بیشتر زنده نگه دارد خدای رحمتش کند. هر که ما را یاد کند یا نزد او ذکری از ما بشود و به اندازه پر مگسی اشک از چشمش خارج شود خدا گناهانش را می آمرزد گرچه از کف دریا بیشتر باشد.

۲- میسر گوید: امام محمد باقر (ع) به من فرمود: آیا با یکدیگر خلوت

باب ۹:

۱. مجالس شیخ طوسی، ص ۹۴.

باب ۱۰:

۱. مصادقة الاخوان، ص ۶.

۲. مصادقة الاخوان، ص ۴۴ از جلد ۲ اصول کافی، ص ۱۸۶ (باب تذکر الاخوان) نقل نموده

است.

می‌کنید و به گفتگویی پردازید؟ عرض کردم: بلی، سوگند به خدا فرمود: به خدا قسم دوست دارم در بعضی از این جلسات با شما شرکت داشته باشم.

۳ - امام باقر(ع) فرمود: خدا بیامرزد بنده‌ای را که یاد ما را زنده نگه دارد. شخص شنونده سؤال می‌کند زنده نگه داشتن یاد شما چگونه است؟ فرمود: به ملاقات یکدیگر رفتن (مؤمنین) و با هم به گفتگو پرداختن در نزد آنان که ثابت قدم هستند.

۴ - امام صادق(ع) نقل می‌کند که حضرت علی(ع) می‌فرمود: دیدار دوستان غنیمی ارزنده است.

۵ - فضیل بن یسار گوید: امام باقر(ع) فرمود: آیا با یکدیگر مجالست دارید؟ عرض کردم: بلی، فرمود: چه نیکوست این مجالس.

۶ - خبشه گوید: امام صادق(ع) به من فرمود: به دوستان ما سلام برسان، و آنها را به تقوای الهی سفارش کن، ثروتمندشان از فقیر، و نیرومندشان از ضعیف دیدار کند، و زنده آنها در تشییع جنازه مردگان حاضر و به خانه‌های یکدیگر رفت و آمد نمایند، زیرا ملاقات کردنشان باعث زنده ماندن فضایل ما، و امور دین است. سپس فرمود: خدا رحمت کند بنده‌ای را که فضایل ما و احکام مربوط به دین را زنده نگه دارد.

۷ - امام صادق(ع) از پدرانش نقل می‌کند که: پیامبر(ص) فرمود: سه چیز آسایش مؤمن است: بیدار بودن آخر شب، دیدار دوستان و افطار کردن روزه.

۸ - شعیب عفر قوفی گوید: از امام صادق(ع) شنیدم که به دوستانش

۳. مصادقة الاخوان، ص ۶.

۴ و ۵. مصادقة الاخوان، ص ۶.

۶. مصادقة الاخوان، ص ۶، به نقل از سرائر در ۱/۷.

۷. مصادقة الاخوان، ص ۶، به نقل از من لایحضره الفقیه و امالی شیخ طوسی.

۸. مصادقة الاخوان، ص ۶.

می فرمود: تقوای الهی پیشه کنید، و برای رضای خدا برادرانی نیکوکار و دوستدار یکدیگر، و بهم پیوسته و مهربان باشید، یکدیگر را زیارت و ملاقات کنید، و فضایل ما را ذکر کنید و آن را زنده نگه دارید.

۹ - امام باقر(ع) فرمود: گرد هم آید، و با یکدیگر (در امر دین) گفتگو کنید که (در این حال) ملائکه دور شما جمع می شوند، خدای بیامرزد کسی را که فضایل ما (و مسائل مربوط به دین را) زنده نگه دارد.

۱۱ - باب استحباب معاشرت با مردم خوب و دوستان

قدیمی و اجتناب از معاشرت با بدان

۱ - در اصول کافی از حضرت علی(ع) نقل شده که رسول خدا(ص) فرمود: درباره کسانی که با آنها به گفتگو می پردازید (و مجالست می کنید) دقت کنید، زیرا هر کس مرگش فرا رسد دوستانش در نزد او حاضر می شوند، اگر آنها نیک باشند او نیک است، و اگر بد باشند [معلوم می شود] او نیز بد است. هیچ کس نمی میرد مگر این که در هنگام مردن دوستانش در برابر او مجسم می شوند.

۲ - ابوالحسن امام موسی کاظم(ع) فرموده است: حضرت عیسی(ع) گفته است: یارب به دوستش متم می کند، و همنشین سوء او را به هلاکت می اندازد، پس نگاه کن با چه کسی همنشینی.

۳ - امام صادق(ع) به یکی از دوستانش فرمود: بر تو باد به انتخاب دوست

۹. مصادقة الاخوان، ص ۱۰.

باب ۱۱:

۱. اصول کافی، ص ۶۱۰ (من یحب مصادقه و مصاحبه).

۲. اصول کافی، ص ۶۱۱ (من نکره مجالسته).

۳. اصول کافی، ص ۶۱۰ (من یحب مصادقه و مصاحبه).

قدیمی، و بپرهیز از هر دوست جدیدی که وفادار، امانتدار، متعهد و پای بند به پیمان نباشد، و حتی با مطمئن ترین دوستان با احتیاط رفتار کن.

۴ - ابن عباس گوید: از رسول خدا (ص) سؤال شد: بهترین همنشین کیست؟ فرمود: کسی که دیدار او شما را به یاد خدا، و گفتار او عمل شما را زیاد، و عمل او شما را به یاد آخرت بیندازد.

۵ - امام صادق (ع) فرمود: به کسی که منفعت دینی تو را در نظر نمی گیرد نزدیک مشو، و علاقه ای به همنشینی با او نشان مده، زیرا هر چیزی بجز خداوند از بین رفتنی و پایانش بس خطرناک است.

۱۲ - باب استحباب پذیرفتن نصیحت و معاشرت با کسی

که انسان عیب او را می داند به منظور نصیحت کردن او

۱ - ابوالعَدِیس گوید امام باقر (ع) فرمود: ای صالح از آن که دلش برای تو بسوزد و تو را نصیحت کند پیروی کن، و از کسی که تو را بخنداند ولی با توحیله و نیرنگ نماید پیروی مکن. بزودی همه به سوی خدای خویش بازمی گردید. آن وقت آگاه می شوید [که چه کسی خیرخواه و چه کسی بدخواه شما بوده است].

۲ - امام صادق (ع) فرمود: گرامی ترین دوستانم کسی است که عیبهای مرا به من تذکر دهد.

۳ - در کتاب (محاسن) برقی از امام جعفر صادق (ع) نقل شده است: از

۴. مجالس صدوق، ص ۹۷.

۵. قرب الاستاد، ص ۲۵.

باب ۱۲:

۱ و ۲. اصول کافی، ص ۶۱۰ (من یحب مصادقه و مصاحبه).

(۱) ظاهراً اسم ابوالعَدِیس صالح بوده «تنقیح المقال» ج ۳ باب العین».

۳. محاسن برقی، ص ۶۰۴.

جمله خصلتهایی که مؤمن به آن نیازمند می باشد سه چیز است: ۱- توفیق از جانب خدای عزوجل ۲- خود واعظ خویش بودن ۳- پذیرفتن نصیحت.

۱۳- باب استحباب دوستی با کسی که رعایت دوستی را می‌کند و او را در موقع گرفتاری تنها نمی‌گذارد

۱- امام صادق(ع) فرمود: دوستی دارای شرایطی است، کسی که تمام یا بعضی از این شرایط را رعایت کند می‌توان او را دوست دانست، و کسی که این شرایط در او نباشد نمی‌توان او را دوست به حساب آورد. آن شرایط عبارتند از: ۱- باطن و ظاهرش یکی باشد. ۲- عزت تو را عزت خود و عیب تو را عیب خویش بداند. ۳- اگر به مقام یا مالی رسید تغییری در او ایجاد نشود. ۴- قدرت و توانایی او تو را از رسیدن به چیزی باز ندارد. ۵- کسی دارای این خصلتهاست که در موقع گرفتاری تو را رها نکند.

۲- سید رضی در (نهج البلاغه) از حضرت علی(ع) نقل می‌کند که آن حضرت فرمود: دوست حقیقی آن است که برادرش را در سه موضع حفظ کند: در گرفتاری، در غیاب، و در مرگش.

۱۴- باب استحباب کمک و یاری دادن دوستان به یکدیگر

۱- و صفای گوید: امام محمد باقر(ع) به من فرمود: آیا می‌شناسی کسی را

باب ۱۳:

۱. اصول کافی، ص ۶۱۰ (من یحب مصادقه و مصاحبتہ)، مصادقه الاخوان، ص ۲، از کتاب مجالس صدوق و خصال با اسنادی دیگری گرفته است.

باب ۱۴:

۱. مصادقه الاخوان، ص ۸؛ در آن کتاب آمده: امام باقر(ع) به من فرمود: ای ابا اسماعیل و نیز در

که لباسی نداشته باشد و برادرش لباس خود را به او بپوشد یا لباسی که اضافه دارد موقتاً به او بدهد تا وقتی که لباسی برای خویش تهیه کند؟ عرض کردم خیر، امام به عنوان تأسف دست بر زانویش زد و فرمود: چنین کسانی برادر نیستند.

۲ - اسحاق بن عمار گوید: نزد امام صادق (ع) بودم، سخن از کمک برادران و وظایف آنها نسبت به یکدیگر به میان آمد. امام مطلبی فرمود که من تعجب کردم. امام فرمود: زمانی که قائم ما ظهور کند بر مؤمنین واجب است که نیاز برادرانشان را بر طرف کنند و در شادی آنها بکوشند.

۳ - خلاد سندی (در حدیث مرفوعه ای) گوید: مردی دیر به خدمت پیامبر (ص) رسید، پیامبر به او فرمود: چه باعث شده است که تو را کم ملاقات می‌کنم؟

پاسخ داد: ای رسول خدا برهنگی مانع آمدنم بود، پیامبر فرمود: آیا همسایه‌ات دو جامه نداشت که یکی را به تو عاریه دهد؟ پاسخ داد چرا [داشت].

حضرت فرمود: او برادر تو نیست. *کاملاً بر عودم برمی‌گردد*
 ۴ - امام صادق (ع) فرمود: از آنچه به دست می‌آوری به برادرت بده، زیرا خداوند می‌فرماید: «نیکبها بديها را از بین می‌برند».

امام صادق (ع) از رسول خدا (ص) نقل فرموده است: سه چیز است که این امت قدرت انجام آن را ندارد: کمک مالی به برادران، رعایت عدالت و ترجیح دادن دیگران بر خود، و در هر حال به یاد خدا بودن، و آن تنها به گفتن «سبحان

همان کتاب آمده است: اگر بعضی از دوستان لباس اضافی داشته باشند به او بدهد تا لباسی برایش برسد.

۲. مصادقة الاخوان، ص ۴۸ در آن آمده: آن قدر سخن امام در نظرم عجیب آمد که در چهره‌ام آشکار بود.

۳ و ۴. مصادقة الاخوان، ص ۸.

(حدیث مرفوعه حدیثی است که راویان حدیث حذف شده باشد) - م.

• (إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ)، هود/۱۱۴

اللّٰه، والحمد لله، ولا إله إلاّ الله، واللّٰه أكبر» نیست، بلکه وقتی در معرض کارحرام قرار گیرد از خدا بترسد و مرتکب آن نشود.

۵ - ابن اعین گوید: از امام صادق(ع) دربارهٔ حقّ مسلمان نسبت به برادر مسلمانش سؤال کردم، امام پاسخ نداد، چون خواستم با حضرت خداحافظی کنم عرض کردم: به من پاسخ ندادید، فرمود: اگر پاسخ بدهم (و شما بدان عمل نکنید) می ترسم کافر شوید، مسلماً از مهمترین چیزهایی که خدا بر بندگانش واجب کرده سه چیز است: ۱- رعایت عدالت دربارهٔ دیگران و آنچه را برای خود نمی پسندد برای برادر مؤمنش نیز روا ندارد. ۲- کمک مالی به برادران مؤمن برای خدا. ۳- به یاد خدا بودن در هر حال و یاد خدا تنها به گفتن «سبحان الله والحمد لله» نیست، بلکه عبارت است از ترک آنچه خدا حرام کرده است.

۱۵ - باب کراهت دوستی با بدکار و نادان و دروغگو

۱ - امام صادق(ع) فرمود: امیر المؤمنین(ع) وقتی به منبر می رفت می فرمود: شایسته است مسلمان از دوستی با سه گروه اجتناب کند: از بی حیای تبهکار، نادان، و دروغگو. اما بی حیای تبهکار کارش را برایت خوب جلوه می دهد و دوست دارد تو مانند او باشی، و در امر دین و آخرت به تو کمک نمی کند، و نزدیک شدن به او ستم و باعث سختدلی، و رفت و آمد با او برای تو مایهٔ بی آبرویی است.

اما نادان، امید خیری از او برایت نیست و ضرری از تو دفع نمی کند اگر چه خودش را به زحمت افکند، و چه بسا که بخواهد به تو سود برساند ولی زبان

۵. مصادقة الاخوان، ص ۱۲.

باب ۱۵:

۱. اصول کافی، ص ۸۰؛ (مجانسة اهل المعاصی) و ص ۶۱۰. (من نکره مجالسته)؛ مصادقة

الاخوان، ص ۵۲.

می‌رساند، پس مرگ او بهتر از زندگی، و سکوت او بهتر از سخن گفتنش، و دوری او بهتر از نزدیک بودن اوست.

اما دروغگو، زندگی تو با او گوارا نیست، زیرا خبری را از تو برای دیگران و از دیگران برای تو نقل می‌کند، و هرگاه خبری به پایان رسید خبر دیگری پیش می‌کشد که وانمود کند راست می‌گوید در صورتی که راست نمی‌گوید، و با ایجاد عداوت بین مردم تفرقه می‌اندازد و بذر کینه در دلها می‌کارد، پس از خدا بترسید و در باره خود بیندیشید.

۲ - کلینی (در کافی) از امام صادق(ع) نقل کرده است که: امیرالمؤمنین(ع) فرمود: شایسته نیست که مسلمان با بدکار دوست شود زیرا او کارش را نیکو جلوه می‌دهد و دوست دارد دیگران مانند او باشند، دوستش را در امر دنیا و آخرت کمک نمی‌کند و رفت و آمد با او باعث بی‌آبرویی و خواری است.

۳ - امام صادق(ع) فرموده: برای مسلمان شایسته نیست که با بدکار، نادان و دروغگو دوست شود.

۴ - زراره گوید: امام صادق(ع) فرمود: از دوستی با نادان بپرهیز، زیرا هر چه از جانب او شاد باشی او به بدی رساندن به تو نزدیکتر است. (هرچه به دوستی او خوشحالت‌تر باشی، خطر زیان رساندن او به واسطه حماقتش به تو نزدیکتر می‌باشد).

۵ - امام صادق(ع) فرمود: حضرت علی(ع) بالای منبر می‌فرمود: برای مسلمان شایسته است که از دوستی با دروغگو دوری جوید، زیرا خبری از تو برای

۲. اصول کافی، ص ۶۰.

۳. اصول کافی، ص ۴۸۰ (مجالسه اهل المعاصی).

۴. اصول کافی، ص ۶۱۱ (من نکره مجالسته و مرافته).

۵. محاسن برفی، ص ۱۱۷.

دیگران، و از دیگران برای تو نقل می‌کند زندگی را بر تو تلخ و ناگوار می‌سازد، هرگاه خبری کسب کند آن را به خیر دیگری پیوند می‌دهد تا ثابت کند راست می‌گوید در صورتی که راست نمی‌گوید، پس خیرها را از گروهی برای گروهی دیگر نقل می‌کند تا بین آنها دشمنی ایجاد کند و بذر کینه در دلها بکارد.

۱۶ - باب کراهت شرکت دادن افراد فرومایه و گنهکار در امور

۱ - عمار بن موسی گوید: امام صادق (ع) فرمود: ای عمار اگر دوست داری که نعمت برای تو دوام داشته، و مروت تو کامل و بی عیب باشد و زندگی ات رو براه شود بردگان و افراد فرومایه را در کار خود دخالت نده، زیرا اگر آنها را امین دانستی به تو خیانت کنند و اگر خبری به تو دهند دروغ گویند، اگر مصیبتی برایت پیش آید تو را خوار کنند، و اگر وعده کنند خُلف وعده نمایند.

عمار گفت، از امام صادق (ع) شنیدم که می‌فرمود: نیکان که یکدیگر را دوست بدارند برای آنان ثواب، و بدان که افراد نیک را دوست بدارند برای نیکان فضیلت، و دشمنی بدکاران با نیکان زینت و افتخار برای نیکوکاران، و دشمنی نیکوکاران با بدان ذلت و خواری بدکاران است.

۲ - در کتاب کافی نقل شده است که: لقمان به پسرش گفت: ای پسر من، زیاد با مردم نزدیک مشو که موجب دوری از دل‌های آنان می‌شوی و یکسره از آنها دوری مکن که خوار و بی مقدار گردی. هر جنبنده‌ای هم‌نوع خود را دوست دارد، انسان نیز هم‌نوع خود را دوست می‌دارد، کارهای پسندیده‌ات را نزد مخالفین آن کارها بازگو مکن، زیرا همان‌طور که بین گرگ و گوسفند دوستی برقرار نمی‌شود بین نیکوکار و بدکار دوستی به وجود نمی‌آید، کسی که به قیر نزدیک شود مقداری به

او می چسبد، همچنین کسی که با تبهکار (درزندگی) شریک شود روشهای او را می آموزد، کسی که ستیزه و جدال کردن را دوست داشته باشد ملامت می شود و آن که در جاهای تهمت آمیز وارد شود متهم می گردد، و هر که همنشین بد انتخاب کند سالم نمی ماند، و هر کس جلوزباننش را نگیرد پشیمان می شود.

۳ - عمار ساباطی گوید: امام جعفر صادق(ع) به من فرمود: ای عمار اگر می خواهی نعمت برای تو دوام داشته باشد و دوستی مردم نسبت به تو کامل شود و زندگی ات راحت باشد با بردگان و افراد پست درکار خویش مشورت مکن، زیرا اگر به آنها اعتماد کردی به تو خیانت می کنند و اگر به تو خبری بدهند دروغ می گویند و اگر مصیبتی برای تو پیش آید تو را خوار سازند، و اگر وعده کنند به تو راست نگویند.

۴ - امام صادق(ع) فرمود: از پدرم شنیدم که می فرمود: به حق قیام کن، و برای آنچه از دست تو رفته است افسوس مخور، و از آنچه به تو مربوط نیست دوری کن، و از دشمن پرهیز، و با دوستان با احتیاط رفتار نما، مگر افراد امین، و امین کسی است که از خدا بترسد. با بدکار همنشینی مکن و او را بر اسرار خویش آگاه مگردان و امانت به او مسپار، و با آنان که از خدای خویش می ترسند در کارهایت مشورت کن.

۱۷ - باب تحریم همنشینی با دروغگو و گنهکار و بخیل و نادان و قاطع رحم و...

۱ - امام صادق(ع) از پدر بزرگوارش نقل می کند که: پدرم علی بن

۳ و ۴. علل الشرایع، ص ۱۸۷.

الحسین (ع) به من فرمود: ای پسر عزیزم با پنج گروه دوستی و گفتگو و مسافرت مکن؛ امام باقر (ع) سؤال می‌کنند آن پنج گروه را معرفی فرمایید، امام سجاد (ع) فرمود: ۱- از دوستی با دروغگو بپرهیز زیرا دروغگو مانند سراب است که دور را نزدیک و نزدیک را دور می‌نمایاند. ۲- از دوستی با فاسق اجتناب کن زیرا تو را به یک وعده غذا و به کمتر از آن می‌فروشد. ۳- از دوستی با بخیل بپرهیز زیرا وقتی که خیلی به کمک او نیازمند باشی (کمک نمی‌کند) و تو را خوار می‌گرداند. ۴- از دوستی با کسی که از بستگان بریده و قطع رحم نموده است بپرهیز، زیرا در سه جا از قرآن نفرین شده است.

الف: «شما (متفان) اگر (از فرمان خدا و طاعت قرآن) روی بگردانید یا

در زمین فساد و قطع رحم کنید باز هم امید (نجات) دارید؟

ب: «آنان که پس از پیمان بستن (با خدا و رسول) عهد خدا را شکستند و نیز آنچه را خدا به پیوند آن امر کرده بریدند، و در روی زمین فساد و فتنه برانگیختند، برای آنهاست لعنت خدا، و منزلگاهشان دوزخ است».

ج: و در سوره بقره فرموده است: «کسانی که عهد خدا را پس از پیمان بستن می‌شکنند و آنچه را خدا به پیوند آن امر کرده می‌برند، و در روی زمین فساد می‌کنند به حقیقت زیانکارند».

۲- امام جعفر صادق (ع) فرمود: از دوستی با نادان بپرهیز زیرا هر چه به او

نزدیکتر شوی به بدی نزدیک شده‌ای [و از جانب او جز بدی به تو نمی‌رسد].

الف: «قَهْلَ عَيْبِهِمْ إِنْ تَوَكَّلْتُمْ أَنْ تَفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتَقْتُلُوا أَرْحَامَكُمْ»، محمّد/ ۴۷.

ب: «الَّذِينَ يَتَّقُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْتُلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُؤْتَلَ وَيُقِيدُونَ فِي الْأَرْضِ أَوْلِيَاءَ لَهُمْ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ»، رعد/ ۲۵.

ج: «الَّذِينَ يَتَّقُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْتُلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ أَنْ يُؤْتَلَ وَيُقِيدُونَ فِي الْأَرْضِ أَوْلِيَاءَ لَهُمُ الْخَايِرُونَ»، بقره/ ۲۷.

۲. مجالس صدوق، ص ۲۴.

۳ - سید رضی (در نهج البلاغه) گوید: پیشوای مؤمنان علی (ع) فرمود: ای فرزندم از دوستی با نادان پرهیز، زیرا او می خواهد به تو سود برساند ولی زیان می رساند، از دوستی با بخیل اجتناب کن زیرا هنگام شدیدترین حاجت تو را رها می سازد، و از دوستی با بدکار برحذر باش زیرا تو را به چیز کمی می فروشد، و از دوستی با دروغگو پرهیز زیرا او مانند سراب است، دور را به تو نزدیک و نزدیک را به تو دور می نمایاند.

۴ - امام محمد باقر (ع) فرمود: به چهار شخص نزدیک مشو و دوستی مکن: نادان، بخیل، ترسو و دروغگو. امانادان می خواهد به تو سود برساند ولی ضرر می زند، اما بخیل چیزی از تو می گیرد ولی چیزی به تو نمی دهد، اقاتر سواز تو و از پدر و مادر خویش می گریزد، اما دروغگو راست می گوید ولی کسی سخن او را تصدیق نمی کند.

۵ - امام جعفر صادق (ع) از پدر بزرگوارش نقل می کند که امام باقر (ع) فرمود: خواستم به سفر بروم، پدرم علی بن الحسین (ع) به من سفارش کرد: ای پسر من از دوستی و معاشرت با احمق پرهیز و با او معاشرت نکن زیرا احمق در حضور و غیاب به دنبال عیبجویی است.

اگر سخن بگوید نادانی اش او را رسوا گرداند، و اگر سکوت کند ناتوانی در گفتار او را کوچک می کند و اگر کاری انجام دهد آن را تباه سازد، و اگر مسئولیتی به عهده گیرد آن را ضایع می کند، دانش او باعث بی نیازی او نیست و دانش دیگران هم به وی سود نمی رساند، نصیحت ناصحان را نمی پذیرد، دوستش از او آسایشی نمی یابد، مادرش دوست دارد در عزایش بنشیند، و همسرش می خواهد او را از دست بدهد، همسایه اش می خواهد از او دور باشد، و دوست

۳. نهج البلاغه، قسمت دوم، ص ۱۵۲.

۴. خصال صدوق ص ۱۱۶.

۵. مجالس صدوق، ص ۳۵.

وی تنهایی را بر مجالستش ترجیح می‌دهد، اگر در مجلسی از دیگران کوچکتر باشد آنها از دست او در نرج و عذابند، و اگر بزرگتر از دیگران باشد آنان را به فساد می‌کشاند.

۱۸- باب کراهت همنشینی با فرومایگان و ثروتمندان و گفتگو با زنان

۱- امام جعفر صادق (ع) از اجدادش نقل می‌کند که: رسول خدا (ص) فرمود: همنشینی با سه گروه دل را می‌میراند: ۱- همنشینی با فرومایگان. ۲- گفتگو با زنان. ۳- همنشینی با ثروتمندان.

۲- امام محمد باقر (ع) به شخصی فرمود: با ثروتمندان معاشرت نکن زیرا انسان وقتی که با آنها معاشرت می‌کند از نعمتی که خدا به خودش داده است قدردانی نمی‌کند و به مرحله‌ای می‌رسد که تصور می‌کند خدا به وی نعمتی نداده است.

۱۹- باب کراهت وارد شدن به مکانهای تهمت آمیز

۱- امام جعفر صادق (ع) گوید: امیرمؤمنان علی (ع) فرمود: اگر کسی خود را در معرض تهمت قرار دهد کسانی را که به او بدگمان می‌شوند نباید ملامت کند، و کسی که رازش را پنهان دارد اختیار در دست خودش می‌باشد [و رازش

باب ۱۸

۱. اصول کافی، ص ۶۱۱ (من تکره مجالسته و مرافته).

۲. مجالس صدوق، ص ۱۵۳، (م ۴۴).

باب ۱۹

۱. روضه کافی، ص ۱۵۲.

آشکار نمی شود].

۲ - امام صادق (ع) فرمود: کسی که به جاهای تهمت آمیز برود و متهم گردد باید خودش را ملامت کند.

۳ - امام باقر (ع) از پدر بزرگوارش نقل کرده است که حضرت امیر (ع) فرمود: شخصی که خودش را در معرض تهمت قرار دهد نباید کسانی را که به او بدگمان می شوند ملامت کند.

۴ - حضرت علی (ع) در وصیت به فرزندش امام حسن (ع) فرمود: از مکانهای تهمت آمیز، و جاهایی که مردم به آن بدگمانند بپرهیز، زیرا همنشین بد انسان را گول می زند.

۵ - امام موسی کاظم (ع) گویند: امام صادق (ع) فرمود: از جاهای مشکوک [و تهمت آمیز] بپرهیزید، و حتی نباید کسی با مادرش راه برود زیرا همه مردم نمی دانند که وی مادر اوست.

۶ - سید رضی (در نهج البلاغه) از امیرمؤمنان (ع) نقل می کند که آن حضرت فرمود: شخصی که خود را در معرض تهمت قرار دهد کسانی را که به او بدگمان می شوند نباید ملامت کند.

۷ - و نیز آن حضرت فرمود: کسی که شمشیر تجاوز و ستم بروی مردم بکشد با آن شمشیر کشته می شود، و کسی که مکر و حیله ورزد هلاک شود، و هر که

۲. مجالس صدوق، ص ۲۹۷ (م ۷۵).

۳. مجالس صدوق، ص ۱۸۲ در دنباله حدیث مطالبی هست که در وسائل نقل نشده است.

۴. مجالس، پسر شیخ طوسی، ص ۵.

۵. سرائر، ص ۴۷۰. در نسخه های خطی کتاب هدایة الامة (شماره های: ۵۷۰۳ ص ۳۴ و

۱۳۳/۹۴ ص ۳۷ عمومی آستان قدس و شماره ۳۰۰ ص ۲۸ از نسخه خطی گوهرشاد) بجای «لابقض»

«لابقض» نوشته شده است. م.

۶. نهج البلاغه قسمت دوم، ص ۱۸۴.

۷. نهج البلاغه، قسمت دوم، ص ۲۲۷.

بی باکی پیشه سازد غرق گردد، و شخصی که وارد مکانهای تهمت آمیز شود متهم گردد.

۲۰ - باب استحباب پرهیز و ترس از زیرکی مؤمن

۱ - امام باقر(ع) در تفسیر آیه «إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّمُتَوَسِّمِينَ»^۱ فرمود: منظور از «متوسمین» ائمه هستند (چون) رسول خدا(ص) فرمود: از زیرکی مؤمن پرهیزید زیرا او در گفتارش از نورالهی استفاده می کند.

۲ - سلیمان جعفری گوید: عده ای در نزد امام موسی کاظم(ع) بودیم که فرمود: از زیرکی مؤمن بترسید زیرا او با نورالهی به امور می نگرد.

۳ - سید رضی (در نهج البلاغه) گوید: علی(ع) فرمود: از گمانهایی که مؤمنان نسبت به شمامی برند بر حذر باشید زیرا خدا حق را بر زبان آنها جاری می سازد.

۲۱ - باب استحباب مشورت با اشخاص صاحب نظر

۱ - امام صادق(ع) از پدر بزرگوارش نقل کرده که به پیامبر اکرم(ص) گفته شد: ای رسول خدا، هوشیاری و دوراندیشی در چیست؟ فرمود: مشورت کردن با صاحب نظران و پیروی از آنها.

۲ - امام صادق(ع) فرمود: رسول اکرم(ص) در وصیت به حضرت علی(ع)

باب ۲۰:

۱. سرائر، ص ۴۷۰.

۲. «مسألاً در این [عذاب] برای هوشمندان عبرت و بصیرت است» حجر/ ۷۵ م.

۳. بصائر الدرجات.

۴. نهج البلاغه، قسمت دوم، ص ۲۱۹.

باب ۲۱:

۱. بصائر الدرجات.

۲. محاسن برقی، ص ۶۰۱.

فرمود: هیچ کمک و پشتیبانی محکمتر از مشورت، و هیچ خردی بهتر از تدبیر و چاره‌اندیشی نیست.

۳- امام باقر(ع) فرمود: در تسورات چهار عبارت نوشته شده است: ۱- کسی که مشورت نکند پشیمان می‌شود. ۲- فقر و تنگدستی بزرگترین مرگ است. ۳- هرگونه رفتار کنی با تو رفتار می‌کنند. ۴- کسی که چیزی را مالک شود منافع خود را بر منافع دیگران ترجیح می‌دهد.

۴- امام صادق(ع) فرمود: هرگز انسان با مشورت کردن هلاک نمی‌شود.
 ۵- سید رضی (در نهج البلاغه) از حضرت امیر(ع) نقل می‌کند که آن حضرت فرمود: هیچ ثروتی مانند عقل، و هیچ فقری مانند نادانی، و هیچ میراثی مانند ادب، و هیچ پشتیبانی مانند مشورت کردن نیست.
 ۶- و آن حضرت فرموده است: کسی که خود رأی باشد نابود می‌شود، و هر که با بزرگان مشورت کند در عقل آنها شریک است.
 ۷- و آن حضرت فرمود: مشورت راهیابی است.
 ۸- و نیز آن حضرت فرمود: کسی که به رأی و فکر خود اکتفا کند خود را به خطر افکنده است.

۲۲- باب استعجاب مشورت با شخص پرهیزگار خردمند و اطاعت از او و کراهت مخالفت با وی

۱- امام جعفر صادق(ع) فرمود: کسی که نصیحت کننده‌ای از باطن، و

۳ و ۴. محاسن برقی، ص ۶۰۱.

۵ و ۶ و ۷ و ۸. نهج البلاغه، قسمت دوم.

باب ۲۲:

۱. مجالس صدوق، ص ۲۶۵ (م ۶۸).

- بازدارنده‌ای از درون، و همنشین راهنما نداشته باشد دشمن را بر خود چیره کرده است.
- ۲ - امام هادی از پدرانش نقل کرده است که حضرت علی (ع) فرمود: کسی که به رأی و فکر خود اکتفا کند خود را به خطر افکنده است.
- ۳ - امام صادق (ع) فرمود: درکار خود با کسانی مشورت کن که از پروردگارتان می‌ترسند.
- ۴ - امام صادق (ع) نقل کرده است که حضرت علی (ع) فرمود: درکاری که برای تو پیش می‌آید با کسانی که از خدا می‌ترسند مشورت کن.
- ۵ - سلیمان بن خالد گوید: از امام جعفر صادق (ع) شنیدم که می‌فرمود: با مردم خردمند با تقوا مشورت کن زیرا آنها جز به نیکی راهنمایی نمی‌کنند، و پرهیز از مخالفت با آنان زیرا مخالفت با شیخ پرهیزگار خردمند باعث تباهی دین و دنیا است.
- ۶ - امام صادق (ع) از رسول خدا (ص) نقل فرموده است: مشورت با خردمند اندر زگو باعث پیشرفت و برکت و موفقیت از جانب خداست، وقتی که شخص دلسوز عاقل تو را راهنمایی کند از مخالفت با او پرهیز، زیرا این مخالفت باعث هلاکت می‌شود.
- ۷ - امام جعفر صادق (ع) فرمود: چرا وقتی کار مهمی برای شما پیش می‌آید و خود قادر به حل آن نیستید با افراد خردمند متدین و پارسا مشورت نمی‌کنید؟ سپس امام صادق (ع) فرمود: آگاه باشید هر کس این کار را انجام دهد خدا او را خوار نمی‌گرداند بلکه مقام او را بالا می‌برد و به بهترین کارها و نزدیکترین آنها به خداوند هدایتش می‌کند.
- ۸ - امام صادق (ع) فرمود: مشورت دارای حدودی است که اگر آن حدود

۲. مجالس صدوق، ص ۲۸۶ (م ۶۸).

۳ و ۴ و ۵. محاسن برقی، ص ۶۰۶.

۶ و ۷ و ۸. محاسن برقی، ص ۶۰۲.

شناخته و رعایت نشود ضررش برای مشورت کننده از نفعش بیشتر است. آن حدود عبارتند از: کسی که با او مشورت می شود: ۱- عاقل باشد. ۲- آزاده دیندار باشد. ۳- دوست مهربان و مانند برادر باشد. ۴- اگر از راز تو آگاه شد مثل این که خودت به آن آگاهی و آن رامکتوم و پوشیده می دارد. زیرا تو زمانی از راهنمایی مشاور سود می ببری که او عاقل باشد، و وقتی که وی آزاد مرد متدین بود نهایت کوشش را برای نصیحت کردن تو به کار می برد، وقتی که دوست مهربان و مانند برادر باشد و او را از راز خویش آگاه کردی راز تو را پوشیده نگاه می دارد، و آگاهی او مانند این است که خودت به آن آگاهی، [اگر این شرایط رعایت شود] مشورت جامع و نصیحت کامل می گردد.

۲۳ - باب وجوب راهنمایی کسی که تقاضای مشورت می کند

- ۱ - امام جعفر صادق (ع) فرمود: **مردی به نزد امیرالمؤمنین (ع) آمد و عرض کرد برای مشورت به خدمت شما آمده ام.**
- حسن و حسین [دو فرزند شما] و عبدالله بن جعفر از دخترم خواستگاری کرده اند (کدامیک را قبول کنم؟) حضرت علی (ع) فرمود: کسی که با او مشورت کند مورد اعتماد است، [فرزندم] حسن زنان را طلاق می دهد، دخترت را به همسری حسین در آور که او برای دخترت مناسبتر است.
- ۲ - امام صادق (ع) فرمود: کسی که با برادر مؤمنش مشورت کند و او نظرش را خالصانه بازگو نماید خدای عزوجل قدرت فکر و اندیشه را از وی می گیرد.

باب ۲۳:

۱. محاسن برقی، ص ۶۰۱.

۲. محاسن برقی، ص ۶۰۲.

۲۴ - باب جواز مشورت کردن با کسی که مرتبه او پایین تر است

۱ - معمر بن خلّاد گوید: یکی از غلامان امام رضا (ع) به نام سعد وفات یافت؛ امام به معمر فرمود: شخصی با فضیلت و امانتدار به من معرفی کن، در پاسخ گفتم: من کسی را به شما معرفی کنم؟ حضرت با حالت شبیه شخص غضبناکی فرمود: پیامبر خدا با یارانش مشورت می‌کرد و بعد در باره آنچه که می‌خواست تصمیم می‌گرفت.

۲ - فضیل بن یسار گوید: امام صادق (ع) در باره کاری با من مشورت کرد، به امام گفتم: خدا شما را یاری دهد، کسی مانند من مشاور شما باشد؟ امام فرمود: آری هر زمانی که با تو مشورت کنم.

۳ - حسن بن جهم گوید: جمعی در خدمت امام رضا (ع) بودیم. ایشان یاد از پدربزرگوارش نمود و فرمود: هیچ عقلی با عقل او برابری نمی‌کرد، در عین حال در بسیاری اوقات با یکی از غلامان سیاه پوست خود مشورت می‌کرد، به آن حضرت گفته شد آیا با چنین کسی مشورت می‌فرمای؟ در پاسخ فرمود: چه بسا خدای تبارک و تعالی مشکل را به زبان چنین شخصی برطرف کند، بسیاری اوقات در باره مزرعه یا باغ آن حضرت را راهنمایی می‌کردند و آن حضرت به آن عمل می‌فرمود.

۴ - سید رضی (در نهج البلاغه) از حضرت علی (ع) نقل کرده است که عبدالله بن عباس نظر خود را به عنوان یک مشاور برای امام علی (ع) بیان کرد، اما

باب ۲۴:

۲. محاسن برقی، ص ۶۰۱.

۳. محاسن برقی، ص ۶۰۲.

۴. نهج البلاغه، قسمت دوم، ص ۲۲۱.

امام با عقیده او موافق نبود؛ فرمود: تو باید نظر مشورتی خود را به من بگویی، اما اگر بر خلاف نظر تو تصمیم بگیرم باید نظر مرا بپذیری.

۵ - علی بن مهزیار گویند: امام جواد (ع) به من نوشت به فلانی بگو با ما مشورت کند و پس از مشورت آنچه نظر خودش است انتخاب کند زیرا او از آنچه در سرزمینش [اهواز] می‌گذرد و از این که چگونه با سلاطین رفتار کند آگاهتر است. مشورت باعث برکت و خوشبختی است، خدا به پیامبرش در قرآن کریم می‌فرماید: «در کارها با مردم مشورت کن، لیکن آن چه خودت تصمیم گرفتی با توکل به خدا انجام ده» (حضرت فرمود) پس هر چه می‌گذرد به من گزارش دهد بهترین نظر را برایش می‌نویسم و اگر رأی و نظر من بهتر نباشد امیدوارم او را به راه روشن حق راهنمایی کرده باشم انشاء الله «در کارها با مردم مشورت کن» منظور طلب خیر از مردم است.

۲۵ - باب کراهت مشورت با زنان و نیکو بودن مشورت با مردان

۱ - امام جعفر صادق (ع) از پدرانش نقل کرده است که پیامبر (ص) در وصیتش به حضرت علی (ع) فرمود: یا علی بر زنان، نماز جمعه و مسؤولیت قضاوت، و طرف مشورت قرار گرفتن نیست.

یا علی، تندخویی ناپسند و اطاعت از زن موجب پشیمانی است. یا علی، از جمله چیزهایی که نامبارک است زبان زنان است. [زنانی که رعایت شئون اسلامی را نمی‌نمایند].

۵. تفسیر عیاشی، علی بن مهزیار از اصحاب امام جواد و امام هادی و ساکن اهواز بوده و با امام مکانه داشته است. م.

«وشاؤهم فی الأمر فاذا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ»، آل عمران/ ۱۵۹.

باب ۲۵:

۱. من لایحضره الفقه، ج ۲، ص ۳۳۸.

۲ - امیرالمؤمنین (ع) در وصیت به فرزندشان محمد بن حنفیه فرموده است: آرای مردان را جمع کن، سپس آن رأی را که به حق نزدیکتر است انتخاب کن و آرائی را که شک داری رها کن... تا این که فرمود: کسی که به رأی خود عمل کند خودش را به خطر می افکند و هر که آرای مختلف را مورد توجه قرار دهد به راههای خطا و اشتباه پی می برد.

۲۶ - باب کراهت مشورت با شخص ترسو، بخیل، آزمند، برده، فرومایه و بدکار

۱ - امام رضا (ع) از پدراناش از حضرت علی (ع) نقل کرده است که پیامبر (ص) فرموده است: یا علی با شخص ترسو مشورت نکن زیرا او راه خروج [از گرفتاریها] را برای تو سخت جلوه می دهد و حتماً با بخیل مشورت نکن، زیرا تو را از هدف باز می دارد، با خریص مشورت نکن زیرا او کاربرد را زیبا جلوه می دهد، و بدان که ترس و بخل و آزمندی غریزه ای است که از سوءظن ناشی می شود.

۲ - عمار سابطی گوید: امام صادق (ع) به من فرمود: ای عمار اگر می خواهی نعمت برایت بادوام، و مردانگی ات کامل، و زندگی ات اصلاح گردد در کار خویش با بردگان و اشخاص فرومایه مشورت مکن، زیرا اگر به آنها اعتماد کنی به تو خیانت می کنند، و اگر خبری به تو بدهند دروغ می گویند و اگر گرفتار شوی تو را خوار می سازند و اگر به تو وعده ای دهند به آن وفا نمی کنند.

۲. من لایحضره الفقیه، ج ۲، صفحات ۳۴۵ و ۳۴۶.

باب ۲۶:

۱. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۵۶؛ خصال شیخ صدوق، ج ۱، ص ۵۰؛ علل الشرایع،

ص ۱۷۸.

۲. علل الشرایع، ص ۱۸۷.

۳- امام جعفر صادق (ع) فرمود: از پدرم شنیدم که می فرمود: حق را بیادار و برای آنچه از توفوت شده افسوس مخور و از آنچه به تو مربوط نیست کناره گیر، از دشمن دوری کن، و از دوست خویش بر حذر باش، (با احتیاط با او برخورد کن) و با مردم امین همنشین و دوست باش، و امین کسی است که از خدا بترسد، و با بدکار همنشینی مکن، و او را بر راز خویش آگاه مگردان، و امانت خود را به او مسپار، و در کارهایت با کسانی که از پروردگار خویش می ترسند مشورت نما.

۲۷- باب تحریم همنشینی و دوستی با اهل بدعت

۱- امام صادق (ع) فرمود: با کسانی که در دین بدعت می گذارند دوستی و همنشینی نکنید زیرا در نظر مردم یکی از آنان به شمار می آید.
و پیامبر (ص) فرمود: انسان بر دین دوست و همنشین خود می باشد.

۲۸- باب کسانی که معاشرت و سلام کردن بر آنها

شایسته نیست

۱- امام صادق (ع) از پدرانش نقل کرده که در وصیت حضرت رسول (ص) به علی علیه السلام آمده است: یا علی کسی که از دین و دنیایش توشه ای بر نگیرد برای تو خیری در همنشینی با او نیست، و کسی که خواسته تورا اجابت نکند تو نیز خواسته او را اجابت نکن، زیرا او شایسته تکریم نیست.

۳. علل الشرایع، ص ۱۸۷.

باب ۲۷:

۱. اصول کافی، صفحات ۴۷۹، ۶۱۲.

باب ۲۸:

۱. من لایحضره الفقیه: ج ۲، ص ۳۳۴.

۲ - امام صادق (ع) از پدراناش نقل کرده است که در حدیث منهیات پیامبر (ص) فرمود: سخن گفتن با شخص جذامی مکروه است مگر این که بین آنها به اندازه یک ذراع [تقریباً نیم متر] فاصله باشد.

و آن حضرت فرمود: از جذامی فرار کن مانند گریختن از شیر.

۳ - در کتاب خصال شیخ صدوق از امیرالمؤمنین (ع) نقل شده است که آن حضرت فرمود: پیامبر (ص) [مردم را] از سلام کردن بر چهار گروه نهی کرده است: ۱- شخص باده گسار در حال مستی. ۲- کسی که مجسمه می سازد. ۳- آن که با نردبازی می کند. ۴- کسی که دوزبازی می کند. و من گروه پنجمی را اضافه می کنم، نهی می کنم شما را از سلام کردن بر شطرنج باز.

۴ - رسول خدا (ص) فرمود: از پنبج گروه در هر حال باید دوری کرد:

جذامی، پسر، دیوانه، زنازاده، و عرب بیابانگرد.

۵ - امام جعفر صادق (ع) از پدراناش نقل فرموده است که بر شش گروه نباید سلام کرد: یهودی، مسیحی، و کسی که برای رفع حاجت نشسته است و آن که بر سر سفره ای می نشیند که در آن مشروبات الکلی است و شاعری که به زنان عقیف تهمت می زند و کسانی که فحش دادن به مادران اشخاص را وسیله شوخی قرار می دهند.

۶ - حضرت علی (ع) در حدیثی فرمود: بر شش گروه سلام کردن شایسته نیست: ۱- یهودی و مسیحی ۲- افرادی که با نرد و شطرنج بازی می کنند. ۳- باده گسار. ۴- اهل ساز و طنبور. ۵- کسانی که فحش دادن به مادران اشخاص را وسیله

۲. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۸۴.

۳. خصال صدوق، ج ۱، ص ۱۱۲.

«نوعی بازی که در آن چهل خط کشند و سنگ ریزه ها به صف نهند.» «لغت نامه دهخدا» عرب آن را سَدْر و قَرَق گوید.

۴ و ۵. خصال صدوق، ج ۱، ص ۱۳۸.

۶. خصال صدوق، ج ۱، ص ۱۶۰؛ سرائر، ص ۴۸۴.

شوخی قرار می دهند ۶- شاعران [در باری و چاپلوس].

۷- امام جعفر صادق (ع) از پدرش امام محمد باقر (ع) نقل کرده است که آن حضرت فرمود: بریهود، ونصاری و زردشتی، وبت پرست، وباده گسار و کسانی که کارشان بازی شطرنج و نرد است، و مرد زن صفت [مردی که خود را در اختیار مردان دیگر می گذارد] و شاعری که زنان عقیف را متهم می کند، و کسی که در حال نماز است سلام نکنید. بر نماز گزار بدین سبب که نمی تواند پاسخ سلام را بدهد، با توجه به این که سلام برای مسلمان امری مستحب و پاسخ آن واجب است، و بر رباخوار و کسی که برای رفع حاجت نشسته است، و در حقام، و هر فاسقی که آشکارا مرتکب معصیت می شود.

۲۹- باب استحباب اظهار دوستی و محبت نسبت به مردم

۱- امام محمد باقر (ع) فرمود: عربی بادیه نشین از بنی تمیم به نزد پیامبر (ص) آمد و عرض کرد: مرا نصیحت فرمایید. از جمله مطالبی که پیامبر (ص) به او فرمودند این بود: نسبت به مردم اظهار دوستی کن تا تو را دوست بدانند.

۲- امام موسی کاظم (ع) فرمود: اظهار محبت و دوستی نسبت به مردم نیمی از عقل است.

۳- ابن ادریس در کتاب سرائر مشابه این حدیث را نقل کرده است با این تفاوت: و مدارا کردن با دیگران نیمی از وسیله زندگی است، و کسی که میانه روی کند فقیر نمی شود.

۷. خصال صدوق، ج ۲، ص ۸۲.

باب ۲۹:

۱ و ۲. اصول کافی، ص ۶۱۲ (التحیّب الی الناس).

۳. سرائر، ص ۴۶۴.

۴ - امام صادق(ع) از امام حسن مجتبی(ع) نقل فرموده است: خویشاوند کسی است که از لحاظ دوستی به انسان نزدیک باشد اگرچه از لحاظ نسب دور باشد و بیگانه کسی است که از جهت محبت و دوستی بیگانه باشد گرچه از لحاظ نسب نزدیک باشد، هیچ چیز نزدیکتر به چیزی از دست به بدن نیست، و دست خیانت می‌کند و قطع می‌شود، و پس از قطع درمان می‌گردد. [یعنی اعتماد به نزدیکی خویشاوند نیست، اگر دوست نباشد، و گاهی عملاً از انسان دور و بیگانه است. یا منظور این است که دست دزد به صاحبش خیانت می‌کند و در عین نهایت نزدیکی قطع می‌گردد. یا انسان دشمن دستش هست و باعث قطعش می‌گردد. یا این که اعتمادی به قرب جسمانی نیست و نفع حقیقی و پایدار قرب معنوی است].

۵ - امام صادق(ع) از رسول خدا(ص) نقل فرموده است: اظهار دوستی نسبت به مردم نصف عقل است.

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی
**۳۰ - باب استجاب خوشرفتاری و گشاده‌رویی
 و احترام به مردم و خودداری از مزاحمت آنان**

- ۱ - امام صادق(ع) فرمود: خوشرویی با مردم یک سوم عقل است.
- ۲ - امام صادق(ع) از پیامبر(ص) نقل فرموده است که سه چیز دوستی انسان را برای برادر مسلمانش خالص می‌گرداند: ۱- با خوشرویی او را ملاقات کند. ۲- در مجلس به او جا دهد. ۳- او را با بهترین نامها بخواند.
- ۳ - حدیفة بن منصور گوید: از امام جعفر صادق(ع) شنیدم که می‌فرمود:

۴ و ۵. اصول کافی، ص ۶۱۲ (التحیّب الی الناس والتودّد الیهم).

کسی که از مزاحمت مردم دست بردارد، گرچه او یک نفر است که از مزاحمت آنان دست برداشته لکن درمقابل افراد زیادی از مزاحمت او دست برمی دارند.

۳۱ - مستحب است برای کسی که مؤمنی را دوست دارد او را از دوستی خود با خبر کند

- ۱ - امام صادق(ع) فرمود: زمانی که کسی را دوست داری او را از این امر با خبر کن، زیرا باعث استواری محبت بین شما می گردد.
- ۲ - نصر بن قابوس گوید: امام صادق(ع) به من فرمود: زمانی که یکی از برادرانت را دوست می داری او را از این دوستی آگاه کن، همان طور که حضرت ابراهیم(ع) گفت: «پروردگارا به من بنما که چگونه مردگان را زنده می کنی، خدا فرمود: آیا به [زنده شدن مردگان] اطمینان نداری؟ ابراهیم پاسخ داد: ایمان دارم اما می خواهم قلبم مطمئن شود»^۱
- ۳ - شخصی به امام باقر(ع) عرض کرد: من این مرد را دوست دارم، امام به او فرمود: او را از این امر با خبر کن، زیرا دوستی را پایدارتر و مهربانی را نیکوتر می سازد.
- ۴ - امام جعفر صادق(ع) فرمود: زمانی که کسی را دوست می داری به او بگو.

۵ - امام صادق(ع) از پیامبر خدا(ص) نقل فرموده است: هرگاه یکی از شما همصحبت یا برادر ایمانی اش را دوست می دارد او را آگاه سازد.

باب ۳۱:

۱. ۲ و ۱ اصول کافی، ص ۶۱۲ (اختیار الرجل اخاه بحبه).

۵ «ربّ ارنی کیف تُخبی الموتی، قالَ اَوْتَمُّ تَوْبِن، قالَ بلیٰ و لکن یُنظَمُ قَلْبی»، بقره/

۳۲ - باب استحباب آغاز کردن سلام قبل از سخن گفتن و استحباب پاسخ ندادن قبل از سلام

۱ - امام صادق (ع) فرمود: آغاز کننده به سلام به خدا و رسولش نزدیکتر است.

۲ - علی بن الحسین (ع) فرمود: از صفات مؤمن انفاق کردن به اندازه توانایی و وسعت دادن [به اهل و عیال] در حد قدرت، و با عدالت و انصاف رفتار کردن با مردم، و آغاز به سلام نمودن بر آنان می باشد.

۳ - امام جعفر صادق (ع) از رسول خدا (ص) نقل فرمود: شایسته ترین مردم نزد خدا و رسولش کسی است که سلام را آغاز کند.

۴ - با همین اسناد نقل شده که رسول خدا (ص) فرمود: کسی که قبل از سلام سخن آغاز کند به او پاسخ ندهید. و نیز فرمود: قبل از سخن گفتن سلام کنید، اگر کسی قبل از سلام گفتن سخن گوید به او پاسخ ندهید.

۵ - امام صادق (ع) فرمود: فرشته ای مردی را بر درخانه ای دید، فرشته به او گفت چرا بر در این خانه ایستاده ای؟ پاسخ داد یکی از برادرانم در این خانه است می خواهم بر او سلام کنم، فرشته به او گفت: آیا بین شما خویشاوندی است یا حاجتی به او داری؟ پاسخ داد: قرابتی بین ما نیست، و نیازی جز اخوت اسلامی و احترام آن مرا به اینجا نکشاند بلکه برای پروردگار جهان به او سلام و محافظتش می کنم، فرشته به او گفت: من فرستاده خدایم به سوی تو، پروردگارت

باب ۳۲:

۱ و ۲ و ۳. اصول کافی، ۶۱۲ (باب التسلیم).

۴. اصول کافی، ص ۶۱۲ (التسلیم).

۵. ثواب الاعمال، ص ۹۳.

تورا سلام می‌رساند و می‌فرماید: مرا زیارت کردی، و برای من تعهد نمودی، حتماً بهشت را بر تو واجب کردم و تورا از خشم خویش معاف داشتم، و از آتش نجات دادم.

۶ - امام صادق(ع) نقل کرده است که رسول خدا(ص) فرمود: کسی که قبل از سلام کردن سخن آغاز کند به او پاسخ ندهید.
و نیز امام صادق(ع) فرمود: هیچ کس را به طعام خویش دعوت نکنید مگر این که سلام کند.

۳۳ - باب لزوم سلام و کراهت ترک آن و وجوب

پاسخ سلام

- ۱ - امام صادق(ع) فرمود: جواب دادن به نامه مانند پاسخ سلام واجب است و آغاز کننده به سلام [از جواب دهنده] نزد خدا و رسولش شایسته تر است.
- ۲ - امام صادق(ع) نقل کرده: خدای عزوجل فرمود: بخیل کسی است که از سلام کردن بخل ورزد.
- ۳ - امام جعفر صادق(ع) نقل کرده است که رسول خدا(ص) فرمود: سلام کردن مستحب، و پاسخ آن واجب است.

۶. خصال صدوق، ج ۱ ص ۱۳.

باب ۳۳:

۱. اصول کافی، ص ۶۲۶ (التکاتب).

۲ و ۳. اصول کافی، ص ۶۱۳ (التسلیم).

۳۴ - باب استحباب بلند گفتن سلام و سخن

نیکو گفتن

- ۱ - امام محمد باقر (ع) فرمود: خدای عزوجل بلند سلام کردن را دوست می دارد.
- ۲ - امام باقر (ع) فرموده: سلمان (که رحمت خدا بر او باد) می گفت: سلام خدا را آشکارا بگویند، زیرا درود خدا به ستمکاران نمی رسد.
- ۳ - امام جعفر صادق (ع) در حدیثی نقل فرموده است که حضرت علی (ع) می فرمود: خشمگین نشوید، و [کاری نکنید که] مورد خشم قرار گیرید، آشکارا سلام کنید، و سخن نیکو بگویند، نماز شب بخوانید در حالی که مردم در خوابند، تا به سلامتی به بهشت روید، سپس این گفتار خدای عزوجل را برای آنان خواند: «خدایی که سالم از هرگونه عیب و نقص، و امان دهنده و نگهبان است»^{*}
- ۴ - امام صادق (ع) فرمود: از نشانه های فروتنی این است که کسی را که ملاقات می کنی بر او سلام نمایی.
- ۵ - امام جعفر صادق (ع) از پدران نقل فرموده است که در وصیت پیامبر (ص) به حضرت علی (ع) آمده است: سه چیز باعث پوشاندن گناهان است، آشکارا سلام کردن، طعام دادن، خواندن نماز شب در حالی که مردم خوابند.
- ۶ - امام صادق (ع) فرمود: بخیل کسی است که از سلام کردن بخل ورزد.

باب ۳۴:

۱ و ۲ و ۳. اصول کافی، ص ۶۱۳ (التسلیم).

۵ «السلام المؤمن المتهین»، حشر/ ۳۳.

۴. اصول کافی، ص ۶۱۳، (التسلیم).

۵. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۲۳۶.

۶. معانی الاخبار، ص ۷۲.

۷- امام جعفر صادق (ع) از پدرانش نقل کرده است که رسول خدا (ص) فرمود: در بهشت خانه‌هایی است که بیرون آنها از داخل، و داخل آنها از خارج دیده می‌شود، کسانی از امت من در آن سکونت می‌کنند که سخن نیکو گویند، و مردم را اطعام کنند، و بلند سلام کنند و روزه را ادامه دهند، نماز شب بخوانند در حالی که مردم خوابند. حضرت علی (ع) سؤال کرد: ای رسول خدا چه کسی از امت شما توانایی انجام این اعمال را دارد؟

پیامبر (ص) فرمود: یا علی میدانی نیکویی سخن چیست؟ کسی که صبح و شام ده مرتبه بگوید: «سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ»، و اطعام کردن عبارت است از انفاق کردن مرد به خانواده اش، اما منظور از ادامه روزه آن است که شخص ماه رمضان و از هر ماه دیگر سه روز روزه بگیرد، روزه عمر برای او نوشته می‌شود. اما منظور از نماز شب درحالی که مردم خوابند، هر کس نماز مغرب و عشا و نماز صبح را در مسجد با جماعت بخواند مانند آن است که تمام شب را به عبادت مشغول باشد و مقصود از افشای سلام آن است که از سلام کردن بر هیچ مسلمانی بخل نوزد.

۸- امام محمد باقر (ع) فرمود: سه چیز باعث قرب و منزلت است: آشکارا سلام کردن، طعام دادن، و نماز شب خواندن درحالی که مردم در خوابند.

۹- امام جعفر صادق (ع) فرمود: از نشانه‌های تواضع سلام کردن به هر کسی است که او را ملاقات کنی.

۱۰- پیامبر خدا (ص) فرمود: ناتوانترین مردم کسی است که از دعا کردن عاجز باشد، و بخیلترین مردم آن که از سلام کردن بخل ورزد.

۷. معانی الاخبار، ص ۱۷۳؛ مجالس صدوق، ص ۱۹۸ (م ۵۳).

۸. معانی الاخبار، ص ۹۰.

۹. خصال صدوق، ج ۱، ص ۹.

۱۰. مجالس پسر شیخ طوسی، ص ۵۴.

۱۱- امام صادق(ع) فرمود: هر کس چهار چیز برای من تعهد کند من چهار خانه در بهشت برای او تضمین می‌کنم، ۱- انفاق کردن و نترسیدن از فقر و تنگدستی. ۲- رعایت عدالت درباره مردم در مقابل منافع خویش. ۳- آشکارا سلام کردن در همه جا. ۴- ترک مجادله و نزاع اگر چه حق با او باشد.

۳۵- باب استحباب سلام کردن بر کودکان

۱- امام رضا(ع) از پدرانش نقل کرده است که رسول خدا(ص) فرمود: پنج چیز راتا آخر عمرها نخواهم کرد: ۱- غذا خوردن با بردگان بر روی زمین. ۲- سوار شدن بر الاغ بی پالان. ۳- دوشیدن شیر از پستان بز با دست خودم. ۴- پوشیدن لباس پشمین. ۵- سلام کردن بر کودکان تا بعد از من سنت [رسم] باشد.

۲- امام صادق(ع) از پدرانش نقل کرده است که پیامبر(ص) فرمود: پنج چیز راتا لحظه مرگ ترک نخواهم کرد: ۱- پوشیدن لباس پشمین. ۲- سوار شدن بر الاغ بی پالان. ۳- غذا خوردن با بردگان. ۴- وصله کردن کفش با دست خودم. ۵- سلام کردن بر کودکان تا این که بعد از من سنت [رسم] باشد.

۱۱. محاسن برقی، ص ۸، من لایحضره الفقیه، ج ۴ (ماتجب فیہ الزکاة)؛ اصول کافی، ج ۶ (جهاد النفس).

باب ۳۵:

۱. علل الشرایع، ص ۵۴، عیون اخبار الرضا، ص ۲۳۵، مجالس صدوق، ص ۴۴ (م ۱۷)؛ خصال،

ج ۱، ص ۱۳۰.

۲. خصال صدوق، ج ۱، ص ۱۳۰.

۳۶ - باب حرمت تبعیض بین فقیر و ثروتمند در نحوه

سلام کردن و وجوب رعایت مساوات بین آن دو

۱ - امام رضا (ع) فرمود: هر کس فقیر مسلمانی را ملاقات کند و به گونه‌ای بر او سلام نمایند که با سلام بر ثروتمند فرق داشته باشد در روز قیامت خدا را در حالی ملاقات می‌کند که خدا بروی خشمگین است.

۲ - حجاج گوید: به جمیل بن دراج گفتم آیا پیامبر خدا (ص) فرمود: زمانی که بزرگ قومی نزد شما آمد او را احترام کنید؟ جمیل گفت: آری، پیامبر فرموده است. از جمیل پرسیدم: [در این حدیث] منظور از شریف کیست؟ پاسخ داد: از امام صادق (ع) در این باره پرسیده‌ام، آن حضرت فرمود: منظور از شریف در این حدیث شخص ثروتمند است.

۳۷ - باب استحباب شکرگزاری خدا برای نعمت

اسلام و تندرستی

۱ - امام جعفر صادق (ع) از پدراش نقل کرده است: پیامبر (ص) فرمود: هر کس یهودی یا مسیحی یا زردشتی یا یکی از غیر مسلمانان را ببیند بگوید: «سپاس خدایی را که مرا بر توفیلت داد و اسلام را دین من و قرآن را کتابم و محمد (ص) را پیامبر، و حضرت علی (ع) را امام و پیشوای من، و مؤمنین را

باب ۳۶:

۱. عبود الاخیار، ص ۲۱۵؛ مجالس صدوق، ص ۲۶۵ (م ۶۸).

۲. روضه کافی، ص ۲۱۹.

باب ۳۷:

۱. مجالس صدوق، ص ۱۶۱ (م ۴۵)؛ ثواب الاعمال، ص ۱۵؛ قرب الاسناد، ص ۳۴.

برادرانم، و کعبه را قبله من قرار داده است» خدا بین آن مؤمن و غیر مسلمان در دوزخ هرگز جمع نکند.

۲ - امام جعفر صادق (ع) فرمود: هر کس آفت زده ای (مانند جذامی و امثال آن) یا مُثله شده یا گرفتاری را ببیند مخفیانه بطوری که او نشنود سه مرتبه بگوید: «سپاس خدایی را که مرا سلامت داشت از آن چه تو را بدان مبتلا ساخته است، و اگر خدا می خواست می توانست مرا نیز گرفتار سازد»، هرگز آن بلا به او نرسد.

۳۸ - باب لزوم بلند سلام کردن و پاسخ دادن به

نحوی که مخاطب بشنود

۱ - امام صادق (ع) فرمود: هرگاه کسی سلام می کند بلند سلام کند و نگوید سلام کردم اما پاسخ ندادند، شاید نشنیده باشند، جواب سلام را نیز باید بلند گفت تا آن مسلمان سلام کننده نگوید: پاسخ سلام مرا نگفتند.

۳۹ - باب نحوه سلام گفتن و استحباب انتخاب

کلمات مناسب

۱ - حسن بن مؤنیر گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که می فرمود: کسی که بگوید: «السَّلَامُ عَلَیْكُمْ» برای او ده حسنه، و کسی که بگوید: «سَلَامٌ عَلَیْكُمْ»

۲. مجالس صدوق، ص ۱۶۱ (م ۴۵).

باب ۳۸:

۱. اصول کافی، ص ۶۱۳ (التسلیم).

باب ۳۹:

۱. اصول کافی، ص ۶۱۳ (التسلیم).

وَرَحْمَةُ اللَّهِ» برایش بیست حسنه، و هرکه بگوید: «سَلَامٌ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ» برایش سی حسنه است.

۲ - امام صادق(ع) نقل کرده است که امیرالمؤمنین(ع) فرمود: کراهت دارد انسان بگوید: «حَيَّاكَ اللَّهُ» (خدا تو را زنده بدارد) سپس ساکت شود مگر آن که پس از آن، سلام کند.

۳ - عمار ساباطی درباره نحوه سلام کردن زنان از امام صادق(ع) سؤال کرد و امام فرمود: زن بگوید: «عليكم السلام» و مرد پاسخ دهد: «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ».

۴ - وهب یمانی در حدیثی نقل کرده است که: خدا به آدم فرمود: به جانب این گروه از فرشتگان برو و به آنان بگو «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ» (سلام و رحمت و برکات خدا بر شما باد). حضرت آدم بر آنان سلام کرد، ملائکه پاسخ دادند: «وَعَلَيْكَ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ». چون به حضور پروردگار خویش برگشت، پروردگار تبارک و تعالی به او فرمود: این درود تو و فرزندان تا روز قیامت در بین آنها باقی می ماند.

۴۰ - باب استحباب تکرار سلام تا سه مرتبه در صورت عدم دریافت پاسخ و اجازه ورود

۱ - امام محمد باقر(ع) فرموده است که: امیرالمؤمنین(ع) به مردی از طایفه بنی سعد فرمود: آیا درباره خود و فاطمه برایت سخن نگوییم؟ تا این که فرمود: یک روز صبح زود درحالی که هنوز در رختخواب بودیم پیامبر به نزد ما آمد و فرمود: «السلام

۲. اصول کافی، ص ۶۱۳ (التسلیم).

۳. من لایحضره الفقیه: ج ۲ ص ۱۵۲.

۴. علل الشرایع، ص ۴۵.

باب ۴۰:

۱. من لایحضره الفقیه، صفحه ۳۲۱، کتاب صلاة.

علیکم» ما سکوت کردیم و حیا نمودیم از جایمان بلند شویم، سپس فرمود: «السلام علیکم» باز هم سکوت کردیم، مجدداً فرمود: «السلام علیکم» ترسیدیم اگر پاسخ سلام حضرت را ندهیم برگردد، و این عادت آن حضرت بود که سه مرتبه سلام می‌کرد و اگر اجازه ورود به وی داده نمی‌شد برمی‌گشت، پس گفتیم «وعلیک السلام» یا رسول الله، داخل خانه شوید، حضرت داخل شدند، سپس تسبیح حضرت فاطمه را پیامبر برای آن دو در موقع خوابیدن مانند تعقیبات نماز بیان فرمود.

۲ - امام صادق(ع) در حدیث دوازده درهمی که (حضرت رسول (ص) به علی(ع) دادند تا برای آن حضرت پیراهن بخرد) فرمود که پیامبر خدا(ص) به کنیزی که (چهاردرهم صاحبش را گم کرده بود) فرمود: جلومن حرکت کن و مرا به سوی خانواده ات راهنمایی کن، پیامبر چون به در خانه رسید، فرمود: «السلام علیکم» پاسخ ندادند، دو مرتبه سلام کرد، پاسخ ندادند، برای سومین بار که سلام کرد گفتند: «ای رسول خدا سلام و رحمت و برکات خدا بر تو باد». پیامبر(ص) سؤال فرمود: چرا بار اول و دوم جواب سلام را ندادید، گفتند: ای رسول خدا ما سلام شما را شنیدیم ولی دوست داشتیم بیشتر بشنویم...

۴۱ - باب استحباب مورد خطاب قرار دادن یک مؤمن با ضمیر جمع در موقع سلام کردن و دعا برای او در هنگام عطسه و غیر آن

۱ - امام صادق(ع) فرمود: در سه مورد فرد به صورت جمع خطاب می‌شود:

۲. تحصال صدوق، ج ۲ ص ۸۷. امالی صدوق، ص ۱۴۴، بطور مشروح بیان شده.

باب ۴۱:

۱. اصول کافی، ص ۶۱۳.

۱- در موقع عطسه که می‌گویید «بِرَحْمَتِ اللَّهِ» اگر چه کسی با وی نباشد. ۲- در سلام کردن می‌گویید «السَّلَامُ عَلَیْكُمْ». ۳- هنگام دعا برای دیگران می‌گویید: «عَافَاكُمْ اللَّهُ».

۲- مانند این حدیث در خصال نیز نقل شده است.

۴۲- عدم استحباب سلام بر کسی که همراه جنازه

است یا به نماز جمعه می‌رود یا در حمام است

۱- امام صادق (ع) فرمود: بر سه کس سلام لازم نیست ۱- بر کسی که با جنازه همراه است ۲- بر آن که به نماز جمعه می‌رود ۳- بر کسی که داخل حمام باشد.

۴۳- باب چگونگی پاسخ سلام دادن به حاضر و

غایب

۱- امام باقر (ع) فرمود که: امیرالمؤمنین علیه السلام بر قومی گذشت و بر آنان سلام کرد، آنها پاسخ دادند «سلام و رحمت و برکات و مغفرت و خشنودی خدا بر تو باد». حضرت به آنان فرمود: بر ما بدان گونه که فرشتگان به پدر ما ابراهیم (ع) سلام کرده‌اند سلام کنید. آنان به حضرت ابراهیم (ع) گفتند «رحمت و برکات خدا بر شما اهل بیت».

باب ۴۲:

۱. اصول کافی، ص ۶۱۳.

باب ۴۳:

۱. اصول کافی، ص ۶۱۳.

۲ - حکم بن عُیَیْنَه گوید: روزی در خدمت امام باقر(ع) بودم و خانه پر از جمعیت بود که پیرمردی آمد و بر در خانه ایستاد و گفت: «السَّلَامُ عَلَیْکَ یَا بَنَ رَسُولِ اللَّهِ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَکَاتُهُ» (ای پسر رسول خدا سلام و رحمت خدا و برکات او بر تو باد) و ساکت شد. امام باقر(ع) فرمود: «وعلیک السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَکَاتُهُ». سپس به مردم سلام کرد و همه جواب سلام او را دادند.

۳ - ابُوکَهْمَش گوید: به امام صادق(ع) عرض کردم عبدالله بن ابی یعفور شما را سلام رساند، امام فرمود: «وعلیک وعلیه السَّلَامُ» (بر تو و بر او سلام باد)، هر گاه عبدالله را دیدی به او سلام برسان.

۴ - امام محمد باقر(ع) فرمود: فرشته ای از خدا درخواست کرد که قدرت شنوایی دعای بندگان خویش را به او ببخشد، خدا دعای وی را مستجاب کرد و از آن زمان هر مؤمنی که می گوید: «صلی الله علی محمد و آله و سلم» (درود و سلام خدا بر محمد و آل او)، آن فرشته در پاسخ می گوید: «وعلیک السَّلَامُ» سپس آن فرشته به پیامبر(ص) عرض می کند فلانی بر شما درود فرستاد، رسول خدا در جواب می فرماید «و درود بر او باد».

۵ - امام باقر(ع) فرمود: روزی حضرت علی(ع) در رَحْبَه (محلّه ای در کوفه) نشسته بود و مردم دور او جمع بودند که مردی بلند شد و گفت: «السَّلَامُ عَلَیْکَ یا امیرالمؤمنین وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَکَاتُهُ» (سلام و رحمت و برکات خدا بر تو ای پیشوای مؤمنان) حضرت به او نگاه کرد و فرمود: «وعلیک السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَکَاتُهُ»، تو کیستی؟ آن مرد خود را معرفی کرد سپس سؤالات خود را مطرح کرد که از جمله آنها ده سؤال بود که هر کدام از دیگری دشوارتر بود.

۲. روضه کافی، ص ۷۶.

۳. اصول کافی، ص ۳۶۰.

۴. مجالس صدوق، ص ۶۷.

۵. خصال صدوق، ج ۲، ص ۵۶.

۶ - پیامبر (ص) فرمود: ناقص کردن نماز یا سلام جایز نیست، اما نقصان نماز ناتمام گذاشتن رکوع یا سجود و نقصان توقف در رکعت دیگر می باشد، و نقصان در سلام آن است که در سلام کردن بگوید «السلام علیک» و یا در پاسخ سلام بگوید «وعلیک» و نگوید «وعلیکم السلام».

۷ - علی بن ابراهیم در تفسیرش در ذیل قول خدای تعالی که (یا محمد) «اهلت را به نماز امر کن و بر آن شکیبیا باش»^۱ گوید: رسول خدا (ص) هر روز هنگام نماز صبح به درخانه حضرت علی و فاطمه و حسن و حسین (ع) می آمد و می فرمود: «السلام علیکم ورحمة اللہ وبرکاته» (سلام و رحمت و برکات خدا بر شما باد). آنها می گفتند: «وعلیکم السلام یا رسول اللہ ورحمة اللہ وبرکاته» سپس پیامبر می فرمود: وقت نماز است خدا شما را رحمت کند.

۴۴ - باب استحباب مصافحه با مقیم و در آغوش

مراعات مسافری

۱ - امام صادق (ع) فرمود: کامل شدن سلام و تحیت برای مقیم، دست دادن و برای مسافر، یکدیگر را در آغوش گرفتن است.

۶. معانی الاخبار، ص ۸۲.

۷. تفسیر قمی، ص ۴۲۵.

«وَأَمَّا أَهْلُكَ بِالصَّلَاةِ وَأَضْفِيْرٌ عَلَيْهَا»، طه/۱۳۲.

باب ۴۴:

۱. اصول کافی، ص ۶۱۳.

۴۵ - باب استحباب سلام کردن کوچک بر بزرگ و جمعیت کم بر جمعیت زیاد و عابر بر نشسته و...

- ۱ - امام جعفر صادق (ع) فرمود: باید کوچک بر بزرگ، و عابر بر نشسته، و جمعیت کم بر جمعیت زیاد سلام کند.
- ۲ - امام صادق (ع) فرمود: وقتی گروهی در مجلسی باشند آنها که وارد می شوند باید سلام کنند.
- ۳ - امام صادق (ع) فرمود: عده کم بر عده زیاد، و سواره بر پیاده، و کسانی که بر استر سوار هستند بر الاغ سوار، و اسب سواران بر استر سواران سلام کنند.
- ۴ - ابن بکیر از یکی از دوستانش نقل می کند که شنیدم امام صادق (ع) می فرمود: سواره بر پیاده، و پیاده بر نشسته سلام کند و زمانی که دو گروه یکدیگر را ملاقات نمایند گروه کمتر بر گروه بیشتر، و فرد بر جماعت سلام کند.
- ۵ - امام صادق (ع) فرمود: سواره بر پیاده و ایستاده بر نشسته سلام کند.

۴۶ - اگر یک نفر از گروهی سلام کند از همه آنها کفایت می کند و نیز کافی است که یک نفر پاسخ دهد

- ۱ - امام صادق (ع) فرمود: هر گاه یک نفر از جماعتی سلام کند برای همه آنها کفایت می کند.

باب ۴۵:

۱. اصول کافی، ص ۶۱۴ (باب من یجب أن یدأ بالسلام).

۲ و ۳ و ۴ و ۵. اصول کافی، ص ۶۱۴.

باب ۴۶:

۱. اصول کافی، ص ۶۱۴ (باب اذا سلم واحد من الجماعة أجزء).

- ۲- امام صادق فرمود: اگر یک نفر از گروهی سلام کند برای همه آنها کافی است و نیز اگر یکی پاسخ دهد از دیگران ساقط است.
- ۳- ابن بُکَیْر از یکی از یارانش نقل کرده است که امام صادق علیه السلام فرمود: اگر عده‌ای بر جماعتی بگذرند کافی است یکی از آن عده بر جماعت سلام کند، و نیز اگر یک نفر جواب دهد کافی است.
- ۴- زید بن اسلم گوید: رسول خدا (ص) فرمود: باید سواره بر پیاده سلام کند، و اگر یک نفر از بین گروهی سلام کند از همه ساقط است.

۴۷- کراهت ترک سلام بر مؤمن حتی در حال تقیه

- ۱- اسحاق بن عمار گوید: به سبب تقیه در مسجد کوفه بر دوستانم سلام نمی‌کردم، چون به خدمت امام صادق (ع) رسیدم به من فرمود: چرا بر دوستانت ستم می‌کنی و در موقع ملاقات بر آنها سلام نمی‌کنی؟ پاسخ دادم این امر بخاطر تقیه است، فرمود: وظیفه نداری بخاطر تقیه سلام را ترک کنی، بلکه وظیفه تو نشر سلام است، مؤمن وقتی مردم با ایمان را می‌بیند و بر آنها سلام می‌کند ملائکه پاسخ می‌دهند: «سلامٌ علیک ورحمةُ اللّٰهِ وبرکاتُهُ ابدًا».

۴۸- باب جواز سلام کردن مرد بر زن

- ۱- ربیع بن عبداللّٰه از قول امام صادق (ع) گوید: پیامبر خدا (ص) بر زنان

۲ و ۳. اصول کافی، ص ۶۱۴.

۴. مجالس پسر شیخ طوسی ص ۲۲۹.

باب ۴۷:

۱. کشف الغمّه، ص ۲۳۷.

باب ۴۸:

۱. اصول کافی، ص ۶۱۴. (باب التسلیم علی النساء).

سلام می‌کرد و آنان پاسخ سلام وی را می‌دادند، امیرالمؤمنین (ع) نیز بر زنان سلام می‌کرد ولی کراهت داشت از این که بر زنان جوان سلام کند، و می‌فرمود: می‌ترسم از این که از صدای آنها مرا خوش آید و از اجرم کاسته شود.

۴۹ - باب تحریم سلام کردن بر کفار و اهل لُهو و لعب و امثال آن مگر در حال ضرورت و چگونگی پاسخ دادن به سلام آنان

- ۱ - امام صادق (ع) از امیرالمؤمنین (ع) نقل فرموده است: شما اول بر اهل کتاب سلام نکنید، و اگر آنان بر شما سلام کنند بگویید: «وَعَلَيْكُمْ».
- ۲ - امام صادق (ع) فرمود: در پاسخ سلام یهودی و نصرانی می‌گویی، سلام.
- ۳ - امام جعفر صادق (ع) می‌فرماید: هرگاه یهودی یا مسیحی یا مشرک بر تو سلام کند بگو «علیک».
- ۴ - امام محمد باقر (ع) فرمود: مردی یهودی بر پیامبر (ص) وارد شد و عایشه آنجا بود، یهودی گفت «السلام علیکم» (که معنایش «مرگ بر تو» است). پیامبر (ص) فرمود: «وَعَلَيْكُمْ»، یهودی دیگری وارد شد و مانند اولی سلام کرد، حضرت همان پاسخ را به او دادند، یهودی سوم وارد شد و مانند دو نفر اول سلام کرد، پیامبر همان جواب را به او دادند، عایشه خشمگین شد و گفت: مرگ و غضب و لعنت بر شما باد ای گروه یهود، ای برادران میمونها و خوکها، رسول خدا (ص) به عایشه فرمود: اگر فحش به صورتی مجسم می‌شد بد صورتی داشت، نرمش و مدارا بر هیچ چیز نهاده نشده جز این که آن را آراسته، و از هیچ چیز برداشته نشده مگر این که آن را زشت کرده است. عایشه گفت: ای رسول خدا

باب ۴۹:

۱ و ۲ و ۳ و ۴. اصول کافی، ص ۶۱۵ (باب التسلیم علی اهل الملل).

مگر سخن آنها را نشنیدی که گفتند «السلام علیکم» (یعنی مرگ بر شما). پیامبر فرمود: چرا شنیدم، آیا تو نشنیدی پاسخی را که به آنها دادم، گفتم: «علیکم» (یعنی مرگ بر خودتان).

سپس پیامبر فرمود: هرگاه مسلمانی بر شما سلام کند بگویید: «سلام عَلَیْکُمْ». و اگر کافری سلام کند، بگویید: «عَلَیْک».

۵ - امام جعفر صادق (ع) فرمود: شخصی یهودی به نزد پیامبر (ص) آمد و گفت: «السلام عَلَیْکُمْ»، پیامبر (ص) فرمود «عَلَیْک» یاران پیامبر گفتند: او گفت مرگ بر تو، پیامبر (ص) فرمودند: همچنان پاسخ دادم.

۶ - سماعه گوید: از امام صادق (ع) پرسیدم اگر مسلمانی نشسته باشد و یهودی یا مسیحی یا مشرکی بروی سلام کند چگونه باید پاسخ دهد؟ حضرت فرمود: بگوید «عَلَیْکُمْ».

۷ - امام باقر (ع) فرمود: ابوجهل و عده‌ای از قریش به نزد ابوطالب آمدند و گفتند: پسر برادر تو [حضرت محمد (ص)] ما را اذیت می‌کند، از او بخواه که از خدایان ما دست بردارد، ما نیز به خدای او کاری نداریم، ابوطالب پیامبر (ص) را خواست، چون پیامبر (ص) وارد شد و دید مشرکین در آن جلسه هستند فرمود: «السلامُ عَلَیْ مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى» [وصیغه مخصوص سلام را به کار نبرد].

۸ - اصیغ بن نباته گوید: از علی (ع) شنیدم که می‌فرمود: شش گروه شایسته سلام نیستند: ۱- یهود، ۲- نصاری، ۳- اهل نرد و شطرنج، ۴- اهل مشروبات الکلی و موسیقی، ۵- کسانی که فحش دادن به مادران را وسیله شوخی خود قرار می‌دهند، ۶- شاعران [شاعرانی که افراد نالایق را مدح می‌کنند].

۹ - امام صادق (ع) نقل می‌کند که پیامبر (ص) فرمود: شما بر اهل کتاب

۵ و ۶ و ۷. اصول کافی، ص ۶۱۵، (باب التسلیم علی اهل الملل).

۸. کتاب سرائر، ص ۴۸۴.

۹. قرب الاسناد، ص ۶۲.

یعنی یهود و نصارا سلام را آغاز نکنید، و اگر آنها بر شما سلام کنند بگویید: «عَلَيْكُمْ» و با آنان مصافحه نکنید و با کُنیه آنها را صدا نزنید مگر این که مجبور باشید.

۵۰ - باب عدم جواز ورود به خانه غیر بدون اجازه و خبر دادن و سلام کردن و...

۱ - عبدالرحمان بن ابی عبدالله گوید: از امام صادق (ع) درباره قول خدای عزوجل: «به خانه هایی غیر از خانه های خودتان وارد نشوید مگر این که مأنوس شوید و بر اهل خانه سلام کنید»^{*} پرسیدم، امام فرمود: منظور از استیناس در موقع ورود به خانه صدا را بلند کردن و سلام نمودن است.

۲ - ابوالصباح گوید از امام محمد باقر (ع) درباره قول خدای عزوجل که «چون به خانه هایی وارد شوید بر خودتان سلام کنید»^{*} پرسیدم، امام فرمود: منظور سلام کردن بر اهل خانه است و آنها که پاسخ سلام او را می دهند، پس این سلام بر او می باشد.

۳ - امام باقر (ع) فرمود: هرگاه وارد خانه خویش می شوید اگر کسی در خانه باشد بر او سلام کنید، و چنانچه کسی نباشد بگویید «السَّلَامُ عَلَيْنَا مِنْ عَشِيرَتِنَا» (سلام بر ما از جانب پروردگار ما) چرا که خدای عزوجل فرمود: «تَحِيَّتِي بِابْرَكَةٍ وَ پاكيزه از نزد خدا است.»^{*}

باب ۵۰:

۱. معانی الاخیار، ص ۵۲.

«لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَيَّ أَهْلُهَا» نور/ ۶۱.

۲. معانی الاخیار: ص ۵۲.

«فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَيَّ أَنْفُسِكُمْ»، نور/ ۲۴

۳. تفسیر قمی: ص ۴۶۲.

«تَحِيَّةٌ مِنْ عَبْدِ اللَّهِ مَبَارَكَةٌ طَيِّبَةٌ»، نور/ ۶۱

۵۱ - باب کسانی که رفت و آمد به خانه آنها شایسته است

۱ - امیرالمؤمنین (ع) فرمود: حکمای روزگاران گذشته گفته اند: لازم است انسان از روی ده انگیزه رفت و آمد داشته باشد: اول خانه خدا برای انجام عبادت و ادای حق و واجبات. دوم - خانه فرمانروایانی که اطاعت آنها در ارتباط با اطاعت خداست، و رعایت حقشان واجب و منفعتشان فراوان و ضررشان سهمگین است. سوم - خانه دانشمندانی که علمشان نفع دینی و دنیوی دارد. چهارم - خانه اهل جود و بخشش که اموالشان را برای شکرگزاری خدا و اجر آخرت انفاق می‌کنند. پنجم - افرادی که از خرد بهره زیادی ندارند و در حوادث و پیش آمدها به آنها نیاز هست و برای رفع گرفتاریها از آنها کمک گرفته می‌شود. ششم - خانه اشراف و بزرگان که دارای بخشش و مردانگی و حاجت برآورنده هستند. هفتم - کسانی که فکر و اندیشه‌شان و نیز مشورت با آنها باعث رشد فکری انسان است. هشتم - برادران ایمانی که پیوند و رعایت حقوقشان واجب است. نهم - دشمنانی که شر و دشمنی آنها با مدارا و نرمی کردن و مهربانی نسبت به آنها برطرف می‌شود. دهم - کسانی که دیدار و گفتگوی با آنها بر ادب و فرهنگ انسان می‌افزاید.

۵۲ - باب استحباب سلام کردن هنگام بلند شدن از مجلس

۱ - امام صادق (ع) از پیامبر (ص) نقل فرموده است که هر کس از مجلسی

باب ۵۱:

۱. خصال صدوق، ج ۲، ص ۴۸.

باب ۵۲:

۱. قرب الاسناد، ص ۲۲.

بلند شود و در حال جدا شدن از برادرانش به آنها سلام کند اگر آنها در امر خیری مشغول بحث و گفتگو باشند او در آن امر خیر شریک است و اگر در امر باطلی مشغول بحث باشند به او گناهی نمی رسد.

۲ - در مکارم الاخلاق از رسول خدا (ص) نقل شده است که هرگاه یکی از شما بخواهد از مجلس خارج شود، سلام کند زیرا سلام اول مجلس اولیستی نسبت به سلام آخر مجلس ندارد.

۵۳ - باب جواز سلام و دعا کردن بر ذمی در صورت نیاز

داشتن به او

۱ - عبدالرحمان بن حجاج گوید: به ابوالحسن امام موسی کاظم (ع) عرض کردم: نظر شما دربارهٔ مراجعه به پزشکی مسیحی که به او احتیاج دارم چیست، آیا می توانم بر او سلام کنم و برایش دعا نمایم؟ فرمود: آری ولی دعای توبه او سود نمی رساند.

۲ - امام رضا (ع) فرمود: به امام صادق (ع) گفته شد چگونه به یهودی و مسیحی دعا کنم؟ امام فرمود: بگو خدا در امور دنیایت برکت دهد.

۵۴ - باب جواز مکاتبهٔ مسلمان با اهل ذمه

۱ - عبدالله بن سنان گوید: از امام صادق (ع) سؤال شد: مردی به یکی از

۲. مکارم الاخلاق، ص ۱۵.

باب ۵۳:

۱ و ۲. اصول کافی، ص ۶۱۵.

باب ۵۴:

۱. اصول کافی، ص ۶۱۶ (مکاتبه اهل الذمه).

کارگزاران مهمّ زردشتی نامه می نویسد، آیا جایز است نام او را قبل از اسم خویش بنویسد؟ امام فرمود: به منظور جلب منفعت اشکالی ندارد.

۲ - ابوبصیر گوید: از امام صادق (ع) سؤال شد: شخصی به فردی زردشتی یا یهودی یا مسیحی یا به کسی که کارگزار و از بزرگان ایالتی از سرزمین اوست نیازی دارد وی با توجه به احتیاجی که دارد ناچار است به او نامه بنویسد، آیا در نامه اش نام آن کافر را بنویسد و برای برآوردن حاجتش بر او سلام کند. امام فرمود: نوشتن نام او در اول نامه جایز نیست ولی در نامه ات بر او سلام کن، پیامبر خدا (ص) به پادشاه ایران و روم نامه می نوشت.

۵۵ - باب استحباب سلام کردن بر خضر (ع) هرگاه نام وی برده شود

۱ - حسن بن علی بن فضال گوید: از ابوالحسن علی بن موسی الرضا (ع) شنیدم که می فرمود: خضر آب حیات نوشیده و تا نفخه صور نمی میرد، او به نزد ما می آید و بر ما سلام می کند، وضدای او را می شنویم اما خودش را نمی بینیم، هر جا نام او برده شود حاضر است، هر کس از شما نام او را ببرد بر او سلام کند.

۵۶ - باب استحباب چشم پوشی و گذشت نسبت به دوستان

۱ - ثعلبیه بن میمون گوید: عده ای در خدمت امام صادق (ع) بودند و امام

۲. اصول کافی، ص ۶۱۶ (مکاتبة أهل النقة).

باب ۵۵:

۱. کتاب کمال الدین، ص ۲۱۹. در نبأله حدیث آمده است: هر سال در موسم حج به مکه می رود و تمام مناسک را انجام می دهد و در پاسخ دعای مؤمنان آمین می گوید، خدا او را با حضرت مهدی (ع) در تنهایی آن حضرت مأنوس می گرداند.

باب ۵۶:

۱. اصول کافی، ص ۶۱۰ (باب الاغضاء).

برایشان حدیث می فرمود، یکی از آنان نام شخصی را ذکر کرد و به او بد گفت و نزد امام شکایت کرد، امام فرمود: کجا می توانی کسی را پیدا کنی که در دوستی کامل باشد، و کومردان کاملاً و آریسته؟

۲ - امام جعفر صادق(ع) فرمود: درباره [باطن و جزئیات روحی] اشخاص زیاد تحقیق نکن که بی دوست باقی خواهی ماند.
 ۳ - ضحاک بن مخلد گوید: از امام صادق(ع) شنیدم که: انصاف نیست که از دوستان عدالت کامل را انتظار داشته باشید.

۵۷ - باب استحباب دعا برای عطسه کننده مسلمان

۱ - امام صادق(ع) فرموده: فرد مسلمان نسبت به برادر مسلمان خود دارای حقوقی است. ۱- وقتی او را ملاقات می کند سلام کند. ۲- در موقع بیماری از او عیادت کند. ۳- در غیاب او دوستی خالص باشد. ۴- هنگام عطسه کردن برایش دعا کند، عطسه کننده بگوید «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا شَرِيكَ لَهُ». و برادر مسلمانش بگوید: «يَرْحَمُكَ اللَّهُ» و او در پاسخ بگوید «يَهْدِيكُمْ اللَّهُ وَيُضْلِحْ بِأَلْسِنَتِكُمْ» (خدا شما را هدایت کند و زندگی شما را بهبود بخشد). ۵- دعوتش را بپذیرد. ۶- وقتی بمیرد جنازه اش را تشییع کند.

۲ - امام صادق(ع) از رسول خدا(ص) نقل فرموده است: هرگاه شخصی عطسه کرد به او دعا کنید ولو از پشت جزیره [از راه دور] باشد.
 ۳ - در روایت دیگری آمده است: اگر چه از آن طرف دریاباشد.

۲. اصول کافی، ص ۶۱۰ (باب الاغضاء).

۳. مجالس پیر شیخ طوسی، ص ۱۷۵.

باب ۵۷:

۱ و ۲ و ۳. اصول کافی، ص ۶۱۷ (العطاس والتسميت).

- ۴ - اسحاق بن یزید و معمر بن اُبی زیاد و ابن رثاب گویند: در نزد امام صادق(ص) نشسته بودیم که مردی عطسه کرد هیچ کس دعا نکرد، حضرت برایش دعا کرد و فرمود: «سبحان الله» چرا دعا نکردید؟ از حقوق مسلمان بر برادرش این است که ۱- وقتی مریض شود از او عیادت کند. ۲- دعوت او را بپذیرد. ۳- در تشییع جنازه اش حاضر شود. ۴- موقع عطسه کردن به او دعا کند.
- ۵ - داود بن حصین گوید: با چهارده نفر نزد امام صادق(ع) بودیم امام(ع) عطسه کرد هیچ کس سخن نگفت، امام فرمود: چرا دعا نکردید؟ از جمله حقوق مؤمن بر مؤمن آن است که ۱- هرگاه مریض شود از او عیادت کند. ۲- وقت مرگ در تشییع جنازه اش شرکت نماید. ۳- موقع عطسه کردن به او دعا کند. ۴- دعوت او را بپذیرد.

۵۸ - باب نحوه دعا کردن برای عطسه و پاسخ دادن

- ۱ - سعد بن ابی خلف گوید: امام باقر(ع) عطسه کرد به آن حضرت گفته شد «يَرْحَمُكَ اللَّهُ» (رحمت خدا بر تو باد). امام در پاسخ فرمود: «يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَيَرْحَمُكُمْ» (خدا شما را بیامرزد و رحمت کند). هرگاه شخصی در نزد او عطسه می کرد می فرمود: «يَرْحَمُكَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ».
- ۲ - امام محمد باقر(ع) فرمود: هرگاه شخصی عطسه کند باید بگوید: «الْحَمْدُ لِلَّهِ لَا شَرِيكَ لَهُ» (سپاس خدایی را که شریکی برای او نیست) و کسی که برای او دعا می کند باید بگوید: «يَرْحَمُكَ اللَّهُ» (خدا تو را رحمت کند). و عطسه کننده در پاسخ بگوید: «يَغْفِرُ اللَّهُ لَكَ وَآلَتَا» (خدا تو و ما را بیامرزد). (و آن

۴ و ۵. اصول کافی، ص ۶۱۷ (العطاس والتسميت).

حضرت فرمود) از رسول خدا در باره آیه ای از قرآن یا چیزی که در آن نام خدا باشد سؤال شد، فرمود: هر چه نام خدا و یاد خدای عزوجل در آن باشد نیکوست.

۳ - در کتاب خصال شیخ صدوق از حضرت علی (ع) نقل شده است: هرگاه کسی از شما عطسه کرد پس برایش دعا کنید و بگویید: «يَرْحَمُكَ اللَّهُ» (خدا شما را بیمارزد) و او بگوید: «يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَيَرْحَمُكُمْ» (خدا شما را بیمارزد و رحمت کند). زیرا خداوند فرموده است: «چون کسی به شما تحیت گفت، پس تحیت دهید به خوبتر از آن یا رد کنید همان را» *.

۵۹ - باب جواز دعای کودک برای زن

وقتی که عطسه کند

۱ - نسیم خادم امام حسن عسکری (ع) گوید: یک شب بعد از تولد صاحب الزمان (ع) بر آن حضرت وارد شدم و در حضورش عطسه کردم، فرمود: «يَرْحَمُكَ اللَّهُ» از این سخن خوشحال شدم. سپس فرمود: تو را در باره اثر عطسه بشارت می دهم که عطسه سه روز امان از مرگ است.

۶۰ - باب استحباب عطسه کردن و کراهت عطسه های زشت

۱ - احمد بن محمد بن ابی نصر گوید: از امام رضا (ع) شنیدم که می فرمود:

۳. خصال صدوق، ج ۲، ص ۱۶۸.

« وَإِذَا حَسِبْتُمْ بِتَجِيَّةٍ فَخَبُّوا بِأَحْسَنِ مِلْهَا أَوْزُدُوهَا، نساء/ ۸۶ »

باب ۵۹:

۱. کمال الدین، ص ۲۴۰.

باب ۶۰:

۱. اصول کافی، ص ۶۱۷.

- خمیازه و دهن درّه از شیطان [زشت] و عطسه از خدای عزوجل است. (خیر است).
- ۲ - امام صادق (ع) فرمود: عطسه برای تمام بدن مفید است در صورتی که از سه مرتبه تجاوز نکند و اگر تجاوز کرد نشانه درد و بیماری است.
- ۳ - ابوبکر حضر می گوید: درباره قول خدای عزوجل که «إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَابِ لَأَصَوْتُ الْحَمِيرِ» از امام صادق (ع) سؤال کردم، فرمود: منظور عطسه زشت است.
- ۴ - مردی از اهل سنت از امام صادق (ع) نقل می کند که حضرت فرمود: عطسه مانند نطفه از تمام بدن خارج می شود گرچه نطفه از آلت مردی خارج می گردد، دیده ای که وقتی انسان عطسه می کند تمام اعضایش تکان می خورد؟ و کسی که عطسه می کند تا هفت روز از مرگ در امان است.

۶۱ - باب استحباب تکرار دعای عطسه های پی در پی تا

سه مرتبه

- ۱ - امام باقر (ع) فرمود: هر گاه شخصی تاسه مرتبه عطسه کند به او دعا کن و اگر بیشتر شد دعا لازم نیست.
- ۲ - امام جعفر صادق (ع) نقل کرده است که حضرت علی (ع) فرمود: برای عطسه کننده تا سه مرتبه «يَرْحَمُكُمُ اللَّهُ» بگو و اگر از سه مرتبه تجاوز کند نیازی به دعا نیست.
- ۳ - در حدیث دیگری آن حضرت فرموده است: اگر از سه عطسه تجاوز کند

۲ و ۳. اصول کافی، ص ۶۱۹.

۵ همانا بدترین آوازها صوت الاغ است، لقمان / ۱۹.

۴. اصول کافی، ص ۶۱۹.

باب ۶۱:

۱. اصول کافی، ص ۶۱۹. (العتاس)

۲ و ۳. خصال صدوق، ص ۶۳.

به او گفته شود «شفاگِ الله» (خدا تو را شفا دهد) زیرا آن عطسه در اثر بیماری است.

۶۲ - باب استحباب «الحمد لله» گفتن در موقع عطسه

۱ - صالح بن ابی حماد گوید: از عالم آل محمد امام موسی کاظم (ع) در باره عطسه و علت «الحمد لله» گفتن پرسیدم، فرمود: سلامتی بدن و اعضا و جوارح نعمتی است از جانب خدا برای بنده اش، که ممکن است بنده این نعمت را فراموش کند لذا خدا بادی را امر می‌کند که از بدنش به صورت عطسه از بینی او خارج شود و بنده در موقع عطسه خدا را ستایش کند؛ بنابراین گفتن «الحمد لله» در موقع عطسه شکر و سپاسی است برای نعمتی که فراموش کرده بود.

۲ - امام صادق (ع) فرموده: نوجوانی که به حد بلوغ نرسیده بود در نزد پیامبر (ص) عطسه زد و گفت «الحمد لله»، پیامبر (ص) به او فرمود: «بارک الله فیك» خدا مبارک کند بر تو.

۳ - مسمع بن عبدالملک گوید: امام صادق (ع) عطسه کرد، پس فرمود: «الحمد لله رب العالمین» سپس انگشت روی بینی گذاشت و گفت: بینی من با تواضع و فروتنی در مقابل خدا بر خاک است.

۴ - امام صادق (ع) فرمود: وقتی عطسه کسی را بشنوید اول به او دعا کنید [يَرْحَمُكُمُ اللَّهُ بگویند]؛ سپس با او سخن بگویند.

۵ - امیرالمؤمنین (ع) فرمود: هر کس موقع عطسه زدن بگوید: «الحمد لله رب العالمین علی کل حال» (در هر حال سپاس و ستایش خدای را که پروردگار

باب ۶۲:

۱. اصول کافی، ۶۱۷ (العطاس).

۲ و ۳ و ۴ و ۵. اصول کافی، صفحات ۶۱۸ - ۶۱۹ (العطاس).

جهانیان است)، به درد گوش و دندان مبتلا نخواهد شد.

۶ - امام جعفر صادق (ع) از رسول خدا نقل فرموده است: هرگاه شخص مسلمان عطسه کند و به واسطه دردی که دارد سکوت کند [الحمد لله نگوید] فرشتگان از جانب او می‌گویند «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ»، و اگر خودش گفت «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» ملائکه می‌گویند «يَغْفِرُ اللَّهُ لَكَ» خدا تو را بیامرزد. و نیز امام از پیامبر (ص) نقل کرده که: عطسه برای مریض نشانه سلامتی و راحتی بدن است.

۶۳ - باب استحباب صلوات بر محمد و خاندانش برای

کسی که عطسه می‌کند یا می‌شنود

۱ - ابن ابی عمیر از یکی از دوستانش نقل کرده است: مردی نزد امام باقر (ع) عطسه کرد و گفت «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» امام (ع) به او دعا نکرد و فرمود: «از حق ما کاست». سپس گفت هر گاه کسی از شما عطسه کند بگوید: «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَهْلِ بَيْتِهِ». آن مرد این دعا را گفت و امام برای او دعا کرد.

۲ - امام صادق (ع) فرمود: هر که عطسه‌ای بشنود و «الْحَمْدُ لِلَّهِ» بگوید و صلوات بفرستد به درد چشم و درد دندان گرفتار نخواهد شد؛ سپس فرمود: اگر عطسه‌ای بشنوی این دعا را بگواگرچه بین تو و او دریایی فاصله باشد.

۳ - جابر گوید: امام باقر (ع) فرمود: عطسه نیکوست، به جسم فایده می‌رساند و خدای عزوجل را به یاد می‌آورد، به امام گفتم در نزد ما گروهی هستند که می‌گویند: برای پیامبر نصیبی از دعای عطسه نیست، امام فرمود: اگر دروغ

۶. اصول کافی، صفحه ۶۱۹ (العطاس).

باب ۶۳:

۱ و ۲ و ۳. اصول کافی، ص ۶۱۸ و ۶۱۹ (العطاس).

بگویند شفاعت محمد (ص) به آنها نخواهد رسید.

۴ - امام صادق (ع) فرمود: هر کس عطسه کند و دستش را بر تیغه بینی بگذارد و بگوید «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، حَمْدًا كَثِيرًا كَمَا هُوَ أَهْلُهُ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ وَآلِهِ وَسَلَّمَ» سپاس و ستایش فراوان خدای را که پروردگار جهانیان و شایسته حمد است، و درود خدا بر پیامبر و خاندانش، پرنده کوچکی از بینی او خارج شده تازیر عرش پرواز می‌کند و تا روز قیامت برای او طلب آمرزش می‌نماید.

۶۴ - درود بر محمد (ص) و خاندانش هنگام عطسه، و ذبح حیوانات و جماع مکروه نیست بلکه مستحب است

۱ - فضیل بن یسار گوید: به امام باقر (ع) عرض کردم: مردم در سه مورد صلوات بر محمد و خاندانش را نمی‌پسندند: ۱- هنگام عطسه ۲- در موقع سر بردن حیوانات. ۳- هنگام جماع. امام فرمود: چه شده است آنها را؟ وای بر آنان، منافق شده‌اند، لعنت خدا بر آنان باد.

۲ - در کتاب عیون اخبار الرضا نقل شده است: در نامه ای که امام رضا (ع) به مأمون نوشت، فرمود: صلوات بر پیامبر (ص) در هر جا لازم است از جمله هنگام عطسه کردن و سر بردن حیوانات و غیر آن.

۴. اصول کافی، ص ۶۱۸ (العطاس).

باب ۶۴:

۱. اصول کافی، ص ۶۱۸ (العطاس).

۲. عیون اخبار الرضا، ص ۲۷۶.

۶۵ - باب جواز دعای عطسه برای ذمی و دعا برای هدایت وی

۱ - ابن ابی نجران از بعضی از دوستانش نقل کرده است که: مردی مسیحی در نزد امام صادق (ع) عطسه کرد، مردم به او گفتند «هداگ الله» خدا تو را هدایت کند، امام فرمود: «يَرْحَمُكَ اللهُ» خدا تو را بیمارزد، اصحاب گفتند: او مسیحی است، امام پاسخ داد: تا خدا او را بیمارزد هدایت نمی‌کند.

۶۶ - اگر گفتاری با عطسه مقارن باشد جایز است آن

عطسه را دلیل بر راستی سخنی گوینده دانست

۱ - امام صادق (ع) از پیامبر (ص) نقل فرموده است: عطسه دلیل بر راستی گفتار گوینده است.

۲ - و نیز آن حضرت از پیامبر (ص) نقل فرموده است: اگر کسی سخن بگوید در همان حال فردی عطسه بزند گواه بر درستی گفتار اوست.

۶۷ - باب استحباب احترام و بزرگداشت شخص مُسین مؤمن

۱ - عبدالله بن سنان گوید: امام جعفر صادق (ع) به من فرمود: تجلیل از پیرمرد تجلیل از خدای عزوجل است.

باب ۶۵:

۱. اصول کافی، ص ۶۱۸ (العطاس).

باب ۶۶:

۱ و ۲. اصول کافی (العطاس).

باب ۶۷:

۱. اصول کافی، ص ۶۱۹ (وجوب اجلال ذی الشَّیبة المسلم).

۲ - امام صادق (ع) فرمود: از نشانه‌های تجلیل از خدای عزوجل تجلیل و بزرگداشت مسلمانی است که [دراثر پیری] دارای موی سفید باشد.

۳ - امام جعفر صادق (ع) فرمود: کسی که به بزرگ ما احترام و به کوچک ما رحم نکند از ما نیست.

۴ - امام صادق (ع) فرمود: از نشانه‌های تجلیل از خدای عزوجل تجلیل از مؤمنی است که [دراثر پیری] موی او سفید شده، و هر کس مؤمنی را گرامی بدارد خدا را احترام کرده است و کسی که به مؤمن پیر اهانت کند خدا قبل از مرگش کسی را می‌فرستد که به او توهین نماید.

۵ - امام جعفر صادق (ع) فرمود: سه کس حقیقتاً ناشناخته نمی‌ماند مگر از جانب منافقی که به نفاق شناخته شده باشد [در حدّ اعلای نفاق باشد]. ۱- کسی که مویش را در اسلام سفید کرده باشد. ۲- حافظ قرآن. ۳- پیشوای عادل.

۶ - امام صادق (ع) فرمود: بزرگان خویش را احترام کنید و صلّه رحم نمایید. ۷ - با اسنادی مانند این حدیث از آن حضرت نقل شده و در آن اضافه شده است: بهترین صلّه رحم خودداری از آزار و اذیت نزدیکان است.

۸ - امام صادق (ع) از رسول خدا (ص) نقل فرمود: تجلیل از مسلمان پیر تجلیل از خداست.

۹ - امام صادق (ع) از پیامبر (ص) نقل فرموده است: هر کس شخص مُستی را بخاطر پیری او احترام کند خدا او را از ترس و وحشت روز قیامت در امان خواهد داشت.

۲. اصول کافی، ص ۶۱۹ (وجوب اجلال ذی الشیبة المسلم).

۳. اصول کافی، ص ۳۱۹ (باب اجلال الکبیر).

۴ و ۵. اصول کافی، ص ۶۲۰ (وجوب اجلال ذی الشیبة).

۶ و ۷. اصول کافی، ص ۳۱۹ (باب اجلال الکبیر).

۸. اصول کافی، ص ۳۹۱ (اجلال الکبیر).

۹. اصول کافی، ص ۶۱۹ (وجوب اجلال ذی الشیبة المسلم).

- ۱۰ - و نیز آن حضرت فرموده است: هر کس پیروی را که مویش را در اسلام سفید کرده است احترام کند خدا او را از وحشت روز قیامت در امان دارد.
- ۱۱ - پیامبر (ص) فرموده: کسی که نسبت به فضیلت شخص مسنّ شناخت داشته باشد و او را احترام کند خدا او را از وحشت روز قیامت در امان می‌دارد. و نیز فرمود: تجلیل از پیرمرد مؤمن احترام به خداست.
- ۱۲ - امام صادق (ع) فرمود: کسی که برای اشخاص فضیلتی قائل نباشد از بابت اندیشه خویش مغرور است.
- ۱۳ - رسول خدا (ص) فرمود: پیران را تجلیل کنید زیرا احترام به بزرگسالان تجلیل از خداست.

۶۸ - باب استحباب احترام کریم و شریف

- ۱ - حَبَّال گوید: از جمیل بن دراج سؤال کردم درست است که رسول خدا (ص) فرموده است: هرگاه شرافتمند قومی به نزد شما بیاید او را احترام کنید؟ گفت: بلی، پرسیدم شریف کیست؟ گفت از امام صادق (ع) در این باره پرسیدم، امام فرمود: شریف کسی است که دارای مال باشد، از امام پرسیدم حسب چیست؟ فرمود: آن که به وسیله مال و غیر آن کارهای پسندیده انجام دهد، سؤال کردم کرم چیست؟ فرمود: پرهیزگاری.

۱۰. اصول کافی، ص ۶۱۹ (وجوب اجلال ذی الشیبة المسلم).

۱۱. ثواب الاعمال، ص ۱۰۲.

۱۲. معانی الاخیار، ص ۷۲.

۱۳. مجالس پسر شیخ طوسی، ص ۱۹۶.

باب ۶۸:

۱. روضه کافی، ص ۲۱۹.

۲ - امام صادق (ع) از پیامبر (ص) نقل فرمود: وقتی سخاوتمندی به نزد شما بیاید او را احترام کنید.

۳ - امام جعفر صادق (ع) از پیامبر نقل فرمود: هرگاه سخاوتمند قومی به نزد شما بیاید او را گرامی بدارید.

۴ - عبدالله علوی از جدش نقل کرده است که امیرالمؤمنین (ع) فرمود: وقتی که عدیّ پسر حاتم به خدمت پیامبر (ص) رسید پیامبر او را به خانه خویش برد و تنها حصیر و بالشی از پوست که در خانه داشت برایش پهن کرد و او را روی آن نشاند.

۶۹ - باب کراهت پذیرفتن تکریم و احترام مانند نپذیرفتن

متکا و بوی خوش

۱ - امام صادق (ع) فرمود: دو نفر بر حضرت علی (ع) وارد شدند، حضرت برای هر کدام تشکی گذاشت، یکی روی آن نشست و دیگری امتناع کرد، حضرت به او فرمود: روی آن بنشین زیرا هیچ کس از پذیرفتن احترام خودداری نمی‌کند مگر الاغ.

۲ - ابوالحسن امام موسی کاظم (ع) فرمود: امیر مؤمنان علیه السلام می فرمود: از پذیرفتن احترام خودداری نمی‌کند مگر الاغ، پرسیدم مقصود از احترام چیست؟ فرمود: جا دادن به شخص در مجلس، و بوی خوش که به او تعارف می شود.

۳ - علی بن جهم گوید: از ابوالحسن امام کاظم (ع) شنیده‌ام که می فرمود: از پذیرفتن احترام خودداری نمی‌کند مگر الاغ، سؤال کردم منظور از احترام چیست؟

۲ و ۳ و ۴. اصول کافی، ص ۶۲۰ (باب اکرام الکریم).

باب ۶۹:

۱. اصول کافی، ص ۶۲۰ (باب اکرام الضیف).

۲ و ۳. معانی الاخبار، ص ۷۸؛ عیون الاخبار، ص ۱۷۳.

فرمود: چیزی مانند بوی خوش و هر چه انسان بدان احترام می شود.

۴ - ابوزید مکی گوید: از امام موسی کاظم(ع) شنیدم که می فرمود: از پذیرفتن احترام خودداری نمی کند مگر الاغ، و منظور امام از آن بوی خوش و متکا بود.

۵ - بزندی از ابوالحسن علی بن موسی الرضا(ع) نقل کرده است که حضرت علی(ع) فرمود: از پذیرفتن احترام خودداری نمی کند مگر الاغ، از امام رضا(ع) پرسیدم: منظور چیست؟ فرمود: آن کرامت [احترام] شامل بوی خوش و جا دادن در مجلس می شود که هر کس این دو را نپذیرد چنان است که گفته شد.

۶ - سماعه بن مهران گوید: از امام صادق(ع) پرسیدم اگر کسی عطری را که به او تعارف می شود رد کند چگونه است؟ فرمود: شایسته نیست کرامت و احترام را رد نماید.

۷ - در کتاب قرب الاستاد از حضرت علی(ع) نقل شده است که رسول خدا(ص) فرمود: هرگاه کرامتی بر شما عرضه شد آن را رد نکنید زیرا الاغ است که احترام را رد می کند.

۷۰ - باب استحباب استقبال و بدرقه از مهمان و اطاعت

مهمان از صاحبخانه

۱ - امام صادق(ع) از پیامبر(ص) نقل فرموده است: از جمله حقوق مهمان بر

۴ - معانی الاخبار، ص ۴۷۸؛ عیون الاخبار، ص ۱۷۳.

۵ - معانی الاخبار، ص ۵۲.

۶ - معانی الاخبار، ص ۷۸.

۷ - قرب الاستاد، ص ۴۴.

باب ۷۰:

۱ - اصول کافی، ص ۶۲۰ (باب حق الداخل).

صاحبخانه آن است که: صاحبخانه با آرامش و وقار درموقع ورود و خروج مهمان چند قدمی با وی برود.
و نیز آن حضرت از رسول خدا(ص) نقل فرموده است هنگامی که کسی به خانه برادر مسلمانش وارد می شود تا زمانی که از آنجا خارج شود صاحبخانه بر او فرمانرواست.

۷۱ - کسی که دوستش را برای مطالبی امین دانسته است جایز نیست آن مطلب را بدون اجازه اش بازگو کند مگر به عنوان ذکر خیر یا شهادت برای کار حرامی که انجام شده است

۱ - امام باقر(ع) از رسول خدا(ص) نقل فرموده است: مجلسها امانت است [یعنی سخنی که در مجلسی گفته می شود حکم امانت دارد و نباید برای دیگران گفته شود].
۲ - ابن ابی عوف گوید: از امام صادق(ع) شنیدم که فرمود: مجلسها امانت است.

۳ - امام جعفر صادق(ع) فرمود: مجلسها امانت است، و جایز نیست سخن کسی را که می خواهد پوشیده بماند برای دیگران نقل کنند مگر با اجازه او، یا برای فرد مورد اطمینان، یا برای ذکر خیر او.

۴ - جابر بن عبدالله انصاری گوید: پیامبر خدا(ص) فرمود: مجلسها امانت است مگر در سه مورد: ۱- مجلسی که در آن خونی به ناحق ریخته شده باشد.

باب ۷۱:

۱ و ۲. اصول کافی، ص ۶۲۰ (باب المجالس بالامانة).

۴. مجالس پسر شیخ صدوق، ۳۳.

۲- جایی که در آن مرتکب زنا شده‌اند. ۳- مجلسی که در آن به ناحق مال حرامی را حلال کنند.

۷۲- هرگاه سه نفر با هم باشند کراهت دارد دو نفر از آنها در گوشی صحبت کنند

۱- امام صادق (ع) فرمود: هرگاه سه نفر با هم باشند نباید دو نفر از آنان با یکدیگر در گوشی صحبت کنند زیرا این کار نفر سوم را آندوهگین و آزرده‌خاطر می‌کند.

۲- امام کاظم (ع) فرمود: هرگاه سه نفر در خانه‌ای باشند نباید دو نفر از آنان با هم در گوشی صحبت کنند زیرا این کار دوستان را غمگین می‌سازد.

۷۳- باب کراهت قطع کردن سخن مسلمان

۱- امام جعفر صادق (ع) از پیامبر (ص) نقل فرموده است: کسی که سخن برادر مسلمان را قطع کند مانند آن است که صورت او را بخرشد.

۷۴- باب استحباب یا کراهت کیفیت نشستن

۱- عبدالعظیم بن عبدالله علوی (در حدیث مرفوعه) گوید: پیامبر سه جور

باب ۷۲:

۲۰۱. اصول کافی، (باب المناجات).

باب ۷۳:

۱. اصول کافی، ص ۶۲۱.

باب ۷۴:

۱. اصول کافی، ص ۶۲۱ (باب الجلس).

می نشست: ۱- سر پا به این ترتیب که ساقهای پا را بلند می کرد و دو زانو را درمیان دو دست خویش حلقه وار می گرفت [و رانها را به شکم می چسباند]. ۲- دو زانو می نشست. ۳- یک پا را خم می کرد و پای دیگر را روی آن می انداخت، و هرگز دیده نشد که آن حضرت چهار زانو بنشیند.

۲ - ابو حمزه ثمالی گوید: علی بن الحسین (ع) را در حالی نشسته دیدم که یک پایش را روی ران دیگر گذاشته بود؛ عرض کردم مردم [قوم یهود به استناد حدیث بعد] این گونه نشستن را نمی پسندند و می گویند مانند نشستن پروردگار است، امام فرمود: این نحوه نشستن من در اثر خستگی است، در صورتی که پروردگار خسته نمی شود و چرتش نمی گیرد و در خواب نمی رود.

۳ - حماد بن عثمان گوید: امام صادق (ع) نشسته بود در حالی که پای راست آن حضرت روی ران چپ بود، شخصی عرض کرد: فدایت شوم این گونه نشستن مکروه است، امام فرمود: نه، این سخن یهود است که می گویند وقتی خدا از خلقت آسمانها و زمین فارغ شد بر عرش جای گرفت و این گونه نشست تا استراحت کند، پس خدا این آیه را نازل کرد: «خدا نیست خدایی جز او که زنده و قائم به ذات خویش است، او را چرت و خواب نمی گیرد»*. و امام صادق (ع) همان طور که نشسته بود باقی ماند.

۴ - در کتاب مکارم الاخلاق آمده است که رسول خدا هر گاه می نشست ساقهای پا را از زمین بلند می کرد و زانوها را درمیان دو دست خود حلقه وار می گرفت.

۳۰۲. اصول کافی، ص ۶۲۱ (باب الجلیوس).

۵. الله لا اله الا هو الحي القيوم لا تأخذه سنة ولا نوم. بقره/۲۵۵

۴. مکارم الاخلاق، ص ۱۵.

۷۵ - مستحب است در مجلس انسان به عنوان تواضع جایی پایین تر از شان خود بنشیند

- ۱ - امام صادق(ع) فرمود: کسی که راضی شود در پایین مجلس بنشیند تا وقتی که از جایش بلند شود ملائکه بر او درود می فرستند.
- ۲ - امام جعفر صادق(ع) نقل فرموده است که پیامبر(ص) هرگاه وارد منزلی می شد در پایین مجلس می نشست.
- ۳ - امام صادق(ع) فرمود: از نشانه های تواضع این است که انسان درجایی پایین تر از شان خود بنشیند.
- ۴ - امام صادق(ع) فرمود: از نشانه های تواضع آن است که ۱- به نشستن در پایین مجلس خشنود باشی. ۲- به کسی که او را ملاقات می کنی سلام نمایی. ۳- مجادله و بگومگور را رها کنی اگر چه حق با تو باشد. ۴- دوست نداشته باشی به خاطر تقوایی که داری ستایش شوی.
- ۵ - ابن عباس گوید: رسول خدا(ص) روی زمین می نشست، روی زمین غذا می خورد، و با دست خویش گوسفندان را می بست، و دعوت بردگان را حتی برای نان جو می پذیرفت.
- ۶ - مصعب بن شیبه گوید: پیامبر خدا(ص) فرمود: وقتی گروهی در مجلسی نشسته اند و کسی وارد می شود اگر به وی جا دهند باید بپذیرد زیرا بدین

باب ۷۵:

۲۰۱. اصول کافی، ص ۶۲۱ (باب المجلسوس).

۴۰۳. اصول کافی، ص ۳۶۹ (باب التواضع).

۵. مجالس پسر شیخ طوسی، ص. ۲۵.

۶. مجالس پسر شیخ صدوق، ص. ۲۵.

وسيله به او احترام گذاشته اند، و اگر به او جا ندهند در هر جا خالی هست بنشینند.

۷۶- باب استحباب روبه قبله نشستن

- ۱- حماد بن عثمان گوید: امام صادق(ع) را می دیدم که در خانه اش روبه قبله می نشیند.
- ۲- امام صادق(ع) فرمود: پیامبر خدا (ص) اکثراً روبه قبله می نشست.
- ۳- شیخ بهایی در کتاب «مفتاح الفلاح» روایت کرده که از انقه علیهم السلام روایت شده است: بهترین نوع نشستن آن است که روبه قبله باشد.

۷۷- باب گزاهت نشستن رو بروی خورشید

- ۱- سهل بن زیاد در حدیثی که سند آن به حضرت علی(ع) می رسد از آن حضرت نقل کرده است رو بروی خورشید نشینید زیرا آن آشنائی است که باعث رنگ پریدگی و کهنه شدن لباس، و آشکار شدن دردهای پنهانی می گردد.
- ۲- امام موسی کاظم از رسول خدا (ص) نقل فرموده است: درخورشید چهار خصلت است:
  - ۱- رنگ را تغییر می دهد. ۲- باد را گندیده می کند. ۳- لباس را کهنه

باب ۷۶:

۲۰۱. اصول کافی: ص ۲۲۱ (باب الجلس).

۳. مفتاح الفلاح، ص ۱۳.

باب ۷۷:

۱. خصال صدوق، ج ۱ ص ۴۸.

۲. خصال صدوق، ج ۱ ص ۱۱۷.

می سازد. ۴- ایجاد درد می کند.

۳- حضرت علی (ع) «در حدیث اربع‌عمامة» فرموده است: پشت به آفتاب بنشینید زیرا خورشید دردهای پنهانی را آشکار می سازد.

۷۸- باب استحباب نشستن درخانه غیر در هر جایی که صاحبخانه بخواهد

۱- امام صادق (ع) از پدرش امام باقر (ع) نقل فرموده است: هر گاه کسی وارد خانه برادر مؤمنش شود هر جا صاحبخانه امر کند بنشیند زیرا صاحبخانه آشناتر است به خانه و محرم بودن آن.

۷۹- باب استحباب نشستن روی دو پا و در بغل گرفتن

زنانها

۱- ابوالحسن امام کاظم (ع) از رسول خدا (ص) نقل فرموده است: روی پا نشستن و زنانها را در بغل گرفتن به منزله دیوار عربهاست.

۲- سماعه گوید: از امام صادق (ع) درباره مردی که خودش را با یک جامه بپوشاند سؤال کردم، امام فرمود: اگر لباس عورتش را بپوشاند اشکال ندارد.

۳. خصال صدوق، ج ۲، ص ۱۵۹.

باب ۷۸:

۱. قرب الاسناد، ص ۳۳.

باب ۷۹:

۲۰۱. اصول کافی، ص ۶۲۲ (باب الإنکاء والأختباء).

۸۰ - باب استحباب شوخی و خنده کم

۱ - معمر بن خلّاد گوید: به ابوالحسن امام کاظم (ع) عرض کردم فدایت شوم عده‌ای با هم هستند و شوخی می‌کنند و می‌خندند، امام فرمود: اشکال ندارد اگر در آن نباشد؛ فهمیدم منظور امام این است که در آن شوخی، فحش و هرزه‌گویی نباشد. سپس فرمود: عرب صحرائشینی هدیه‌ای برای پیامبر (ص) آورد، و به پیامبر (ص) عرض کرد: پول هدیه مرا بدهید، رسول خدا (ص) خندید، و هنگامی که غمگین می‌شد می‌فرمود: آن عرب چه شد؟ ای کاش به نزد ما می‌آمد.

۲ - ابوالحسن اول امام موسی کاظم (ع) فرمود: یحیی بن زکریا گریه می‌کرد و نمی‌خندید، اما عیسی بن مریم می‌خندید و گریه هم می‌کرد و عمل حضرت عیسی (ع) بهتر از عمل حضرت یحیی (ع) بود.

۳ - فضل بن ابی قُرّة گوید: امام صادق (ع) فرمود: هر مؤمنی دارای دُعا به است، پرسیدم دُعا به چیست؟ فرمود: شوخی.

۴ - یونس بن شیبانی گوید: امام صادق (ع) سؤال کرد: چگونه است وضع شوخی کردن شما مؤمنین با یکدیگر؟ عرض کردم کم است فرمود: شوخی را ترک نکنید زیرا شوخی نشانه خوش خلقی است، و بدین وسیله برادرت را خوشحال می‌کنی، رسول خدا (ص) با مردم شوخی می‌کرد و می‌خواست آنها را خوشحال کند.

۵ - عبدالله بن محمد جُففی گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که می‌فرمود:

کسی را که در بین مردم شوخی می‌کند خدا دوست دارد در صورتی که به فحش نینجامد.

۶ - حمران بن اعین گوید: به خدمت امام محمد باقر (ع) رسیدم و عرض کردم مرا نصیحت کنید، فرمود: تورا به تقوای الهی سفارش می‌کنم، از شوخی بپرهیز زیرا احترام و آبروی شخص را می‌برد.

۷ - امام جعفر صادق (ع) از پدراش (ع) نقل فرموده است که پیامبر (ص) (در وصیتش به علی (ع)) فرمود: یا علی شوخی نکن زیرا آبرویت را می‌برد و دروغ مگو که نورانیت را از تو می‌گیرد. (مرحوم علامه می‌فرمایند منظور در این احادیث شوخی زیاد است).

۸۱ - باب کراهت قهقهه زدن و استحباب تبسم

- ۱ - امام صادق (ع) فرمود: قهقهه زدن از شیطان است.
- ۲ - امام محمد باقر (ع) فرمود: اگر قهقهه زدی پس از آن بگو «خدایا مرا دشمن مدار».
- ۳ - امام صادق (ع) فرمود: خنده مؤمن تبسم است.

۸۲ - باب کراهت خنده بدون علت

- ۱ - امام صادق (ع) فرمود: خنده بدون سبب نشانه نادانی است. و می‌فرمود:

۶. السرائر، ص ۴۸۴.

۷. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۳۴.

باب ۸۱:

۱ و ۲. اصول کافی، ص ۲۲۳ (باب الدعابة والضحک).

باب ۸۲:

۱. اصول کافی، ص ۲۲۲ (باب الدعابة والضحک).

در موقع خنده نباید دندانهای جلوهان دیده شود، که در این صورت عمل ناپسندی انجام داده‌ای، کسی که بدی مرتکب می‌شود از شیخیون در امان نمی‌ماند.

۲ - امام جعفر صادق(ع) فرمود: چه بسیارند کسانی که خنده بیهوده می‌کنند و گریه آنها در روز قیامت زیاد است، و چه بسیارند کسانی که از خوف خدا زیاد گریه می‌کنند و در روز قیامت در بهشت خنده و شادی آنان زیاد است.

۳ - امام صادق(ع) فرمود: سه چیز مورد غضب شدید خداست: ۱- خوابیدن بدون شب زنده داری. ۲- خنده بدون علت. ۳- غذا خوردن از روی سیری.

۴ - امام صادق(ع) فرمود: در مدینه مردی بیکاره مردم را می‌خندانید و می‌گفت علی بن الحسین(ع) مرا خسته کرد چرا که نتوانستم او را بخندانم در همین حدیث آمده است که امام زین العابدین(ع) فرمود: به او بگویید: «مسلم برای خدا روزی است که بیکاره‌ها در آن روز [قیامت] زیان می‌کنند.

۸۳- باب کراهت شوخی و خنده زیاد

۱ - امام صادق(ع) فرمود: از شوخی پرهیزید زیرا آبرو را می‌برد.

۲ - امام جعفر صادق(ع) فرمود: خنده زیاد قلب را می‌میراند.

و نیز فرمود: خنده زیاد دین را ذوب می‌کند همچنان که آب نمک را در خود حل می‌نماید.

۳ - امام صادق(ع) فرمود با کسی که او را دوست داری شوخی و مجادله مکن.

۲. عیون اخبار الرضا، ص ۱۷۹.

۳. خصال صدوق، ج ۱، ص ۴۴.

۴. مجالس صدوق، ص ۱۳۲ (مجلس ۳۹).

۴ - عَبَّسَةَ عَابِدٍ كَوَيْدٍ: از امام صادق(ع) شنیدم که می فرمود: خنده زیاد آبرو را می برد.

۵ - عَبَّسَةَ نَيْزِ مِي كَوَيْدٍ: از آن حضرت شنیدم که فرمود: شوخی دشنام کوچک است.

۶ - امام صادق(ع) فرمود: مجادله نکن، زیرا آبروی تو می رود، و شوخی نکن که نسبت به تو گستاخ می شوند.

۷ - امام باقر(ع) فرمود: شوخی زیاد آبرو را می برد، و خنده زیاد ایمان را به یک سو پرتاب می کند [از بین می برد].

۸ - ابوالحسن امام موسی کاظم(ع) در وصیت به بعضی از فرزنداناش فرموده است: از شوخی بپرهیز زیرا نور ایمان را از تو می برد و مروت و مردانگی تو را سبک می سازد.

۹ - امام صادق(ع) از امیرالمؤمنین(ع) نقل فرموده است: از شوخی بپرهیز زیرا شوخی باعث کینه و دشمنی شده و فحش کوچک است.

۱۰ - امام جعفر صادق(ع) فرمود: از شوخی بپرهیز زیرا آبرو و شکوه و عظمت اشخاص را از بین می برد.

۱۱ - امام صادق(ع) فرمود: شوخی نکن چون نسبت به تو گستاخ می شوند.

۱۲ - امام صادق(ع) از پدرانش نقل فرموده است: که پیامبر خدا(ص) فرموده: شوخی زیاد آبرو را می برد، و خنده زیاد ایمان را نابود می کند، و دروغ زیاد نور ایمان را می برد.

۱۳ - امام صادق(ع) از پدرانش نقل کرده است که حضرت علی(ع) فرموده است: خنده پیامبر(ص) تبسم بود، روزی بر گروهی از انصار گذشت و دید با

۱۱ تا ۱۴. اصول کافی، ص ۶۳۲ (باب الدعابة والضحك).

۱۲. مجالس صدوق، ص ۱۶۳ (مجلس ۴۶).

۱۳. مجالس پسر شیخ طوسی، ص ۳۴۲.

یکدیگر صحبت می‌کنند و دهانشان پر از خنده است فرمود: ای گروه دست بازدارید. اگر کسی را آرزویش مغرور کند و او را از عمل خیر باز دارد به گورستان سری بزند، و رستاخیز را به یاد آورد، مرگ را به یاد آورد زیرا مرگ درهم شکننده لذتهاست.

۱۴ - عبدالله بن جُعیفی گوید: از امام باقر(ع) شنیدم که می‌فرمود: خدا کسی را که در حضور جمعی شوخی می‌کند دوست دارد مشروط بر این که شوخی به فحش کشانده نشود، و کسی را که در تنهایی بیندیشد، و در خلوت پند و اندرز گیرد، و به نماز خواندن افتخار ورزد دوست دارد.

۱۵ - امام صادق(ع) از پدرش نقل فرموده است که داوود به سلیمان(ع) گفت: پسرم از خنده زیاد پرهیز، زیرا خنده زیاد انسان را در روز قیامت تهیدست رها می‌کند.

۱۶ - سید رضی در نهج البلاغه از امیرالمؤمنین(ع) نقل کرده است که آن حضرت فرمود: شخص شوخی نمی‌کند مگر این که چیزی از عقلش پریده باشد.

۸۴ - باب استحباب تبسم بر چهره مؤمن

۱ - در کتاب «الإخوان» از حضرت رضا(ع) نقل شده است: هر کس بر صورت خود گلاب بپاشد و برای حاجتی از خانه خارج شود دچار تنگدستی و خواری نگردد، و هر کس از بقیه آبی که برادر مؤمنش آشامیده به منظور تواضع

۱۴. محاسن برقی، ص ۲۹۳.

۱۵. قرب الاستاد، ص ۳۳.

۱۶. نهج البلاغه، قسمت دوم، ص ۲۰۵.

باب ۸۴:

۱. مصادقة الاخوان، ص ۲۴.

بنوشد خدا حتماً او را وارد بهشت می‌کند، و کسی که بر چهره برادر مؤمنش تبسم زند خدا برایش حسنه می‌نویسد، و کسی که خدا برایش حسنه بنویسد او را عذاب نخواهد کرد.

۲- امام باقر(ع) فرمود: تبسم مؤمن بر چهره برادرش حسنه است، و پاک کردن گرد و غبار از چهره مؤمن نیز حسنه می‌باشد، و هیچ عبادتی مانند خوشحال کردن مؤمن نیست.

۳- امام صادق(ع) فرمود: هر که از چهره برادر مؤمنش گرد و غبار غم بزدايد خدا برای او ده حسنه می‌نویسد، و کسی که بر چهره برادرش تبسم زند برای او حسنه ای است.

۸۵- باب استحباب صبر کردن بر اذیت همسایه و دیگران

۱- عمرو بن عکرمه گوید: به خدمت امام صادق(ع) رسیدم و عرض کردم همسایه ای دارم که مرا اذیت می‌کند، امام فرمود: با او مهربان باش گفتم: خدا به او رحم نکند، آن حضرت صورتش را از من برگرداند، من نخواستم با آن وضع از امام جدا شوم، لذا توضیح دادم که وی به صورتهای مختلف مرا اذیت می‌کند، فرمود: گمان می‌کنی اگر آشکارا با او دشمنی کنی می‌توانی از او انتقام بگیری؟ گفتم او را به اطاعت خود وا می‌دارم، فرمود این همسایه تو از اشخاصی است که نسبت به کسانی که خدا به آنها چیزی بخشیده حسد می‌ورزد، پس هر گاه نعمتی برای کسی دید اگر اهل و عیالی داشته باشد آنها را اذیت می‌کند و اگر اهل و عیالی ندارد به خدمتگزارش اعتراض می‌نماید و اگر خدمتگزار نداشته باشد شبها

۳۰۲. مصادقة الاخوان، ص ۲۴.

را به بیداری و روزها را به جوش و خروش به سر می برد.

۲ - عبدصالح (امام موسی کاظم(ع)) فرمود: تنها خوشرفتاری با همسایه خودداری از اذیت او نیست، بلکه تحمل اذیت و آزار اوست.

۳ - امام صادق(ع) فرمود: مؤمن از یکی از سه چیز خلاصی ندارد و گاهی هرسه در او جمع می شود، یا بعضی از افراد خانه در را به رویش می بندند و بدین وسیله او را اذیت می کنند، یا همسایه او را اذیت می کند، یا کسی در راه بر آوردن نیازمندیهایش به او آزار می رساند، و اگر مؤمن بر قلّه کوهی باشد خدای عزوجلّ شیطانی را می فرستد تا او را اذیت کند و در عین حال او را با ایمانش مأنوس می کند که از هیچ کس وحشت نداشته باشد.

۴ - امام جعفر صادق(ع) فرمود: در عالم نبوده و نمی باشد و نخواهد بود مؤمنی مگر این که دارای همسایه ای باشد که او را اذیت کند و اگر مؤمن در جزیره ای از جزیره های دریا باشد خدا کسی را می فرستد که او را اذیت نماید.

۵ - امام صادق(ع) فرمود: در گذشته و در آینده و زمانی که شما در آن به سر می برید مؤمنی نبوده و نمی باشد مگر این که دارای همسایه ای است که او را اذیت می کند.

۶ - معاویّه بن عمار گوید: از امام صادق(ع) شنیدم که می فرمود: مؤمنی نبوده و تا روز قیامت نخواهد بود مگر این که دارای همسایه ای باشد که به او آزار رساند.

۷ - امام محمد باقر(ع) فرمود: مردی به نزد پیامبر(ص) آمد و شکایت کرد که همسایه اش او را اذیت می کند، رسول خدا(ص) به او فرمود: صبر کن، مجدداً آمد و از همسایه اش شکایت کرد، باز هم پیغمبر فرمود: صبر کن...

۲. اصول کافی، ص ۶۲۴ (حق الجوار).

۳ و ۴ و ۵ و ۶. اصول کافی، ص ۴۳۳.

۷. اصول کافی، ص ۶۲۴.

- ۸ - امام صادق (ع) فرمود: خوشرفتاری با همسایه روزی را زیاد می‌کند.
- ۹ - امام جعفر صادق (ع) فرمود: اگر مؤمن در قلعه کوهی ساکن باشد خدا کسی را برای آزار او می‌فرستد تا از این طریق پاداشی از جانب خدا به او برسد.
- ۱۰ - علی بن الحسین (ع) از پدر بزرگوارش امام حسین (ع) نقل کرده است که پیامبر خدا (ص) فرمود: من و پیامبران قبل از من پیوسته گرفتار کسانی بودیم که ما را اذیت می‌کردند، و اگر مؤمن بر سر کوهی باشد خدای عزوجل کسی را می‌رساند که او را آزار رساند و بدین طریق اجری به او برسد. و امیرالمؤمنین (ع) فرمود: از زمانی که مادر مرزاد پیوسته مظلوم بودم تا آنجا که عقیل [برادرم] مبتلا به درد چشم شد و می‌گفت مرا به دوش نکشید مگر این که علی را بر دوش حمل کنید در صورتی که چشم من درد نمی‌کرد.
- ۱۱ - حضرت رضا (ع) از پدرانش نقل فرموده است که رسول خدا (ص) فرمود: هیچ مؤمنی نبوده و تا روز قیامت نخواهد بود مگر این که دارای همسایه‌ای باشد که او را اذیت نمایند.
- ۱۲ - امام علی التقی (ع) از پدرانش نقل کرده است که امام صادق (ع) فرمود: هیچ مؤمنی نبوده و تا روز قیامت نخواهد بود مگر این که همسایه‌ای خواهد داشت تا او را اذیت کند. (و نیز) از امام صادق (ع) نقل فرموده است که هر کس دنیایش گوارا و بدون گرفتاری باشد در دین او شک کنید. (و نیز امام علی التقی (ع)) گوید: امام صادق (ع) فرمود: هر نگاه دوستی از توبه امارت و ریاستی برسد و یکدهم قبل از ریاستش به تو توجه کند دوست بدی نیست. و امام باقر (ع) فرمود: پرهیزید از فراست و زیرکی مؤمن، زیرا با نور الهی [حقایق را] می‌نگرد.

۸. الزهد، مخطوط از کتاب کافی استخراج شده است. فی ۲/۸۷.

۱۰ و ۹. عقل الشرایع، ص ۲۶.

۱۱. عیون اخبار الرضا، ص ۲۰۱.

۱۲. مجالس پسر شیخ طوسی، ص ۱۷۶.

سپس این آیه را تلاوت فرمود «به تحقیق در این نشانه هاست برای صاحبان فراست»^۹.

۱۳ - امام صادق(ع) از امیرالمؤمنین(ع) نقل فرموده است: سه چیز از کارهای نیک است: سخاوتمندی، نیکویی در گفتار و صبر بر اذیت و آزار.

۸۶ - باب وجوب خودداری از آزار همسایه

۱ - امام صادق(ع) (در حدیثی) فرموده است: مردی از انصار به نزد رسول خدا(ص) آمد و عرض کرد: از شخصی خانه‌ای خریده‌ام و نزدیکترین همسایه‌ام کسی است که امیدی به خیر او ندارم و از شرش در امان نیستم، رسول خدا(ص) به علی و سلمان و اباذر و یک نفر دیگر که گمان می‌کنم مقدار بود دستور داد در مسجد با صدای بلند اعلان کنند: ایمان ندارد کسی که همسایه‌اش از ظلم او در امان نباشد، آنها به مسجد رفته سه مرتبه با صدای بلند گفتند، سپس پیامبر(ص) با دستش به چهل منزل از روبرو و پشت سر و سمت راست و سمت چپ اشاره کرد.

۲ - امام صادق(ع) از پدرش امام باقر(ع) نقل فرموده است که در کتاب علی(ع) خواندم که رسول خدا(ص) بین مهاجرین و انصار و کسانی از مردم یثرب [مدینه] که ملحق به انصار هستند نوشت: همسایه به منزله خود انسان است که نباید زیان و گناهی به او برسد، و احترام همسایه نسبت به همسایه مانند احترام نسبت به مادر است.

۹. إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ، حجر/۷۵

۱۳. محاسن برفی، ص ۶.

باب ۸۶:

۲۰۱. اصول کافی، ص ۶۲۳ (باب حق الجوار).

۳ - امام صادق(ع) فرمود: حضرت فاطمه(س) به نزد پیامبر(ص) آمد تا در باره بعضی امور شکایت کند، پیامبر لوحی به وی داد و فرمود: آنچه را که در آن نوشته شده است یاد بگیر. در آن لوح نوشته شده بود: هر کس به خدا و روز قیامت ایمان دارد همسایه اش را اذیت نکند، هر که به خدا و روز قیامت ایمان دارد مهمانش را احترام کند، و هر کس به خدا و روز قیامت ایمان دارد یا باید سخن خیر بگوید یا سکوت کند.

۴ - ابو حمزه گوید: از امام صادق(ع) شنیدم که می فرمود: مؤمن کسی است که همسایه اش از بوائق او در امان باشد، پرسیدم «بوائق» چیست فرمود: ظلم و ستم او.

۵ - امام صادق(ع) از پدراناش، از حضرت علی(ع) نقل کرده است که رسول خدا(ص) فرمود: هر کس همسایه اش را اذیت کند خدا بوی بهشت را بر او حرام کرده و جایگاهش دوزخ است، و بند جایگاهی است، و هر کس حق همسایه اش را ضایع کند از ما نیست، جبرئیل پیوسته مرا نسبت به همسایه سفارش می کرد به طوری که گمان کردم همسایه ارث می برد، و پیوسته مرا نسبت به بردگان سفارش می کرد تا این که گمان کردم زمانی برای آن در نظر گرفته شده که چون آن زمان فرارسد آزاد شوند، و نیز مرا به مسواک کردن سفارش می کرد تا آنجا که گمان کردم واجب است، و به اندازه ای مرا به شب زنده داری سفارش می کرد که گمان بردم نیکان امت من هرگز نمی خوابند.

۶ - امام رضا(ع) فرمود: از صفات مؤمن این است که وقتی نیکی کند خوشحال می شود، و زمانی که دست به کار بدی بزند استغفار می کند، و مسلمان [حقیقی] کسی است که سایر مسلمانان از زبان و دستش در امان باشند، و آن

۳ و ۴. اصول کافی، ص ۶۲۳ (باب حق الجوار).

۵. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۹۷؛ عقاب الاعمال، ص ۴۶.

۶. عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۲۴.

که همسایه اش از ظلم او درامان نباشد از ما نیست.

۷ - امام جعفر صادق(ع) فرمود: هر که از اذیت و آزار همسایه اش خودداری کند خدا در روز قیامت از لغزش وی صرف نظر می‌کند، و کسی که شکم و فرجش را پاک نگه دارد بهشت را برای او زینت می‌کنند، و هر کس بنده مؤمنی را آزاد کند خدا در بهشت برایش خانه‌ای بنا می‌کند.

۸۷ - باب استحباب خوشرفتاری با همسایه

- ۱ - امام صادق(ع) از پیامبر(ص) نقل فرموده است: خوشرفتاری با همسایه خانه‌ها را آباد و مرگ را به تأخیر می‌اندازد.
- ۲ - امام جعفر صادق(ع) فرمود: خوشرفتاری با همسایه روزی را زیاد می‌کند.
- ۳ - ابومعمود گوید: امام صادق(ع) به من فرمود: خوشرفتاری با همسایه باعث زیادی عمر و آبادی سرزمین گردد.
- ۴ - امام صادق(ع) فرمود: خوشرفتاری با همسایه خانه‌ها را آباد و عمرها را زیاد می‌کند.
- ۵ - ابوریع شامی گوید: امام صادق(ع) درحالی‌که خانه اش پر از جمعیت بود فرمود: آگاه باشید از ما نیست کسی که با همسایه اش خوشرفتاری نکند.

۷. مجالس صدوق، ص ۳۲۹ (مجلس ۸۲).

۸۸ - باب استحباب طعام دادن به همسایگان و وجوب آن در صورت ضرورت

۱ - امام باقر(ع) از رسول خدا(ص) نقل فرموده است: کسی که شب را سیر بخوابد و همسایه اش گرسنه باشد به من ایمان نیاورده است.
و نیز فرمود: اگر در منطقه ای یک نفر شبی را گرسنه بخوابد خدا در روز قیامت به اهل آن منطقه نظر نمی‌کند.

۲ - کاهلی [یکی از اصحاب امام صادق(ع)] گوید: از آن حضرت شنیدم که می‌فرمود: زمانی که بنیامین از نزد یعقوب رفت، یعقوب ندا کرد خدایا به من رحم نمی‌کنی؟ بینایی مرا گرفتی، و دو فرزندم [یوسف و بنیامین] را بردی، خدا به یعقوب وحی کرد: اگر روح آن دورا گرفته بودم برایت زنده‌شان می‌کردم تا به سوی تو بازگردند، اما به یادآور گوسفندی را که کشتی و بریان نمودی و خوردی و همسایه تو روزه دار بود و از آن گوسفند هیچ به او ندادی.

۳ - در روایت دیگری فرموده است: پس از آن هر روز صبح کسی از طرف حضرت یعقوب تا فاصله یک فرسخ از خانه آن حضرت ندا می‌داد هر کس صبحانه یا نهار می‌خواهد به خانه یعقوب بیاید، و چون شب می‌شد اعلان می‌کرد هر که شام می‌خواهد به نزد یعقوب بیاید.

۸۹ - باب کراهت همسایگی با اشخاص بد

۱ - امام محمد باقر(ع) فرمود: از بلاهایی که پشت انسان را می‌شکند

باب ۸۸:

۳۰۲ و ۱. اصول کافی، ص ۶۲۴ (حق الجوار).

باب ۸۹:

۱. اصول کافی، ص ۶۲۵ (باب حق الجوار).

همسایه بد است که اگر خوبی ببیند آن را پنهان می‌کند و اگر کار بدی مشاهده نماید آن را بخش می‌کند.

۲ - امام جعفر صادق (ع) از پیامبر (ص) نقل فرموده است: به خدا پناه می‌برم از همسایه بدی که در خانه‌ای زندگی می‌کند باچشمانش تو را زیر نظر دارد و بادش به تو توجه دارد، اگر تو را در خوشی ببیند ناراحت شود و اگر در بدی مشاهده کند خوشحال گردد.

۳ - امام جعفر صادق (ع) از پدران نقل فرموده است که: پیامبر (ص) در وصیتش به علی (ع) فرمود: یا علی چهار چیز کمرشکن است: ۱- پیشوایی که مردم امرش را اطاعت نکنند اما خود نافرمانی خدا کند. ۲- زنی که شوهر در عفت و پاکدامنی او بکوشد ولی به شوهرش خیانت کند. ۳- فقری که صاحب آن دستگیر و یآوری نیابد. ۴- همسایه بدی که درخانه‌ای ساکن باشد.

۹۰ - باب استجاب رعایت حدّ همسایگی که از هر طرف چهل خانه است

۱ - امام باقر (ع) فرمود: حدّ همسایگی چهل خانه است از روبرو و پشت سر و سمت راست و سمت چپ.

۲ - امام صادق (ع) از پیامبر (ص) نقل فرموده است: هر چهل خانه از روبرو، و پشت سر و سمت راست و سمت چپ همسایه است.

۳ - معاویه بن عمار گوید: به امام صادق (ع) عرض کردم: فدایت شوم

۲. اصول کافی، ص ۶۲۵ (باب حق الجوار).

۳. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۳۸.

باب ۹۰:

۲۰۱. اصول کافی، ص ۶۲۵ (باب حق الجوار)

۳. معانی الاخبار، ص ۵۲.

حدود همسایگی چقدر است؟ فرمود: از هر طرف چهل خانه.
 ۴ - امام صادق(ع) از پدراورش نقل کرده است که امیرالمؤمنین(ع) فرمود:
 حریم مسجد چهل ذراع [تقریباً ۲۰ متر] و حریم همسایگی چهل خانه از چهار
 جانب است.

۹۱ - استحباب مدارا کردن با همسفر

۱ - امام جعفر صادق(ع) از رسول خدا(ص) نقل فرموده است: از جمله
 حقوق مسافر بر همراهانش این است که اگر مریض شود سه روز برای او توقف
 کنند.

۲ - امام صادق(ع) از رسول خدا(ص) نقل فرموده است: دوفسری که بایکدیگر
 معاشرت می‌کنند آن که نسبت به دوستش بیشتر مدارا می‌کند اجرش بیشتر و در نزد
 خدا گرامی‌تر است.

۳ - امام جعفر صادق(ع) از رسول خدا(ص) نقل فرموده است: هر گاه در
 سفر یکی از همراهان شما مریض شود سه روز بخاطر او توقف کنید.

۴ - امام صادق(ع) فرمود: رساندن سخن به گوش شخص ناشنوا در حدی که
 باعث ملال و خستگی نگردد صدقهٔ پسندیده‌ای است.

۴. ج ۲ وسائل: ص ۴۸۴ (احکام المساجد) خصال صدوق، ج ۲، ص ۱۱۴.

باب ۹۱:

۲۰۱. اصول کافی، ص ۶۲۵ (باب حسن الصحابه).

۳. قرب الاستاد، ص ۶۴

۴. ثواب الاعمال، ص ۱۳۹، (باب ثواب الصدقة).

۹۲ - باب استحباب بدرقه همسفر هنگام جدا شدن هر چند ذمی باشد

۱ - امام صادق (ع) از پدراناش نقل کرده است که امیرالمؤمنین (ع) با مردی ذمی همسفر شد، ذمی به آن حضرت گفت: قصد کجا داری؟ حضرت فرمود: می‌خواهم به کوفه بروم، چون ذمی جدا شد و به راه خود رفت امیرالمؤمنین (ع) نیز با او رفت تا این که ذمی پرسید چرا مسیر خود را به جانب من تغییر دادید؟ حضرت گفتند: این نشانه کمال حُسن رفاقت است که انسان هنگام جدا شدن چند قدمی همراهش را بدرقه کند، این دستور پیامبر ماست. در دنباله همین مطلب آمده است که آن ذمی به همین جهت اسلام آورد.

۹۳ - باب استحباب نامه نوشتن در سفر و وجوب

مرکزیت پاسخ دادن به نامه ای

۱ - امام صادق (ع) فرمود: پاسخ دادن به نامه مانند جواب دادن به سلام واجب است.

۲ - امام جعفر صادق (ع) فرمود: پیوند بین دوستان، در حضر به دیدن یکدیگر رفتن و در سفر نامه نوشتن به یکدیگر است.

۳ - در کتاب الاخوان از امام صادق (ع) نقل شده است: پیوند بین دوستان، به دیدن یکدیگر رفتن، و در سفر، نامه نوشتن است.

باب ۹۲:

۱. اصول کافی، ص ۶۲۵ (باب حسن الصحابه).

باب ۹۳:

۱. اصول کافی، ص ۶۲۶ (باب التکاتب).

۳. الاخوان، ص ۲۸.

۹۴ - باب استحباب شروع نامه با بسم الله و نوشتن آن به بهترین خط

- ۱ - امام صادق (ع) فرمود: در نوشتن [نامه] «بسم الله الرحمن الرحيم» را فراموش مکن اگرچه بعد از آن شعر باشد.
- ۲ - امام جعفر صادق (ع) فرمود: «بسم الله الرحمن الرحيم» را در اول نامه با نیکوترین خط بنویس، و حرف «ب» را کشیده ننویس مگر زمانی که «سین» را با دندان نوشته باشی.
- ۳ - علی بن موسی الرضا (ع) از پدرانش در حدیثی نقل فرموده است که از امیرالمؤمنین (ع) سؤال شد چرا تُبَّع، تُبَّع نامیده شده؟ امام فرمود: او جوانی کاتب بود که برای مَلِک قبل از خود نامه می نوشت، و در اول نامه ها می نوشت به نام خدایی که رعد و باد را آفرید، مَلِک به او گفت: در آغاز نامه بنویس بنام فرشته رعد، جوان گفت جز به نام خدای خویش آغاز نمی کنم، سپس فرمانهای تو را می نویسم، خدا بدین جهت از او سپاسگزاری کرد و حکومت آن سرزمین را به او داد، و مردم از او اطاعت کردند، بدین سبب تُبَّع نامیده شد.

۹۵ - باب چگونگی نوشتن عنوان نامه

- ۱ - امام صادق (ع) فرمود: [در مکاتبات] بعد از بسم الله الرحمن الرحيم

باب ۹۴:

۲۰۱. اصول کافی، ص ۶۲۶ (باب النوادر فی آخر الکتاب).

۳. علل الشرایع، ص ۱۷۶؛ عیون اخبار الرضا، ص ۱۳۳.

باب ۹۵:

۱. اصول کافی، ص ۶۲۷ (باب النوادر فی آخر الکتاب).

بلافاصله ننویس «برای فلانی» ولی اشکال ندارد که بر پشت پاکت بنویسی «برای فلانی».

۲ - امام جعفر صادق(ع) فرمود: داخل نامه ننویس: «برای ابی فلان» بلکه بنویس «به سوی «ابی فلان» و بر پشت نامه بنویس «برای فلان».

۹۶ - باب استحباب آغاز نامه به نام کسی که نامه برایش فرستاده می شود

۱ - امام صادق(ع) فرمود: اشکال ندارد که شخص نام دوستش را در آغاز نامه قبل از اسم خود بنویسد.

۲ - سَمَاعَةُ گوید: از امام صادق(ع) در باره کسی که نام شخص را در آغاز نامه بنویسد پرسیدم، فرمود: اشکال ندارد، این فضیلتی است که شخص به وسیله آن به دوستش احترام می گذارد. *بزرگترین کتاب کامپیوتر علوم اسلامی*

۹۷ - باب استحباب نوشتن «انشاءالله» در نامه هر جا که مناسب باشد

۱ - مُرَازِمُ بن حکیم گوید: امام صادق(ع) دستور داد برای کاری نامه بنویسند، نامه را نوشتند و به نظر آن حضرت رساندند و در آن کلمه «انشاءالله» نبود، امام فرمود: چگونه امید دارید این نامه به نتیجه برسد در صورتی که

۲. اصول کافی، ص ۶۲۷ (باب النوادر فی آخر الکتاب).

باب ۹۶:

۲۵۱. اصول کافی، ص ۶۲۷ (باب النوادر فی آخر الکتاب).

باب ۹۷:

۱. اصول کافی، ص ۶۲۷ (باب النوادر فی آخر الکتاب).

«انشاءالله» در آن نیست؟ دقت کنید هر جا لازم است بنویسید.

۹۸ - باب استعجاب خشک کردن خطهای نامه

- ۱ - احمد بن محمد بن ابی نصر گوید: ابوالحسن علی بن موسی الرضا(ع) روی نامه [برای خشک شدن] خاک می پاشید، و می فرمود: اشکال ندارد.
- ۲ - علی بن عطیه [از اصحاب امام موسی کاظم(ع)] گوید: نامه هایی را از امام کاظم(ع) دیده است که خاک بر آن پاشیده بوده است.
- ۳ - احمد بن محمد بن ابی نصر گوید: امام رضا(ع) روی نامه خاک می پاشید.
- ۴ - امام رضا (ع) از پدراناش نقل کرده است که رسول خدا(ص) فرمود: برای حاجات خود صبح زود از خانه بیرون روید تا آن حاجتها انجام شود، و روی نامه خاک بپاشید [برای خشک شدن نامه و مخدوش نشدن خطوط آن] که در آوردن حاجت مؤثر است، و خیر را در نزد خوشرویان جستجو کنید.

۹۹ - باب عدم جواز سوزاندن کاغذهایی که در آن آیات

قرآن یا نام خدا باشد

- ۱ - عبدالملک بن عتبه گوید: از ابوالحسن اول امام موسی کاظم(ع) درباره

باب ۹۸:

۲۰۱. اصول کافی، ص ۶۲۷ (باب النوادر فی آخر الکتاب).

۳. قرب الاستاد، ص ۱۷۰.

۴. خصال صدوق، ج ۲، ص ۳۱.

باب ۹۹:

۱. اصول کافی، ص ۶۲۷ (باب النوادر).

کاغذهایی که جمع می‌شود و در آن نام خدا هست پرسیدم که آیا می‌شود آنها را سوزاند؟
امام فرمود: نه، اول آنها را با آب بشوید سپس بسوزانید.

۲ - عبدالله بن سنان گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که می‌فرمود: کاغذها را نسوزانید بلکه خطوط آنها را محو و سپس پاره کنید.

۳ - زرارة گوید: از امام صادق (ع) در باره نامی از نامهای خدا که به وسیله آب دهان محو شود سؤال شد، امام فرمود: با پاکترین چیزی که به آن دسترسی دارید ازین ببرید.

۴ - محمد بن اسحاق بن عمار گوید: از ابوالحسن، موسی بن جعفر (ع) در باره نامه‌هایی که در آن نام خدای عزوجل نوشته شده است سؤال شد، امام فرمود: آنها را بشوید.

۵ - امام صادق (ع) از رسول خدا (ص) نقل فرموده است: آیات قرآن و نام خدا را با پاکترین چیزی که دسترسی دارید محو کنید، (و نیز فرمود) پیامبر مسلمانان را از سوزاندن و از بین بردن آنها با لگدمال کردن یا قلم کشیدن روی آنها نهی فرموده است.

۶ - جعفر بن محمد (ع) از پدراناش نقل کرده است که پیامبر (ص) [مسلمانان را] از محو کردن یا نوشتن آیات قرآن با آب دهان نهی فرموده است.

۷ - حسن بن علی و شَاء گوید: عباس بن جعفر بن اشعث از من خواست که از امام رضا (ع) در باره سوختن نامه‌هایش بعد از این که آنها را می‌خواند از ترس این که به دست دیگران نیفتد سؤال کنم، و شَاء گوید: قبل از این که پرسم حضرت نامه‌ای به من نوشت و فرمود: به دوست خود بگو: من وقتی که نامه‌هایش را می‌خوانم آنها را می‌سوزانم. (شیخ حرّ عاملی فرماید: این حمل بر جواز یا

۲ و ۳ و ۴ و ۵. اصول کافی، ص ۶۲۷ (باب التواذر).

۶. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۹۶.

۷. عبون اخبار الرضا، ص ۳۳۷؛ کشف الغمّة ص ۲۶۹.

ضرورت است، یا به نامه هائی مربوط می شود که [آیات] قرآن یا نام خدا در آن نیست.

۸ - علی بن جعفر گوید: از برادر امام موسی کاظم (ع) درباره سوزاندن کاغذی که در آن چیزی نوشته باشد سؤال کردم، امام فرمود: اگر بررسی که در آن چیزی باشد [و به دست دشمن بیفتد] سوزاندنش اشکال ندارد.

۱۰۰ - استحباب تقسیم وقت بین دوستان به طور مساوی

۱ - امام صادق (ع) فرمود: رسول خدا (ص) وقتش را بین دوستانش تقسیم می کرد، و به این و آن به یک چشم نگاه می کرد، و نیز فرمود: پیامبر (ص) هرگز پاهایش را در مقابل یارانش دراز نمی کرد، و وقتی مصافحه می نمود دستش را از دست طرف نمی کشید تا او دست پیامبر را رها نماید، چون اصحاب این مطلب را دانستند وقتی که به آن حضرت دست می دادند آنها دستشان را می کشیدند.

۲ - امام جعفر صادق (ع) فرمود: از زمانی که خدا پیامبر (ص) را مبعوث کرد تا آخر عمر در حال تکیه کردن غذا نخورد، و هرگز پیش همنشین خویش پا روی پا نمی انداخت، و در موقع مصافحه هرگز دستش را پس نمی کشید تا طرف دستش را پس بکشد، و هیچ وقت سائل را رد نمی کرد اگر چیزی داشت به او می داد و اگر نمی داشت می فرمود: خدا می دهد.

۳ - امام باقر (ع) فرمود: وقتی که شخص با دوستش مصافحه می کند آن که

۸. قرب الاسناد، ص ۱۲۲.

باب ۹۰۰:

۱. اصول کافی، ص ۶۲۶ (باب النوادر)؛ روضه کافی، ص ۲۶۸.

۲. روضه کافی، ص ۱۶۴.

۳. اصول کافی، ص ۴۰۰ (باب المصافحه).

دست دادن را ادامه می دهد اجرش بیشتر است و گناهان آنها آمرزیده می شود تا حدی که هیچ گناهی باقی نمی ماند.

۴ - امام صادق(ع) فرمود: هرگز رسول خدا با کسی مصافحه نکرد که دستش را از دست آن شخص بکشد تا این که شخص دستش را از دست پیامبر(ص) می کشید.

۱۰۱ - باب استحباب سؤال کردن از نام و نام خانوادگی و نسب و حال دوست و همنشین

۱ - علی بن الحسین(ع) نقل کرده است که رسول خدا(ص) روزی به دوستانش فرمود: می دانید ناتوانی چیست؟ گفتند: خدا و رسولش دانانند، فرمود: سه چیز نشانه ناتوانی است: اول این که کسی دوستش را دعوت کند، غذایی تهیه نماید اما آن دوست خلف وعده کند و نیاید، دوم این که: یکی دوست یا همنشین کسی باشد و علاقمند باشد بداند او کیست و از کجاست، اما از وی جدا شود و سؤال نکند، سوم: در باره زنهایست که کسی به زن خود نزدیک شود و از وی لذت برد اما زن بهره اش را از همسرش نبرد. عبدالله پسر عمر وعاص عرض کرد: چه باید کرد؟ فرمود: یکدیگر را تحریک نمایند تا هر دو لذت ببرند.

۲ - علی بن الحسین(ع) از رسول خدا(ص) نقل فرموده است: ناتوانترین افراد کسی است که شخصی را ملاقات کند و از رفتار او خوشش آید اما از نام و نسب و محل زندگی او نپرسد.

۳ - امام صادق(ع) از پیامبر(ص) نقل فرموده است: اگر کسی از شما برادر

۴. اصول کافی، ص ۴۰۰ (باب المصافحة).

مسلمانش را دوست دارد از نام او و نام پدر و نام قبیله و خاندانش سؤال کند، این از حقوق واجب و صدق و صفای در دوستی است، و الاً شناختی نادرست می باشد.

۴ - امام جعفر صادق (ع) از پدرش نقل کرده است که رسول خدا (ص) فرمود: سه چیز جور و ستم است: ۱- شخصی با کسی معاشرت کند و از نام و نام خانوادگی او نپرسد. ۲- کسی او را برای صرف غذا دعوت کند و او نپذیرد یا دعوت را بپذیرد ولی غذا نخورد ۳- قبل از این که با همسرش شوخی و بازی کند جماع نماید.

۱۰۲ - باب گراحت از بین رفتن شرم و حیا بین دوستان

۱ - امام جعفر صادق (ع) فرمود: به برادر مسلمانان کاملاً اطمینان مکن، زیرا به زمین خوردن در اثر اطمینان و اتساع زیاد جبران پذیر نیست.

۲ - سماعه گوید: از ابوالحسن امام موسی (ع) شنیدم که می فرمود: از بین تو و برادر مسلمانان احترام برداشته نشود، احترام یکدیگر را نگه دارید زیرا رعایت نکردن احترام حیا را از بین می برد.

۳ - امام جعفر صادق (ع) فرمود: دوستی دارای شرایطی است هر کس آن شرایط را رعایت نکند او را دوست کامل به حساب نیاورد، و هر کس هیچ کدام از آن شرایط را ندارد دوستش مخوان. (آن شرایط عبارتند از) ۱- نمان و آشکارش یکی باشد. ۲- خوبی تو را خوبی خود و بدی تو را بدی خود بدانند. ۳- دارایی و پُست و مقام او را نسبت به تو دگرگون نسازد. ۴- هر چه درتوان و قدرت اوست از تو

۴. قرب الاسناد، ص ۷۴.

باب ۱۰۲:

۱ و ۲. اصول کافی، ص ۶۲۶ (باب النوادر فی آخر الکتاب).

۳. مجالس صدوق، ص ۳۹۷ (مجلس ۹۵).

باز ندارد. ۵- در گرفتاریها تورا رها نکند.

۴ - امام صادق(ع) به بعضی از یارانش فرمود: به دوست خود اطمینان کامل نداشته باشید زیرا به زمین خوردن از راه اطمینان و زیاد انس گرفتن جبران پذیر نیست.

۵ - و نیز امام صادق(ع) به بعضی از دوستانش فرمود: هر کس سه مرتبه از تو خشمگین شود و درباره توبدی نگوید او را برای خود دوست انتخاب کن.

۶ - امام صادق(ع) فرمود: دوست را از راز خود آگاه مکن مگر تا حدی که اگر دشمن تو بر آن راز آگاه شود نتواند به تویان رساند، چون ممکن است دوست روزی دشمن گردد.

۷ - علی بن موسی الرضا(ع) از پدراش از امیرالمؤمنین(ع) نقل فرموده است: با دوست خویش در دوستی زیاده روی مکن، زیرا شاید روزی دشمن تو شود و با دشمنی میانه روی کن چون ممکن است روزی دوست تو گردد.

۸ - طبرسی در تفسیر مجمع البیان در باره قول خدای تعالی: «در محفلتان ناپسند وارد می شوید» فرموده است: در آن وجوهی است، یکی این است که اعراب وقتی دور هم می نشستند بدون این که از یکدیگر شرم کنند از خود با دخارج می کردند.

۴ و ۵ و ۶ و ۷ - مجالس صدوق، ص ۳۹۷ (مجلس ۹۵).

۷ - مجالس پسر شیخ طوسی، ص ۲۳۲.

۸ - مجمع البیان، ج ۸، ص ۲۸۰.

و وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمْ الْمُنْكَرَ، عَنكَبُوت/۲۹.

۱۰۳ - باب انتخاب دوستانی که نمازشان را بموقع می خوانند و نسبت به دوستان نیکی می کنند

۱ - امام صادق(ع) فرمود: دوستانتان را به دو خصلت آزمایش کنید، اگر دارای آن دو خصلت نباشند از آنها دوری گزینید، دوری گزینید، دوری گزینید، آن دو خصلت عبارتند از: خواندن نماز در وقتش، و نیکی به دوستان در سختی و رفاه.

۱۰۴ - باب استحباب خوشخویی با مردم

- ۱ - امام محمد باقر(ع) فرمود: با ایمانترین مردم خوشخوترین آنهاست.
- ۲ - امام صادق(ع) فرمود: چهار چیز در هر کس باشد ایمانش کامل است و اگر از سر تا پا گناه باشد آسیبی به او نرساند، آنها عبارتند از: راستگویی، ادای امانت، شرم، و خوشخویی.
- ۳ - امام صادق از رسول خدا(ص) نقل فرموده است: برای شخص خوشخو اجری مانند اجر روزه دار شب زنده دار است.
- ۴ - امام صادق(ع) فرمود: خوشخویی به صاحبش اجر روزه دار شب زنده دار را می رساند.
- ۵ - از امام صادق(ع) نقل شده است: نیکی و خوشخویی باعث آبادی

باب ۱۰۳:

۱. اصول کافی، ص ۶۲۶ (باب التوادفی آخر الکتاب).

باب ۱۰۴:

۱ و ۲ و ۳ و ۴ و ۵. اصول کافی، ص ۳۵۷ و ۳۵۸ (باب حسن الخلق).

خانه‌ها و زیادی عمر می‌شود.

۶ - امام صادق(ع) فرمود: خوشخویی گناهان را ذوب می‌کند همچنان که آفتاب یخ را آب می‌کند.

۷ - امام صادق(ع) فرمود: تا می‌توانی با کسانی معاشرت کن که نفع توبه آنها برسد، زیرا گاهی بنده در عبادت کوتاهی می‌کند ولی اخلاقش نیکوست و خدا به سبب حسن خلقش او را به درجهٔ روزه‌دار شب زنده‌دار می‌رساند.

۸ - امام صادق(ع) از رسول خدا(ص) نقل فرموده است: بیشترین چیزی که اَمّت مرا وارد بهشت می‌کند تقوای الهی و خوشخویی است.

۹ - امام جعفر صادق(ع) فرمود: عاقلترین مردم خوشخوترین آنهاست.

۱۰ - عَنِّيْ سَءُ عَابِدٌ غَوِيْدٌ: امام صادق(ع) به من فرمود: مؤمن بعد از انجام واجبات پیش خدای عزوجل چیزی محبوبتر از این ندارد که مردم را از لحاظ خلقش در وسعت گذارد.

۱۱ - بحر (بن کثیر) سقاء گوید: امام صادق(ع) به من فرمود: ای بحر سقاء خوش خلقی مایهٔ آسانی امور است. سپس حضرت حدیثی نقل فرمود که: پیامبر(ص) خوش خلق بود.

۱۲ - امام صادق(ع) فرمود: خدای تبارک و تعالیٰ به بعضی از پیامبرانش وحی فرمود: خوی نیکو خطاها را از بین می‌برد همان طور که آفتاب یخ را ذوب می‌کند.

۱۳ - عَلِيٌّ بِنُ الْحَمِيْنِ(ع) از رسول خدا(ص) نقل فرموده است: در روز قیامت چیزی بهتر از خوشخویی در میزان اعمال انسان گذاشته نمی‌شود.

۱۴ - امام صادق(ع) فرمود: خلق و خوی بخششی است که خدا به مخلوقش عطا می‌کند، برخی از آن فطری و برخی مربوط به نیت و اراده می‌باشد [شخص از

۶- و ۷ و ۸. اصول کافی، ص ۳۵۸. (باب حسن الخلق)

۹. اصول کافی، ص ۱۲.

۱۰ و ۱۱ و ۱۲ و ۱۳ و ۱۴. اصول کافی ص ۳۵۷ تا ۳۵۹. (باب حسن الخلق).

راه اراده و قصد می تواند آن را به دست آورد]، عرض کردم: کدام بهتر است؟ فرمود: آنچه فطری است انسان بر آن سرشته شده و جز آن نمی تواند انجام دهد و آنچه مربوط به نیت و اراده می باشد باید برای تحقق آن صبر و سختی را تحمل کند، پس این بهتر است.

۱۵ - امام صادق(ع) فرمود: خدای تبارک و تعالی مانند ثواب کسی را که صبح و شام در راه خدا جهاد کند به بنده خوش خلق می بخشد.

۱۶ - امام رضا(ع) از پدراناش نقل کرده است که پیامبر(ص) فرمود: جبرئیل از جانب پروردگار عالم بر من نازل شد و گفت: ای محمد بر تو باد به خوشخویی، چون باعث خیر دنیا و آخرت می شود، آگاه باشید شبیه ترین شما به من خوشخوترین شماست.

۱۷ - امام رضا(ع) نقل کرده است که رسول خدا(ص) فرمود: بر شما باد به خوشخویی، زیرا خوشخونا گزیر جایش در بهشت است، و پرهیزید از بدخویی چون بدخونا گزیر در آتش است.

۱۸ - امام رضا(ع) از رسول خدا(ص) نقل فرموده است: خوی بد عمل را فاسد می کند همچنانکه سرکه عمل را فاسد می نماید.

۱۹ - امام رضا(ع) از پیامبر(ص) نقل فرموده است: بنده به واسطه خوشخویی پاداش روزه دار شب زنده دار رادریافت می کند.

۲۰ - امام رضا(ع) از رسول خدا(ص) نقل فرموده است: در میزان اعمال هیچ چیز سنگین تر از خوشخویی نیست.

۲۱ - امام رضا(ع) از حضرت علی(ع) نقل فرموده است: کاملترین شما از

۱۵. اصول کافی، ص ۳۵۸ (باب حسن الخلق).

۱۶. عیون اخبار الرضا، ص ۲۱۳.

۱۷. عیون اخبار الرضا، ص ۱۹۹؛ صحیفة الرضا، ص ۱۴.

۱۸ و ۱۹ و ۲۰ و ۲۱. عیون اخبار الرضا، ص ۲۰۳؛ صحیفة الرضا، ص ۱۹.

حیث ایمان خوشخوترین شماست.

۲۲ - حضرت رضا(ع) از علی بن ابی طالب نقل فرموده است: خوشخویی

بهترین همتشین است.

۲۳ - حضرت رضا(ع) از حضرت علی(ع) نقل فرموده است: از رسول

خدا(ص) سؤال شد: بهترین وسیله برای ورود به بهشت چیست؟ فرمود:

پرهیزگاری و خوشخویی.

۲۴ - امام رضا(ع) از رسول خدا(ص) نقل کرده است که آن حضرت فرمود:

در روز قیامت نزدیکترین شما به من خوشخوترین و مهربانترین شما نسبت به

خانواده اش می باشد.

۲۵ - نیز آن حضرت از پیامبر(ص) نقل فرموده است: بهترین مردم از لحاظ

ایمان خوشخوترین آنها، و مهربانترین شان به خانواده خویش می باشد، و من

مهربانترین شما به خانواده ام هستم.

۲۶ - امام حسن(ع) فرمود: بهترین خوبیها خوی نیکو است.

۲۷ - پیامبر(ص) فرمود: خوشخویی نصف دین است.

۲۸ - زیاد بن علاقه بن شریک گوید: از رسول خدا(ص) سؤال شد: بهترین

چیزی که به مسلمان عطا شده چیست؟ فرمود: خوش خلقی.

۲۹ - امام جعفر صادق(ع) فرمود: خدا اسلام را به عنوان دین شما پسندید،

شما با سخاوت و خوشخویی آن را زینت بخشید.

۳۰ - ام سلمه به پیامبر(ص) عرض کرد: پدر و مادرم فدای تو، اگر زنی دو

۲۲ و ۲۳ و ۲۴ و ۲۵. عیون اخبار الرضا، ص ۲۰۴؛ صحیفه الرضا، ص ۲۱.

۲۶ و ۲۷ و ۲۸. خصال صدوق، ج ۱، ص ۱۷.

۲۹. مجالس صدوق، ص ۱۶۳ (مجلس ۴۶).

۳۰. ثواب الأعمال، ص ۹۸؛ مجالس صدوق، ص ۲۹۸ (مجلس ۷۵).

شوهر داشته باشد که هر دو اهل بهشت باشند، زن در بهشت به کدام یک تعلق خواهد داشت؟ پیامبر فرمود: آن را که خوشخوتر و برای خانواده اش بهتر است انتخاب کند، ای ام سلمه خوشخویی باعث خیر دنیا و آخرت است.

۳۱- موسی بن ابراهیم گوید: از ابوالحسن اول [امام موسی کاظم (ع)] شنیدم که می فرمود: خدا بنده اش را به بهترین صورت و بهترین خلق و خوی آفریده است و حیامی کند از این که گوشت او را در روز قیامت طعمه آتش قرار دهد.

۳۲- علی بن میمون صانع گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که می فرمود: هر کس می خواهد رحمت خدا شامل حال او شود و او را در بهشت ساکن گرداند باید خلقش را نیکو، و عدالت را رعایت کند، و به یتیم رحم، و به ضعیف کمک، و به بندگان خدا تواضع نماید.

۳۳- در کتاب معانی الاخبار نقل شده که: لقمان به پسرش گفت: پسر عزیزم با صد نفر دوست باش و با یک نفر دشمن مباش، پسر هر چه هست خلاق و خلق توست، خلاق تو همان دینت و خلق تو همان خوی و نحوه برخورد تو با مردم است، مردم را با خود دشمن نکن، و اخلاق پسندیده را بیاموز، پسر بنده نیکان باش و فرزند بدان مباش، پسر امانت را به صاحبانش برگردان تا دنیا و آخرت تو سالم باشد، امین باش تا بی نیاز گردی.

۳۴- امام جعفر صادق (ع) از رسول خدا (ص) نقل فرموده است: کاملترین مؤمنین از لحاظ ایمان خوشخوترین آنهاست.

۳۵- پیامبر (ص) فرمود: کاملترین مؤمنین از جهت ایمان خوشخوترین

۳۱. ثواب الأعمال، ص ۹۸.

۳۲. مجالس صدوق، ص ۲۳۴ (مجلس ۹۱).

۳۳. معانی الأخبار، ص ۷۴.

۳۴. مجالس پسر شیخ طوسی، ص ۸۷.

۳۵. مجالس پسر شیخ طوسی، ص ۲۵۰.

آنهاست، و بهترین شما کسی است که با همسرش بهترین رفتار را داشته باشد.
 ۳۶ - امام جعفر صادق(ع) از پدراانش نقل کرده است که رسول خدا(ص) فرمود: در روز قیامت اولین چیزی که در میزان اعمال بنده گذاشته می شود حُسن خلق است.

۱۰۵ - باب استحباب انس و الفت با مردم

۱ - امام صادق(ع) فرمود که پیغمبر(ص) فرموده است برترین شما خوشخوترین و بخشنده ترین شماست و آنان که با مردم انس می گیرند، و دیگران با آنان مأنوس می شوند و با مردم رفت و آمد دارند (کنایه از مردم داری و خوشرویی با مردم است).
 ۲ - امام صادق(ع) فرمود: مؤمن اُنس پذیر است. کسی که با دیگران انس نگیرد، و دیگران با او مأنوس نشوند خیری ندارد.
 ۳ - علی(ع) فرمود: دل‌های مردم رننده است هر که به آنها محبت کند، به او رو آورند.

۱۰۶ - باب استحباب خوشرفتاری با مردم

۱ - امام صادق(ع) فرمود که پیغمبر(ص) فرموده است آیا خبر ندهم شما را از کسی که فردا (روز قیامت) آتش دوزخ براو حرام می شود؟ گفتند چرا یا

۳۶. قرب الاسناد، ص ۲۲.

باب ۱۰۵:

۲۱. اصول کافی، ص ۳۵۹ (باب حسن الخلق).

۳. نهج البلاغه ص ۱۵۵، قسم دوم.

باب ۱۰۶:

۱. ثواب الاعمال، ص ۴۹۴، مجالس، ص ۱۹۲.

رسول الله، فرمود: کسی که خوشخو و خوشرفتار باشد.

۲ - ابوالبختری در حدیث مرفوعه‌ای گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که فرمود: مؤمنان خوشرفتار، نرم‌خویند. همچون شتر رام، اگر مهار شود فرمان بردار است، و اگر بر روی سنگ خوابانده شود می‌خوابد.

۳ - امام صادق (ع) فرمود: از نشانه‌های ایمان آگاهی در دین است، و از علایم آگاهی در دین بردباری، و از نشانه‌های بردباری مدارا نمودن با مردم است، و از نشانه‌های مردم‌داری نرم‌خویی، و از نشانه‌های نرم‌خویی آسان‌گیری و ملایمت است.

۴ - امام رضا (ع) از پدرانش نقل می‌کند، که علی (ع) فرمود که پیغمبر (ص) فرموده است: مؤمن نرم‌خو، خوشرفتار، باسخاوت، و خوش اخلاق است. و کافر خشن، تندخو، بداخلاق و متکبر است.

۱۰۷ - باب استحباب خوشرویی و خوش برخوردی

۱ - امام صادق (ع) فرمود: نیکی به دیگران، و خوشرویی محبت می‌آورد و آدمی را به بهشت داخل می‌کند بخل و ترشرویی انسان را از خدا دور و وارد دوزخ می‌نماید.

۲ - امام باقر (ع) فرمود: شخصی نزد پیغمبر (ص) آمد و عرض کرد یا رسول

۲ . اصول کافی، ص ۴۲۵ (باب المومن وعلاماته).

۳ . مجالس، پسر شیخ طوسی، ص ۱۱۸.

۴ . مجالس پسر شیخ طوسی، ص ۲۳۳ و صدوق در الفقه ج ۲، ص ۳۴۹ مانند آنرا ذکر کرده است.

باب ۱۰۷:

۱ و ۲ . اصول کافی، ص ۳۵۹ (حسن البشر).

الله مرا سفارشی فرمایید. از جمله سفارشات حضرت به آن شخص این بود: برادرت را با چهره باز دیدار و ملاقات کن.

۳ - یکی از یاران امام صادق (ع) نقل می‌کند که به آن حضرت عرض کردم: میزان و معیار خوش اخلاقی چیست؟ فرمود: این که فروتنی نشان دهی، خوش سخن باشی، و با برادرت با چهره باز برخورد کنی.

۴ - حسن بن حسین گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که می‌فرمود: پیغمبر (ص) خطاب به فرزندان عبدالمطلب فرمود: ای فرزندان عبدالمطلب، شما هرگز نمی‌توانید با اموالتان در زندگی مردم گشایشی حاصل کنید. پس با چهره باز و خوشرویی با آنها برخورد کنید (حدیث ۵ مانند حدیث ۴ است).

۵ - امام صادق (ع) فرمود: سه چیز است که اگر کسی برای خدا یکی از آنها را انجام دهد خداوند بهشت را بر او واجب گرداند:

۱ - انفاق در حال فقر و تنگدستی، ۲ - خوشرویی با همه مردم، ۳ - رعایت انصاف نسبت به دیگران.

۶ - موسی بن جعفر (ع) فرمود: که پیغمبر (ص) فرمود است: خوشرویی کینه را از بین می‌برد.

۷ - امام جواد (ع) از پدرانش نقل می‌کند: که حضرت علی (ع) فرمود: شما که نمی‌توانید با مالتان به مردم کمک کنید پس با چهره باز و دیدار خوش آنان را خشنود سازید، زیرا از پیغمبر (ص) شنیدم که می‌فرمود: شما که هرگز نمی‌توانید در زندگی مردم با اموالتان گشایشی حاصل کنید، پس با اخلاقتان آنان را خوشنود سازید.

۳. اصول کافی، ص ۳۵۹، الفقیه... معانی الاخبان ص ۷۴.

۴ و ۵. اصول کافی، ص ۳۵۹.

۷. اصول کافی.

۱۰۸ - باب وجوب راستگویی

۱- امام صادق(ع) فرمود: مردم را به نیکی دعوت کنید به غیر زبانتان (یعنی با عمل و کردارتان) تا این که آنان کوشش در عبادت، و راستگویی و پرهیزکاری را از شما ببینند.

۲- امام صادق(ع) فرمود: هر که زبانش راست باشد عملش پاک است.

۳- ابوبصیر گوید: از امام صادق(ع) شنیدم که می فرمود: بنده خدا راست می گوید تا این که نزد خداوند جزء راستگویان محسوب گردد، و دروغ می گوید تا این که نزد خدا از دروغگویان نوشته شود، پس هرگاه راست گوید خدای عزوجل فرماید: این بنده راست گفت و نیکوکار است، و هنگامی که دروغ بگوید خداوند می فرماید: این بنده دروغ گفت، و بدکار است.

۴- امام صادق(ع) فرمود: هر که زبانش راست باشد عملش پاک است، و هر که نیتش خوب باشد روزی اش زیاد شود، و هر که به خانواده اش نیکی کند عمرش طولانی گردد.

۵- عمرو بن ابی مقدم گوید: نخستین بار که خدمت امام باقر(ع) رسیدم آن حضرت فرمود: پیش از سخن گفتن راستگویی بیاموزید.

۶- امام صادق(ع) فرمود: ای فضیل نخستین کسی که راستگورا تصدیق

باب ۱۰۸:

۱. اصول کافی، ص ۳۶۰ به طرز دیگری در جهاد نفس گفته است.
۲. اصول کافی، ص ۳۶۰.
۳. اصول کافی، ۳۶۰ ذیل حدیث را از محاسن نقل کرده ۱۳۸/۱۰.
۴. اصول کافی، ص ۳۶۰؛ کلینی در روضة، ص ۲۱۹، ط ۲.
۵. اصول کافی، ص ۳۶۰ (باب الصدق).

می‌کند خدای عزوجل است، که می‌داند او راستگو است. و خود شخص نیز خویشتن را تصدیق می‌کند، زیرا می‌داند که صادق است.

۷ - ربیع بن سعد گوید: که امام باقر(ع) به من فرمود: ای ربیع شخص راست می‌گوید، تا آن جا که خداوند او را صدیق (بسیار راستگو) می‌نویسد
۸ - پیغمبر(ص) فرمود: فردای قیامت آن که از همه شما به من نزدیکتر، و شفاعتش بر من واجبتر است، کسی است که در سخنانش راستگوتر و در رد امانت درستکارتر و خوش اخلاق تر، و به مردم نزدیکتر باشد.

۹ - در حدیث مرفوعه ای امام صادق(ع): از پیغمبر(ص) روایت کرده که فرمود: ای علی تو را به چند خصلت سفارش می‌کنم، خداوند اعلی را در داشتن این خصال یاری ده، نخستین آنها راستگویی است، هرگز از دهانت دروغی خارج نشود.

۱۰۹ - باب استحباب صدق وعده، گرچه یک سال طول بکشد

۱ - امام صادق(ع) فرمود: اسماعیل(ع) را صادق الوعد گفتند برای این که به شخصی در محلی وعده داد، و یک سال برایش منتظر ماند، در نتیجه خداوند او را صادق الوعد نامید، و پس از یک سال آن شخص پیش اسماعیل آمد، اسماعیل به او گفت من پیوسته منتظر تو بودم.

۲ - امام صادق(ع) فرمود پیغمبر(ص) فرموده است که کسی که به خدا و روز جزا ایمان دارد باید به وعده ای که می‌دهد وفا کند.

۷. اصول کافی ص ۳۶۰ (باب الصدق).

۸. مجالس شیخ صدوق، ص ۳۰۴، (م ۷۶) و در آنجا (اصدقکم لساناً) است.

۹. محاسن.

باب ۱۰۹:

۱. اصول کافی، ص ۳۶۰ (باب الصدق).

۲. اصول کافی، ص ۳۶۰، (باب الصدق).

۳- هشام بن سالم گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که می فرمود: وعده دادن مؤمن به برادر دینی نذری است که کفاره ندارد. کسی که خلف وعده کند خلف وعده با خدا را شروع کرده و خود را مورد خشم او قرار داده است. و همین است معنای آیه شریفه، که می فرماید: «ای کسانی که به زبان ایمان آورده اید، چرا به زبان چیزی می گوئید که عمل نمی کنید، دشمنی بزرگی است در نزد خدا این که بگوئید آنچه را عمل نکنید».

۴- سلیمان جعفری گوید: امام رضا (ع) فرمود: آیا می دانی که چرا اسماعیل (ع) صادق الوعد نامیده شد عرض کردم نه، حضرت فرمود: اسماعیل به شخصی وعده داد. و یک سال به انتظارش نشست.

۵- عبدالله بن سنان گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که می فرمود: پیغمبر (ص) کنار تخته سنگی به مردی وعده داد، فرمود: من این جا منتظر تو هستم تا برگردی، امام می فرمود تابش آفتاب بر حضرت رسول شدید شد، یارانش عرض کردند: یا رسول الله چه خوب است که به مکانی سایه دار تشریف ببرید، فرمود: من در همین جا به آن شخص وعده داده ام و اگر نیاید در روز ستاخیز باید پاسخگو باشم.

۱۱۰- باب مستحب بودن حیا

۱- امام صادق (ع) یا امام باقر (ع) فرمود: حیا و ایمان هر دو به یک رشته

۳. اصول کافی، ص ۴۷۴.

۵. یا ایها الذین آمنوا لم تقولون مالا تفعلون، کبر مقتاً عند الله أن تقولوا مالا تفعلون. الصف- ۳ و ۲.

۴. علل الشرایع، ص ۳۷؛ عیون اخبار الرضا، ص ۲۳۳.

۵. علل الشرایع، ص ۳۷.

باب ۱۱۰:

۱. اصول کافی، ص ۳۶۰، (باب الحیاء).

بسته شده‌اند، هرگاه یکی از آنها برود دیگری نیز در پی آن می‌رود.

۲ - امام صادق(ع) فرمود: حیا بخشی از ایمان، و ایمان وسیله رفتن به بهشت است.

۳ - امام صادق(ع) فرمود: کسی که حیا ندارد، ایمان ندارد.

۴ - امام صادق(ع) فرمود: حیا، وپاکدامنی، وگند زبانی (کم گریسی) نه گنددلی، از نشانه‌های ایمان است.

۵ - پیغمبر(ص) فرمود: هر که چهار خصلت داشته باشد. اگر از سرتاپا غرق گناه باشد، خداوند گناهانش را مبدل به حسنات گرداند. ۱- راستگویی، ۲- داشتن حیا، ۳- خوش خلقی، ۴- سپاسگزاری.

۶ - علی(ع) فرمود: جامه حیا هر که را بپوشاند مردم عیب او را نمی‌بینند.

۷ - پیغمبر(ص) فرمود: فخر در هر چیزی که باشد از مقام و منزلت صاحبش می‌کاهد، و حیا در هر چیزی که باشد زینت بخش صاحبش است.

۸ - از کلمات قصار پیغمبر(ص) است: حیا همه اش خیر و نیکی است.

۹ - از جمله سفارش‌های علی(ع) به فرزندش محمد حنفیه است:

جامه حیا هر که را بپوشاند، عیبش از نظرها پنهان می‌ماند.

۱۰ - پیغمبر(ص) فرمود: حیا و شرم همه اش خیر و نیکی است. یعنی حیا

۲. اصول کافی، ص ۳۵۹.

۳. اصول کافی، ص ۳۶۰ و مانند این در حدیث دیگری قبالاً ذکر شده ج ۲/۲۹ از ملابس.

۴. اصول کافی، ص ۳۶۰.

۶. نهج البلاغه، ج ۲، ص ۱۹۴.

۷. مجالس پسر شیخ طوسی، ص ۱۱۹.

۸. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۴۳.

۹. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۴۷.

۱۰. معانی الاخبار، ص ۱۱۶.

دیندار و بی دین را از کارهای زشت با زمی دارد، شرم و حیا جامع همه زیباییها است.

۱۱- پیغمبر(ص) فرمود: حیا و ایمان هر دو بسته به یک رشته اند، اگر یکی از بین برود، دیگری نیز از بین خواهد رفت.

۱۲- پیغمبر(ص) فرمود: اگر خداوند حیا را از بنده اش بگیرد در آن صورت بنده دشمن خدا و مؤرد نفرت قرار می گیرد، پس کسی که حیا از او برداشته شود، رحمت خدا از او سلب و رشته اسلام نیز از او گسسته می شود، و چنین بنده مبدل به شیطانی می گردد که دور از رحمت خداست.

۱۱۱- باب جایز نبودن شرم و حیا داشتن از پرسش کردن

در باره احکام دین

۱- امام صادق(ع) فرمود: هر که در پرسیدن از چیزی خجالت کشد، در علمش سستی پدید آید.

۲- در حدیث مرفوعه ای هست که پیغمبر(ص) فرمود:

حیا دو گونه است، ۱. حیای عقل ۲. حیای حماقت، حیای عقل دانش و حیای حماقت نادانی است.

۱۱. معانی الاخیار ص ۱۱۶.

۱۲. معانی الاخیار ص ۱۱۶، در ذیل هر دو روایت جملاتی اضافه شده در صورت نیاز به معانی الاخیار

مراجعه شود.

باب ۱۱۱:

۲ و ۱. اصول کافی، ص ۳۶۲، (باب العفو).

۱۱۲ - باب استحباب عفو و گذشت

۱ - ابن فضال گوید: از امام موسی بن جعفر (ع) شنیدم که می فرمود: هیچ گاه دو گروه با هم ملاقات نکردند (به جنگ یکدیگر برنخاستند)، مگر این که هر کدام گذشتش بیشتر بود، پیروز شد.

۲ - پیغمبر (ص) فرمود:

بر شما باد به گذشت و عفو، زیرا گذشت بر عزت بنده می افزاید، پس همدیگر را عفو کنید. تا خداوند شما را عزیز گرداند.

۳ - امام باقر (ع) فرمود: آن زن یهودی را که گوشت گوسفندی زهر آلود کرده بود تا پیامبر بخورد به نزد آن حضرت آوردند، فرمود: انگیزه تو از این کار چه بود؟ زن پاسخ داد با خود گفتم اگر پیغمبر باشد زهر به او ضرری نمی رساند و اگر پادشاه باشد مردم را از دستش راحت می کنم. راوی گوید: پیغمبر (ص) او را بخشید.

۴ - امام باقر (ع) فرمود: پشیمانی بعد از عفو برتر و آسانتر است از پشیمانی بعد از کیفر.

۵ - از کلمات قصار رسول الله (ص) است: گذشت سلطان حکومت او را بیشتر دوام می بخشد.

باب ۱۱۲:

۱. اصول کافی، ص ۳۶۲، (باب العفو).
۲. اصول کافی، ص ۳۶۱.
۳. اصول کافی، ص ۳۶۲، (باب العفو).
۴. اصول کافی، ص ۳۶۱.
۵. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۴۳.

۶ - امام رضا (ع) در توضیح آیه «فاصفح الصفح الجمیل»^۵ «با خوی خوش آنان را به حق دعوت کن» فرمود: عفو کردن بدون نکوهش و سرزنش.

(حدیث ۷ مانند حدیث ۶ می باشد).

۸ - علی (ع) فرمود: چون بردشمنت پیروز شدی گذشت از او را شکرانه پیروزی ات قرار بده.

۹ - علی (ع) فرمود: سزاوارترین مردم به گذشت کسی است که برکیفر توانمند تر باشد.

۱۰ - امام باقر (ع) در حدیثی از پدرانش نقل کرده است که پیغمبر (ص) فرمود چون روز رستاخیز شود منادی اعلان می کند طوری که همه مردم می شنوند، وی می گوید: صاحبان فضیلت کجائید؟ گروهی از مردم برمی خیزند، آنگاه فرشتگان از آنان استقبال می کنند و می پرسند، فضیلت و برتری شما چیست که به سبب آن شما را خواستند؟ آنان می گویند، در دنیا ما را نادان خواندند تحمل کردیم، به ما بدی نمودند عفو کردیم، آنگاه از طرف خدا خطاب شود بندگانش راست گویند، راهشان را باز کنید تا بدون حساب به بهشت درآیند.

۶. معانی الاخیاء ص ۱۰۶.

۵. سوره الحجر آیه ۸۵ فاصح الصفح الجمیل الآیه.

۷. مجالس صدوق

۸. نهج البلاغه، ۲، ص ۱۴۵.

۹. نهج البلاغه، ۲، ص ۱۵۵.

۱۰. مجالس پسر شیخ مفید، ص ۶۳ در صدر حدیث ج ۶/۱۹/۱۹، از جهاد.

نفس و ذیل آن در ۱۵/۱۵، امر بمعروف.

۱۱۳ - باب استجواب عفو از ستمگر، صلۀ رحم،

احسان و نیکی...

۱ - امام صادق (ع) فرمود: پیغمبر (ص) در خطبه ای فرموده است. آیا بهترین اخلاق دنیا و آخرت را به شما خبر ندهم، عفو از کسی که به تو ستم کرده پیوستن با کسی که از تو بریده، نیکی با کسی که به تو بدی کرده، عطا و بخشش به کسی که تو را محروم ساخته است.

۲ - ابو حمزه ثمالی گوید از علی بن حسین (ع) شنیدم که فرمود: چون روز رستاخیز شود خداوند اولین و آخرین را در یک سرزمین گرد آورد منادی فریاد کشد صاحبان فضیلت کجایند؟ گروهی از مردم برمی خیزند، فرشتگان آنها را ملاقات می کنند و می پرسند فضیلت شما چه بوده است؟ پاسخ می دهند، به کسی که از ما می برید می پیوستیم، و به کسی که ما را محروم می ساخت بخشش می نمودیم، و کسی که به ما ستم روا می داشت در می گذشتیم، به آنان گفته می شود: راست گفتید وارد بهشت شوید.

۳ - امام صادق (ع) فرمود: سه چیز از صفات خوب دنیا و آخرت است. عفو از کسی که به تو ستم روا داشته، پیوستن به کسی که از تو بریده، خویشتن داری زمانی که با تو نادانی کنند.

۴ - امام باقر (ع) فرمود: سه چیز است که خدا به وسیله آنها بر عزت مسلمان

باب ۱۱۳:

۱. اصول کافی، ص ۳۶۱، (باب العفو).
۲. اصول کافی، ص ۳۶۱، و مجالس پسر شیخ مفید، ص ۶۲.
۳. اصول کافی، ص ۳۶۱.
۴. اصول کافی، ص ۳۶۲.

می‌افزاید، عفو کسی که به او ستم کرده‌است، و بخشش بر کسی که وی را محروم ساخته‌است، پیوستن با کسی که از او بریده‌است.

۵- پیغمبر(ص) فرمود: آیا شما را به بهترین اخلاق دنیا و آخرت راهنمایی نکنم؟ پیوستن به کسی که از تو بریده، بخشیدن کسی که محروم ساخته گذشتن از کسی که به تو ستم کرده‌است.

۶- علی بن موسی الرضا(ع) از پدرانش نقل کرده‌است که پیغمبر(ص) فرمود: شما را به صفات خوب سفارش می‌کنم، چون خداوند مرا برای آن مبعوث نموده‌است. از جمله صفات خوب آن است. که انسان عفو کند کسی را که به او ستم روا داشته، و ببخشد کسی را که وی را محروم نموده، و ببیند با کسی که از او بریده، و دیدن کند از کسی که به دیدن وی نیامده‌است.

۷- علی(ع) در وصیت به فرزندش محمد حنفیه فرمود: بریدن برادرت از تو از پیوستن تو با او، و بدی کردنش از نیکی تو نباید افزونتر باشد.

۸- زراره گوید: از امام صادق(ع) شنیدم که می‌فرمود: ما خاندانی هستیم که جوانمردی ما گذشت از کسی است که به ما ستم کرده‌است.

۹- علی بن جعفر بن محمد گوید: هنگامی که محمد بن اسماعیل می‌خواست به عراق مسافرت کند از عمویش امام موسی کاظم(ع) اجازه خواست حضرت اجازه فرمود: محمد برخاست و گفت ای عم بزرگوار دوست دارم مرا نصیحت فرمایی، حضرت فرمود: سفارش می‌کنم ترا به این که در ریختن خون من از خدا پروا کنی، محمد گفت خدا لعنت کند کسی را که در ریختن خون تو

۵. اصول کافی، ص ۳۶۱.

۶. مجالس پسر شیخ مفید، ص ۳۰۴.

۷. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۴۸.

۸. خصال صدوق، ج ۱، ص ۹.

۹. رجال کشی، ص ۱۷۱، و اصول کافی، ص ۲۶۷.

کوشش نماید، سپس گفت ای عم بزرگووار مرا نصیحت بفرما، حضرت مجدداً فرمود: سفارشت می‌کنم به این که در ریختن خون من از خدا پروا داشته باشی، راوی گوید: آنگاه حضرت کیسه پولی را که در آن صدوپنجاه دینار بود به وی داد، محمد آن را گرفت، سپس حضرت کیسه دیگری را که صدوپنجاه دینار داشت به او عطا فرمود. محمد آن را نیز گرفت، برای سومین بار کیسه دیگری را که صدوپنجاه دینار داشت به او عطا فرمود، سپس هزار و پانصد درهم را که نزد محمد بود نیز به او بخشید. راوی گوید: عرض کردم پول زیادی به او بخشیدی، حضرت فرمود: اینها مطمئن‌ترین دلیل و حجت من باشد براو وقتی که او از من قطع رحم کند و من نسبت به او صلهٔ رحم کنم. آنگاه راوی می‌گوید: محمد پیش هارون الرشید از عمویش موسی بن جعفر (ع) سعایت کرد که وی ادعای خلافت دارد، برایش خراج می‌رسد، هارون دستور داد صد هزار درهم به محمد بدهند و او در همان شب درگذشت. کلینی عین همین روایت را نقل کرده با این تفاوت گفته است در آن کیسه صد دینار و در آخر روایت گفته است که در کیسه سه هزار درهم بوده است.

۱۱۴ - باب استحباب فرو خوردن خشم

- ۱ - امام صادق (ع) فرمود: چه خوب جرعه‌ای است خشم برای کسی که بر آن صبر کند، زیرا پاداش بزرگ در برابر بلای بزرگ است، چون خداوند هرگروهی را که دوست دارد گرفتارشان می‌کند.
- ۲ - امام سجّاد (ع) فرمود: دوست ندارم که به جای نرمخویی و فروتنی شتران سرخ‌مویی داشته باشم، و هیچ جرعه‌ای نیاشامیدم که برایم محبوبتر باشد از جرعهٔ

باب ۱۱۴:

۲۰۱. اصول کافی، ص ۳۶۲ و ۳۶۳ (باب کظم الغیظ).

خشمی که طرف را به آن کیفی ندهم. [یعنی چنین صفت خوبی را با مال دنیا معاوضه نمی‌کنم و هرگز راضی نمی‌شوم که تندخو باشم و بهترین چهار پایان وزیور دنیا داشته باشم]

۳ - امام باقر(ع) فرموده که پدرم به من فرمود: هیچ چیزی بهتر از فرو خوردن خشمی که عاقبتش صبر و شکیبایی است روشنی بخش چشم پدرت نیست، و داشتن شتران سرخ مویا ذلت نفس مرا شاد نمی‌کند.

۴ - پیغمبر (ص) فرمود:

محبوبترین راه بنده به سوی خدای عزوجل نوشیدن دو جرعه است جرعه خشمی که باخویشتن داری از آن جلوگیری کنی ۲- جرعه مصیبتی که با شکیبایی خود برگردانی.

۵ - امام صادق(ع) فرمود: هیچ بنده‌ای خشمی فرو نخورد مگر این که خداوند در دنیا و آخرت بر عزت او بیفزاید، چون خدای عزوجل در قرآن فرموده: «آنان که خشمشان را فرو می‌خورند و مردم را عفو می‌کنند، خداوند نیکوکاران را دوست می‌دارد. خداوند در عوض فرو خوردن خشم این پاداش به‌وی عظامی فرماید. (او را دوست بدارد).»*

۶ - امام صادق(ع) فرمود: بنده خدا هیچ جرعه‌ای ننوشد که در نزد خدا محبوبتر باشد از جرعه خشمی که وقتی در دلش به گردش درآمد با صبر و خویشتن داری آن را بنوشد. «منظور از گردش جرعه در دل، هیجان و جوششی است که برای شخص خشمگین دست می‌دهد و در کیفی کردن و بخشیدن مردد است.»

۴۳. اصول کافی، ص ۳۶۳.

۵. اصول کافی، ص ۳۶۲.

۶ «والكاظمين الغيظ والعافين عن الناس والله يحب المحسنين» سورة آل عمران آیه ۱۳۴.

۶. اصول کافی، ص ۳۶۳؛ محاسن برقی، ص ۲۹۲.

۷- برقی در کتاب محاسن از وِشّا مثل روایت فوق را نقل کرده جز این که در اوّل آن چنین آمده است: هیچ قطره ای نزد خداوند محبوبتر نیست از قطره اشکی که بنده ای در سیاهی شب فقط از ترس خدا فرومی ریزد.

۸- امام صادق(ع) می فرمود: هر کس خشمی را فرو خورد که قدرت دارد آن را اِعمال کند خداوند روز قیامت قلب او را از رضای خود پرمی کند.

۹- امام باقر(ع) فرمود: هر که خشمی را فرو خورد که بتواند آن را به کار برد خداوند در روز قیامت دل او را از آرامش و ایمان پرمی کند.

۱۰- از فرمایشات رسول الله(ص) است: هر که خشمش را فرو خورد خدا پاداشش دهد، و هر که بر مصیبتی صبر نماید خداوند عوضش دهد.

۱۱- در وصایای پیغمبر(ص) به علی(ع) آمده است. که آن حضرت فرمود: یا علی ترا سفارشی می کنم آن را به خاطر بسیار و تا وقتی که وصیت مرا عمل کنی در خیر هستی، یا علی هر که خشمی را فرو خورد که قادر بر اِعمال آن هست. خداوند پاداشی از آرامش و ایمان به او عطا فرماید که مزه اش را دریابد.

۱۲- امام صادق(ع) از اجدادش نقل می کند. که در حدیث مناهی رسول الله(ص) آمده است: آن حضرت فرمود:

هر که خشمی را فرو خورد که قادر بر اِعمال آن است و خویشتن داری کند. خداوند اجر شهید به او عطا فرماید.

۱۳- ربیع بن عبد الرحمن گوید: به خدا سوگند موسی بن جعفر(ع) از فراست

۷. اصول کافی، ص ۳۶۳؛ محاسن برقی، ص ۲۹۲.

۸. اصول کافی، ص ۳۶۲.

۹. اصول کافی، ص ۳۶۳.

۱۰. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۴۲.

۱۱. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۳۳.

۱۲. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۹۸.

۱۳. علل الشرایع، ص ۸۹.

وهوشیاری برخوردار بود و کسانی را که بر علیه او ایستادگی و رهبری امام بعد از او را انکار می‌کنند می‌شناخت با این حال خشمش را نسبت به آنها فرو می‌خورد و آنچه را که درباره آنها می‌دانست بر آنان اظهار نمی‌کرد، بنابراین کاظم نامیده شد.

۱۴ - پیغمبر(ص) در آخر یکی از خطبه‌هایش فرمود: هر که خشمش را فرو خورد و از برادر مسلمانش گذشت کند، خداوند اجر شهید به او عطا فرماید.

۱۵ - امام صادق(ع) فرمود: هر که دارای سه خصلت باشد خداوند برایش حورالعین تزویج می‌کند هر طور که دلش بخواهد، آن سه خصلت عبارتند از: ۱- فرو خوردن خشم، ۲- صبر بر شمشیرها در راه خدا، ۳- کسی که بر مال حرام دست یابد ولی برای خدا از آن درگذرد.

۱۱۵ - باب استحباب فرو خوردن خشم از دشمنان دین

مراکز پژوهشی حکومتی

۱ - امام صادق(ع) فرمود: فرو خوردن خشم از دشمن زمان حکومت و اقتدار آنان تقیه و احتیاط است برای کسی که دوزاندیشی کند، و در معرض بلای دنیا در نیاید، و خصومت و دشنام دادن دشمنان در زمان اقتدارشان بدون رعایت تقیه ترک کردن دستور خدای عزوجل است، پس با مردم مدارا کنید. تا کردار شما نزد آنان بزرگ جلوه گر شود. - و از شما به نیکی یاد کنند. و با آنان عداوت و دشمنی نوزید، که برگردنتان سوارشان کنید و خوار و زبون گردید.

۱۴. عقاب الاعمال، ص ۴۷.

۱۵. محاسن برقی، ص ۶.

باب ۱۱۵:

۱. اصول کافی، ص ۳۶۲، محاسن برقی، ص ۲۵۹.

۱۱۶ - باب استحباب صبر در برابر حسودان و مانند آن

۱ - امام صادق (ع) فرمود: در برابر دشمنان نعمت (حسودان) صبر پیشه کن. زیرا کسی را که نسبت به تو خدا را نافرمانی کرده هرگز نتوانی بهتر از فرمانبرداری خدا نسبت به او جبران کنی.

۲ - پیغمبر (ص) فرمود: خداوند در مورد چهار بلا از مؤمن پیمان گرفته که سخت ترین آنها بر مؤمن این است که مؤمنی ظاهراً با او هم عقیده است ولی براو رشک برد، یا این که منافقی در صدد کشف نقطه ضعفهای او باشد یا شیطان گمراهش کند، یا کافری به جنگ با او برخیزد، برای مؤمن با اینها بقایی نیست. (یعنی با این گرفتاریها مؤمن چقدر می تواند تحمل داشته باشد).

۳ - داود بن سرحان گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که می فرمود: چهار چیز است که مؤمن از آن چهار چیز یا یکی از آنها برکنار نیست، مؤمنی که مؤمن دیگر براو رشک برد و این از همه گرفتاریها سخت تر است، منافقی که مؤمن را دنبال کند، تا نقطه ضعی از او پیدا کند. یا دشمنی که با او در ستیز باشد، یا شیطانی که او را گمراه نماید.

توضیح این که حدیث ۴ مانند حدیث یک است و از امام موسی کاظم (ع) نقل شده، و حدیث ۵ نیز مانند حدیث یک است، به اضافه جملاتی در ذیل

باب ۱۱۶:

۱. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۵۰؛ خصال صدوق ج ۱، ص ۱۳، اصول کافی، ص ۳۶۳.

(باب کظم الغیظ)

۲. اصول کافی، ص ۴۳۲.

۳. اصول کافی، ص ۴۳۲.

۴. اصول کافی، ص ۳۶۱.

۵. اصول کافی، ص ۳۶۳.

حدیث به این شرح که امام (ع) خطاب به زید شحام می فرماید: ای زید خداوند اسلام را انتخاب فرموده، پس همنشینی و مصاحبت او را باخوشرویی و سخاوت نیکو بدارید.

۱۱۷ - باب استحباب سکوت، مگر در امور خیر

۱ - امام رضا (ع) فرمود: دانش، سکوت، و بردباری از نشانه های دانایی است. همانا سکوت یکی از درهای حکمت است، محققاً سکوت محبت می آورد و راهنمای هر امر خیری است.

۲ - امام رضا (ع) فرمود: سکوت و بردباری از علایم دانایی است.

۳ - ابو حمزه گوید: از امام باقر (ع) شنیدم که می فرمود: همانا پیروان ما بی زبانند. (کم گوی گزیده گو هستند)

۴ - امام صادق (ع) فرمود: که پیغمبر (ص) به مردی که خدمتش آمده بود فرمود: نمی خواهی ترا به امری راهنمایی کنم که خدا به وسیله آن ترا به بهشت برد، عرض کرد چرا، یا رسول الله، حضرت فرمود: از آنچه که خدا به تو عطا فرموده بده، گفت: اگر خودم از آن که به او دهم نیازمندتر باشم چه کنم؟ فرمود: ستمدیده را یاری کن، گفت: اگر خودم نا توانتر از او باشم چه کنم؟ فرمود: کاری برای نادان بکن. یعنی او را راهنمایی کن. گفت اگر خودم نادانتر از او بودم چه کنم؟ فرمود: زبانت را جز از خیر خاموش دار، آیا شادمان نیستی که یکی از این خصلت ها را داشته باشی که ترا به بهشت ببرد.

باب ۱۱۷:

۱. اصول کافی، ص ۳۶۴ (باب الصمت).
۲. اصول کافی ج ۱، ص ۳۶.
۳. اصول کافی، ص ۳۶۴.
۴. اصول کافی، ص ۳۶۴.

۵- امام صادق (ع) فرمود: لقمان حکیم به پسرش گفت: پسر جان اگر گمان می‌کنی که سخن گفتن نقره است، بدان که خاموشی طلاست.

۶- و شاء گوید: از امام رضا (ع) شنیدم که می‌فرمود: هرگاه مردی از بنی اسرائیل می‌خواست عبادت نماید، ده سال قبل از آن سکوت اختیار می‌کرد. (یعنی سخن بیهوده نمی‌گفت)

۷- امام صادق (ع) در نصایحش به یاران خود فرمود: از این که زبانتان به ذکر سخن دروغ و ناحق و بهتان، و گناه و دشمنی مشغول باشد پرهیزید. زیرا اگر زبانتان را از آنچه که خدا زشت دانسته و نهی فرموده است نگه دارید، این کار برایتان بهتر خواهد بود از این که زبانتان به ذکر سخنان زشت مشغول باشد، چون چیرگی زبان به پلیدیهایی که خدا نهی کرده است دلیل پستی شخص در نزد خدا و دشمنی با پروردگار است، و هم چنین نوعی کبری و کوری است که خداوند در روز قیامت نصیبش گرداند.

۸- در حدیث مرفوعه ای. پیغمبر (ص) فرمود: زبانت را نگهدار، زیرا نگهداری زبان صدقه ای است که به خود بخشیده ای، سپس فرمود: هیچ بنده ای حقیقت ایمان را نمی‌شناسد، تا این که زبانش را حفظ کند (یعنی آنچه را که سود دنیا و آخرت دارد بگوید و زبان را از بقیه باز دارد).

۹- امام صادق (ع) فرمود: بنده مؤمن تا زمانی که خاموش است از نیکوکاران نوشته می‌شود، و چون لب به سخن گشاید، نیکوکار یابد کار نوشته شود (- یعنی نیکی و بدی او بسته به کلامش است-).

۵. اصول کافی، ص ۳۶۴.

۶. اصول کافی، ص ۳۶۵؛ عبون اخبار الرضا، ص ۱۸۵.

۷. روضه کافی، ص ۳.

۸. اصول کافی، ص ۳۶۴.

۹. اصول کافی، ص ۳۶۶؛ من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۴۹.

تحصیل صدوق، ج ۱، ص ۱۱- ثواب الاعمال، ص ۹۷ و ۹۰.

۱۰ - امام صادق(ع) فرمود: سخن گفتن در راه حق بهتر است از سکوت بر باطل.

۱۱ - امام صادق(ع) فرمود: سکوت گنجی وسیع است که برای بردبار زینت، و برای نادان پرده و پوشش است.

۱۲ - امام صادق(ع) فرمود: با هیچ چیز همانند سکوت، و رفتن به زیارت خانه خدا نمی توان خدا را عبادت کرد.

۱۳ - در حدیث مرفوعه ای پیغمبر(ص) فرمود: زمانی برای مردم پیش می آید، که در آن زمان سلامتی دارای ده جزء است، نه جزء آن در کناره گیری از مردم، و جزء دیگرش در خاموشی است. و در خصال از محمد بن حسن از صفار از عباس بن معروف نظیر همین روایت نقل شده است.

۱۴ - حدیث ۱۴ مانند حدیث شماره یک است از امام رضا(ع).

۱۵ - امام صادق(ع) فرمود: خواب، راحتی بدن، سخن گفتن، راحتی روح، و سکوت، راحتی برای عقل است.

۱۶ - علی بن حسین(ع) فرمود: گفتار نیک ثروت را زیاد و روزی را افزون می کند، و اجل را به تأخیر می اندازد، و محبت خاندان را جلب، و انسان را داخل بهشت می کند.

۱۰. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۴۹.

۱۱. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۴۹.

۱۲. ثواب الاعمال، ص ۹۷.

خصال صدوق، ۳۲/۶ در باب وجوب حج.

۱۳. ثواب الاعمال، ص ۹۷؛ خصال صدوق، ج ۲ ص ۵۸.

۱۴. خصال صدوق، ج ۱، ص ۱۷۶؛ عیون اخبار الرضا، ص ۱۴۳؛ قرب الاسناد، ص ۱۶۲.

۱۵. مجالس صدوق، ص ۲۶۶؛ من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۵۲.

۱۶. مجالس صدوق، ص ۲؛ خصال صدوق، ج ۱، ص ۱۵۳.

۱۷ - امام صادق (ع) به نقل از اجدادش فرمود: حضرت داود (ع) به سلیمان (ع) گفت: «پسرم، بروتوباد به سکوت طولانی، زیرا یک بار پشیمانی برسکوت دراز مدت، بهتر از پشیمانی متعدّد برگفتار زیاد است، فرزندم، اگر سخن گفتن نقره است سزاوار است که خاموشی طلا باشد.

۱۸ - علی (ع) فرمود: خاموشی از اندرز دادن خیرتر ندارد. چنان که در سخن گفتن از روی نادانی بهره‌ای نیست.

۱۹ - علی (ع) فرمود: سکوت زیاد، شکوه و بزرگی می‌آورد.

۲۰ - علی (ع) فرمود: هر که گفتارش زیاد شود، لغزشش بیشتر است، و هر که لغزشش بیشتر باشد، از حیای او کاسته شود، و هر که حیایش کم شود، پارسایی اش کاهش یابد، و هر که پارسایی اش کم گردد، دلش می‌میرد، هر که دلش بمیرد، در آتش داخل می‌شود.

۲۱ - علی (ع) فرمود: تاسخن نگفته‌ای گفتارت گروگان توست، و چون سخن گفتنی کلامت را در موضعش قراردادی، (چه خوب باشد) زبان‌ت را نگهدار چنان که طلا و سکه‌ات را نگاه می‌داری، ای بسا سخنی نعمتی را از تو بازگیرد.

۱۱۸ - باب استحباب سخن گفتن درجایی که سکوت روا نیست

۱ - پیغمبر (ص) در نصیحتش به ابوذر فرمود: ای اباذر! کسی که در میان

۱۷. قرب الاسناد، ص ۳۳.

۱۸. نهج البلاغه، بخش دوم، ص ۱۸۶ و ۲۵۴.

۱۹. نهج البلاغه، بخش دوم، ص ۱۹۴.

۲۰. نهج البلاغه، بخش دوم، ص ۲۲۷.

۲۱. نهج البلاغه، بخش دوم، ص ۲۳۷؛ من لایحضره الفقیه فی ۱۵/۱۱۹.

باب ۱۱۸:

۱. مجالس صدوق، ص ۳۳۹.

جمعی غافل و بی خبر یاد خدا می‌کند، همانند کسی است که در میان گروهی که از جنگ می‌گریزند به نبرد ادامه می‌دهد.

ای اباذر، همنشین خوب بهتر از تنهایی، و تنهایی بهتر از همنشین بد است. گفتن سخن خیر بهتر از خاموشی، و خاموشی بهتر از گفتار شر است.

ای اباذر، سخنان زاید را ترک کن، و سخن به مقداری که نیازت را برآورد ترا بس است.

ای اباذر، در دروغ‌گویی شخص همین بس که هر چه را بشنود نقل کند. ای اباذر، هیچ چیز برای حبس کردن طولانی در زندان سزاوارتر از زبان نیست. ای اباذر، خدا نزد زبان هرگوینده حاضر است، پس شخص باید از خدا پروا داشته باشد، و بداند که چه می‌گوید.

۲- در احتجاج طبرسی است که از علی بن حسین (ع) سؤال شد، سکوت بهتر است یا سخن گفتن، فرمود، برای هر یک از آنها آفتهایی است، اگر سالم از آفت باشند سخن گفتن بهتر از خاموشی است، عرض شد یا بن رسول الله چگونه است آن؟ فرمود: برای این که خدای عزوجل هیچ یک از پیغمبران و اوصیا را برای سکوت مبعوث نفرموده، بلکه برای سخن گفتن فرستاده است. و استحقاق بهشت با سکوت امکان پذیر نیست، و دوستی خدا با سکوت میسر نمی‌شود، دوری از آتش غضب پروردگار با سکوت ممکن نیست، بلکه همه اینها با سخن گفتن و تکلم به دست می‌آید، من نمی‌توانم ماه را با خورشید یکسان بدانم. راوی گوید: یا بن رسول الله شما برتری سکوت بر کلام را بیان فرمودی، ولی فضیلت کلام را بر سکوت توصیف نفرمودی.

۱۱۹ - باب وجوب نگهداری زبان از آنچه که گفتنش روا نیست

۱ - امام سجّاد (ع) فرمود: هر روز صبح زبان آدمی تمام اعضای بدنش را زیر نظر گرفته، و می‌گوید: چگونه هستید؟ شب را چگونه به صبح رساندید؟ پاسخ می‌دهند اگر تو ما را رها کنی خوب هستیم، و می‌گویند، خدا را، خدا را نسبت به ما یاد بیاور، سوگندش دهند و گویند ما به وسیله تو پاداش و کیفر می‌بینیم.

۲ - ابوعلی جوانی گوید: امام صادق (ع) را دیدم که انگشت بر لبهای مبارکش گذاشته و به غلامش سالم می‌فرماید: ای سالم زبانت را نگهدار تا سلامت بمانی، و مردم را بردوش ما سوار مکن (از فضایل ما آنچه خلاف تقیه است مگو تا بر ما نشورند).

۳ - شخصی به امام موسی بن جعفر (ع) عرض کرد: یا بن رسول الله مرا نصیحت فرماید، فرمود: زبانت را نگهدار تا عزیز شوی، اختیارت را به دست مردم نده، تا خوار و زبون نگردی.

۴ - امام صادق (ع) در مورد آیه شریفه «مگر کسانی را ندیدی که به آنها گفته شد دستهای خود را نگه دارید.»* فرمود: مراد از کفو ایدیکم، یعنی زبانتان را نگه دارید.

۵ - امام صادق (ع) به مردی که زیاد حرف می‌زد، فرمود: سخن را کوچک

باب ۱۱۹:

۱. اصول کافی، ص ۳۶۵ (باب الصمت) مجالس صدوق....
۲. تحفۃ الصدوق، ج ۱، ص ۶۶؛ عقاب الاعمال، ص ۲۲.
- ۳ و ۴. اصول کافی، ص ۳۶۴.
۵. «أَلَمْ تَرَ أَنَّى أَلَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ» النساء/۷۷.
۶. روضه کافی، ص ۱۴۸.

و خواری شماری همانا خدا هیچ پیغمبری را همراه باطلا و نقره مبعوث نفرموده بلکه آنها را با کلام به سوی مردم فرستاده، خداوند خودش را نیز به وسیله کلام و براین و اذله به مردم معرفی کرده است.

۶ - در حدیث مرفوعه ای پیغمبر (ص) فرمود: نجات مؤمن درنگه داشتن زبانش باشد.

۷ - ابوبصیر گوید: از امام باقر (ع) شنیدم که می فرمود: ابوذر رحمة الله علیه می گفت: ای آن که دانش می طلبی همانا این زبان کلید خیر و شر است، پس چنان که بر طلا و نقره ات (برای محفوظ ماندن) مهر می زنی، بر زبانت نیز مهر بزن.

۸ - در حدیث مرفوعه آمده است که مردی خدمت پیغمبر (ع) آمد و عرض کرد: یا رسول الله مرا نصیحتی فرما، فرمود: زبانت را نگه دار، عرض کرد: یا رسول الله مرا نصیحتی فرما، فرمود: زبانت را نگه دار، عرض کرد: یا رسول الله به من نصیحتی فرما، فرمود زبانت را نگه دار، وای بر تو، آیا مردم را بجز نتیجه گفتار زبانشان به رو در آتش اندازند؟

۹ - امام صادق (ع) فرمود: در حکمت آل داود است (کتاب زبور) که بر عاقل لازم است به وضع زمانش آشنا باشد، سرگرم کار خود بوده، و زبانش را نگه دارد.

۱۰ - امام صادق (ع) فرمود: روزی نیست جز آن که هر عضوی از اعضای بدن در برابر زبان فروتنی کرده و می گویند: ترا بخدا مبادا به وسیله تو ما عذاب ببینیم.

۱۱ - امام صادق (ع) فرمود: که پیغمبر (ص) فرموده است، اگر در چیزی نحسی و شومی باشد، آن شومی در زبان است.

۷۹۶. اصول کافی، ص ۳۶۵.

۸. اصول کافی، ص ۳۶۵.

۹ و ۱۱. اصول کافی، ص ۳۶۵.

۱۲ - علی (ع) فرمود: زبان درنده‌ای گزنده است اگر به خود واگذار شود می‌گزد.

۱۳ - علی (ع) فرمود: چون خرد به مرتبه کمال رسد گفتار کاهش می‌یابد.

۱۴ - امام صادق (ع) فرمود: در حکمت آل داود (کتاب زبور) است که برای خردمند سزاوار است سرگرم کار خود باشد، زبانش را نگه دارد، و وضع اهل زمانش را بشناسد.

۱۵ - علی (ع) در وصیت به فرزندش محمد حنفیه فرمود: خدای عزوجل چیزی نیکوتر از سخن وزشت‌تر از آن نیافریده است، به سبب سخن چهره‌ها سیاه و سفید می‌شوند، آگاه باش تا وقتی که سخن نگفته‌ای کلامت در اختیار توست، و چون سخن گفתי آن را درجایش قراردادی، «خوب یا بد» همچنان که طلا و نقره‌ات را نگاه می‌داری، زبانت را نیز نگه دار زیرا زبان سگ گزنده است اگر آزادش گذاری می‌گزد ای بسا سخنی نعمتی را بر بارید. هر که افسار گسیخته باشد به سوی زشتیها و پلیدیها کشیده می‌شود، آنگاه از روزگارهایی ندارد. مگر با مذمت مردم و دشمنی با خدا.

۱۶ - علی (ع) فرمود: هیچ چیزی برای این که مدتی دراز زندانی شود سزاوارتر از زبان نیست.

۱۷ - امام رضا (ع) از پدرش نقل کرده است که امام صادق (ع) فرمود: نجات مؤمن در نگهداری زبانش است، و نیز علی (ع) فرمود: هر که زبانش را نگه دارد،

۱۲. نهج البلاغه قسمت دوم، ص ۱۵۶.

۱۳. نهج البلاغه، بخش دوم، ص ۱۵۷.

۱۴. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۵۹.

۱۵. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۱۹؛ نهج البلاغه، بخش دوم، ص ۲۳۷.

۱۶. خصال صدوق، ج ۱، ص ۱۱.

۱۷. ثواب الاعمال، ص ۹۹.

خداوند عیبهای او را می پوشاند.

۱۸ - سلیمان بن مهران گوید: بر امام صادق (ع) وارد شدم، عده‌ای از شیعیان در خدمتش بودند، شنیدم که می فرمود: ای گروه شیعیان زینت ما باشید، و سبب ننگ ما نشوید، به مردم سخنان خوب بگویید، زبانتان را حفظ کنید، و آن را از گفتن سخنان زشت و بی فایده بازدارید.

۱۹ - پیغمبر (ص) فرمود: در غیر ذکر خدا زیاد سخن نگوئید زیرا سخن گفتن زیاد در غیر ذکر خدا قساوت قلب می آورد، و دورترین مردم از خدا کسانی هستند که قساوت قلب دارند.

۲۰ - امام صادق (ع) به یارانش فرمود: کلامی را از من بشنوید که از پول پس انداز شده برایتان بهتر است، و آن عبارت است از این که هیچ کدام از شما سخنی را که سودمند نیست نگوئید، و سخنی را که سود دارد زیادش را ترک کنید، تا این که برای گفتنش موقعیت مناسبی یافت شود، ای بسا گوینده‌ای که با گفتار بی مورد خویشتن را به اشتباه انداخته، هیچ یک از شما نباید با بردباری و احق مجادله کند، زیرا هر که با بردبار مجادله نماید محکوم می شود، و هر که با سفیه مجادله کند خوار و زبون شود، برادرانتان را در غیابشان بهتر از آنچه که می خواهید آنان شما را در غیاب یاد نمایند یاد کنید، اعمالتان را مانند کسی انجام دهید که از یاداش کار نیک و عذاب گناهان آگاه است.

۲۱ - امام صادق (ع) از پدرانش نقل کرده است که علی (ع) فرمود: سه چیز باعث نجات است ۱- نگهداری زبان، ۲- گریه بر گناهان، ۳- توسعه دادن زندگي اهل و عیال.

۱۸. المجالس، ص ۹۹.

۱۹. مجالس پسر شیخ طوسی، ص ۲.

۲۰. مجالس پسر شیخ طوسی، ص ۱۳۹.

۲۱. محاسن برقی، ص ۴.

۲۲ - فَضَّيْلُ بْنُ يَسَّارٍ گوید: امام باقر (ع) فرمود: ای فضیل، به دوستان ما سلام برسان و به آنان بگو که من چنین می‌گویم: من از آنان به هیچ چیز مثل تقوا برای خدا بی‌نیاز نمی‌شوم، زبانهایتان را حفظ کنید، دستهایتان را «از کارهای بد» باز دارید، نماز خواندن، وصبر کردن پیشه نمایید، زیرا خداوند با صابران است.

۲۳ - امام صادق (ع) از اجدادش نقل کرده است که پیغمبر (ص) فرمود: برزبان هرگوشنده نگهبانی مراقب است، شخص باید از خدا پروا داشته باشد، و بنگرد که چه می‌گوید.

۲۴ - امام صادق (ع) از جدش نقل فرماید: از نشانه‌های کمال اسلام شخص، ترک سخن بیهوده است.

۱۲۰ - باب کراهت گفتار زیاد در غیر ذکر خدا

۱ - امام صادق (ع) فرمود: حضرت عیسی (ع) می‌گفت در غیر ذکر خدا زیاد سخن نگویند، زیرا آنان که در غیر ذکر خدا زیاد سخن گویند، قساوت قلب دارند اما خودشان نمی‌دانند.

۲ - امام صادق (ع) فرموده که پیغمبر (ص) فرمود: هر که گفته‌های خود را جزء اعمالش نشمارد لغزشهایش زیاد شود، و عذابش فرا رسد.

۳ - جعفر بن ابراهیم گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که فرمود: پیغمبر (ص) فرموده است: هر که موقعیت گفتارش را در کردار خود بنگرد، از سخنش کاسته

۲۲. سرائر، ص ۴۷۲.

۲۳ و ۲۴. قرب الاستاد، ص ۳۲.

باب ۱۲۰:

۱ و ۲. اصول کافی، ص ۳۶۵ (باب الصمت).

شود، مگر درباره آنچه که برای او سودمند باشد.

۴ - درنامه امام صادق (ع) به یارانش آمده است: از خدا پروا کنید، زبانتان را نگه دارید مگر از خیر و نیکی، تا این که فرمود: بر شما باد به سکوت مگر در آنچه که برای آخرتتان نفعی داشته باشد، و خداوند پاداشتان دهد، و کلمه لا اله الا الله و سبحان الله را بیشتر بگویید، خدا را زیاد حمد و ثنا گفته و تضرع و زاری نمایید، و به خیری که نزد خداوند است و مقدر و کنهش برای کسی بجز خدا معلوم نیست رغبت نشان دهید و با آن کلمات (اذکار یاد شده) زبانتان را از گفتار باطلی که خدانهی فرموده و گویند اش اگر توبه نکرده بمیرد در آتش همیشگی معذب می شود، نگه دارید.

۵ - امیرالمؤمنین (ع) از جایی می گذشت؛ شخصی را دید که حرفهای لغو

و بیهوده می زد؛ حضرت ایستاد، سپس فرمود: ای مرد تو برای خدا نامه ای را بر محافظانست دیکته می کنی. آنچه که برای تو اهمیت دارد بگو و آنچه که مهم نیست رها کن.

۶ - علی (ع) فرمود: همه نیکیها درسه خصلت جمع شده، ۱- فکر کردن ۲- خاموشی ۳- کلام، هراندیشه ای که در او پندآموزی نباشد بیجا و مهمل است. و هرکلامی که در آن یاد خدا نباشد بیهوده، و هر سکوتی که در آن اندیشیدن نباشد غفلت و نادانی است. پس خوشا به حال کسی که نگاهش عبرت، سکوتش تفکر، و کلامش یاد خدا باشد، و برگنا هانش اشک ریزد، و مردم از شر او آسوده باشند.

۷ - جعفر بن ابراهیم گوید از امام صادق (ع) شنیدم که فرمود: هر که موقعیت گفتارش را با عقلش تمیز دهد سخنش در چیزهایی که سودی ندارد کاسته می شود.

۴. روضه کافی، ص ۴۹۳.

۵. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۴۹، مجالس صدوق، ص ۲۱.

۶. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۵۴؛ مجالس صدوق، ص ۱۸ (۸م) و ص ۶۷ (۲۳م)؛ نواب

(الاعمال، ص ۹۷؛ خصال صدوق؛ ج ۱، ص ۴۸؛ محاسن برقی، ص ۵.

۷. الزهد، ص ۴.

۸ - پیغمبر(ص) فرمود: از مجادله بافتنه گران پرهیزید زیرا هر که گرفتار فتنه شود، پذیرش عذرش مدت زمانی لازم دارد، هنگامی که مدتش به سر رسید، فتنه اش وی را در آتش می سوزاند.

۹ - ابو آرا که گوید: از علی(ع) شنیدم که می فرمود: خداوند را بسندگانی است که دل‌هایشان را خوف خدا شکسته است. با این که فصیح، و عاقل و نجیبند از سخن گفتن خودداری می کنند، با انجام کارهای خوب در نزدیک شدن به خدا برهم پیشی گیرند، و کار بسیاری را که برای خدا انجام می دهند زیاد نمی شمارند و به کار اندکی که برای او انجام می دهند راضی نمی شوند نفس خود را شرور می بینند در صورتی که زیرکترین نیکانند.

۱۰ - علی(ع) به نقل از پیغمبر(ص) فرمود: صاحبان سخن بر سه گونه اند راجح، سالم، شاجب. راجح کسی است که ذکر خدا گوید، سالم کسی است که می گوید، خدا را دوست دارم، و اما شاجب کسی است که به مردم دروغ گوید و آنان را مسخره کند.

۱۱ - امام صادق(ع) فرمود: از پدرم شنیدم که می فرمود: ترک کردن اموری که برای شخص سودی ندارد از نشانه نیکویی اسلام اوست.

۱۲۱ - باب استحباب مدارا کردن با مردم

۱ - امام صادق(ع) فرمود که پیغمبر(ص) فرموده است، خداوند مرا به

۸. الزهد، ص ۴، ح ۴.

۹. الزهد، ص ۵، ح ۶.

۱۰. الزهد، ص ۷، ح ۱۱.

۱۱. الزهد، ص ۱۱، ح ۱۹.

باب ۱۲۱:

۱. اصول کافی، ص ۳۶۶ (باب المدارات).

سازگاری با مردم دستور داد همان طور که به انجام واجبات امر فرمود.

۲ - امام باقر(ع) فرمود: در تورات نوشته شده است: از جمله سخنان خدا با موسی بن عمران(ع) این بود: ای موسی اسرار مرا در باطن خویش نهفته دار، ولی در ظاهرت مدارا کردن بادشمن خود و من را از جانب من آشکار کن، و با اظهار اسرار من در نزد مردم باعث ناسزاگویی آنان به من نشوی، و در دشنام دادن به من شریک دشمن خود و دشمن من گردی.

۳ - حسین بن حسن گوید: از امام صادق(ع) شنیدم که می فرمود: جبرئیل(ع) بر پیغمبر(ص) نازل شد و گفت: ای محمد خداوند به تو سلام می رساند، و می گوید: با خلق من مدارا کن.

۴ - امام صادق(ع) فرمود: که پیغمبر(ص) فرموده است سه خصلت است که هر کس نداشته باشد هیچ یک از اعمالش کامل نیست، تقوایی که وی را از نافرمانی خدا باز دارد، اخلاقی که با آن با مردم مدارا کند، حلمی که جهالت شخصی نادان را با آن رد نماید.

۵ - امام صادق(ع) فرمود: پیغمبر(ص) فرموده است: مدارا کردن با مردم نصف ایمان، و لطف کردن به آنها نصف زندگی است. سپس امام(ع) فرمود: با نیکان به طور پنهانی و با بدان آشکارا معاشرت داشته باشید، و به بدان رغبت زیاد نشان ندهید که بر شما ستم کنند، زیرا بزودی روزگاری برایتان پیش آید که در آن روزگار مردم متدین رهایی ندارند مگر کسی که وی را ابله پندارند، و خودش نیز تحمل کند که به او نسبت ابله و بی عقلی بدهند.

۶ - حدیقه بن منصور گوید: از امام صادق(ع) شنیدم که می فرمود: گروهی از قریش مدارا کردندشان با مردم کم شد تا از قریش رانده شدند، به خدا قسم از نظر خانوادگی عیبی نداشتند، و گروه دیگر از غیر قریش سازگاری شان با مردم

بهرتر شد به خاندان عالی پیوستند. سپس فرمود: کسی که دست نیکی خود را از مردم دریغ دارد، فقط دستی از آنها بازداشته، در صورتی که مردم دستهای زیاد از او باز می‌دارند.

۷- امام صادق(ع) خطاب به اسحاق بن عمار فرمود: ای اسحاق، منافق را با زیانت اصلاح کن، دوستی خویش را با مؤمن خالص گردان، و اگر فرد یهودی همنشین توشد، حق همنشینی وی را نیکو بدار.

۸- علی(ع) در وصیت خود به فرزندش محمد حنفیه فرمود: به همه مردم نیکی کن آن‌چنان که می‌خواهی به تونیکسی کنند، آنچه را که برای خودت می‌پسندی برای آنان نیز بپسند، و آنچه که برای خویش نمی‌پسندی برای دیگران نیز مپسند، اخلاقت را با مردم نیکو کن تا در غیابت به تو محبت ورزند، و اگر مردی برایت اشک ریزند، (وَأَنَّى لَهُ وَإِنَّا لَنَبِيٍّ رَاجِعُونَ) گویند، و از کسانی مباش که در مرگش بگویند: الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، بدان که مدارا کردن با مردم پس از ایمان به خدای عزوجل سرآمد عقل است، کسی که با همنشینانش خوب معاشرت نکند، خیری در او نیست. و آنان که ناچارند با وی معاشرت نمایند، خداوند برای رهایی از شر او راه نجاتی قرار می‌دهد. - آنگاه فرمود: - من تمام زندگی و معاشرت مردم با یکدیگر را به منزلهٔ پیمانۀ پر می‌پندارم که دوجزء آن جلب محبت و نیکی کردن، و یک جزء دیگرش در غفلت به سر بردن است.

۹- در حدیث مرفوعه‌ای آمده است. که علی(ع) به فرزندانش فرمود: فرزندانم از دشمنی با مردم پرهیزید، زیرا آنها از دو صنف خارج نیستند، عاقلی که با شما مجادله کند، و نادانی که با شما به جهالت رفتار نماید. و کلام به منزلهٔ مرد است، و پاسخ زن، هنگامی که زن و مرد به هم پیوندند ناچار ثمره‌ای خواهد

۷. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۵۲.

۸. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۴۶.

۹. خصال صدوق، ج ۱، ص ۳۷.

داشت، سپس این شعر را خواند.

هرکه از پاسخ بپرهیزد آبرویش سلامت ماند.

وکسی که با مردم مدارا کند کار خوبی کرده است

کسی که مردم را بزرگ شمارد مردم نیز او را بزرگ دانند

وهر که مردم را تحقیر نماید هرگز مردم بزرگش نشمارند^{۱۰}

۱۰ - سفیان بن عیینة گوید به زُهری گفتیم: با علی بن حسین (ع) ملاقات

کردی؟ گفت آری. و تا حال با کسی برتر از او ملاقات نکرده‌ام. من برای او

دوستی درنهادم و دشمنی آشکارا نمی‌شناسم گفتند چگونه؟ گفت چون کسی را

ندیدم که آن حضرت را دوست دارد، ولی از شدت معرفت به فضلش به او رشک

نبرد، و کسی را ندیدم که با آن حضرت دشمن باشد ولی از شدت مدارای او با وی

مدارا نکند.

۱۲۲ - باب وجوب ادا کردن حقوق واجب

و مستحب مؤمن

۱ - امام صادق (ع) فرمود: خدا به چیزی بهتر از ادای حق مؤمن عبادت نشود.

۲ - امام صادق (ع) فرمود: مسلمان برادر مسلمان است، به او ستم نمی‌کند،

او را خوار نمی‌دارد، به وی خیانت نمی‌کند، سزاوار است که مسلمانان در برقراری

ومن دار الرجال فقد اصابا

ومن حقر الرجال فلن يهابا

○ سليم العرض من حذر الجوابا

ومن هاب الرجال تهيبوه

۱۰. علل الشرايع، ص ۸۸.

باب ۱۲۲:

۱. اصول کافی، ص ۳۹۴ «باب حق المؤمن».

۲. اصول کافی، ص ۳۹۶.

پیوند با یکدیگر بکوشند، و در کمک کردن بر مهربانی دوجانبه و مواسات با نیازمندان با یکدیگر سعی کنند. آن چنان باشید که خدا دستور داده «رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ» با همدیگر مهربان باشید، و نسبت به امور دیگران که نتوانسته‌اید به یاری آنان بشتابید. اندوهگین باشید، مانند انصار که در زمان رسول الله (ص) غمخوار یکدیگر و مهاجرین بودند.

۳ - امام صادق (ع) فرمود: پیغمبر (ص) فرموده است: شش خصلت است که در هر کس باشد در برابر خدا و نزدیک او باشد. ابن ابی یعفور گفت: قربانت کردم آنها کدامند؟ فرمود: مسلمان آنچه را که برای عزیزترین افراد خانواده‌اش دوست می‌دارد، برای برادر مسلمانش نیز دوست بدارد، و آنچه را که برای آنان نمی‌پسندد، برای برادر مسلمان نیز نپسندد، و با او دوستی صمیمانه داشته باشد، تا این که فرمود: وقتی در دوستی به این حد برسد آنچه که در دل دارد برایش توضیح دهد، و با شادی او شاد و با اندوه وی غمناک شود، و اگر توانایی انجام کاری را برای او دارد انجام دهد، و گرنه برایش دعا کند، تا این که گفت: پیغمبر (ص) فرمود: خدا را جانب راست عرش بندگانی در برابرش دارد که رخسارشان سفیدتر از برف و روشنتر از آفتاب است، شخصی می‌پرسد آنها کیستند؟ گفته می‌شود، آنها کسانی هستند که برای عظمت خدا همدیگر را دوست داشتند.

۴ - امام صادق (ع) فرمود: مسلمان برادر مسلمان، و چشم، و آینه و راهنمای اوست، نسبت به او خیانت نمی‌کند، نیرنگ نمی‌زند، و ستم روا نمی‌دارد، به او دروغ نمی‌گوید، و غیبتش نمی‌کند.

۵ - امام باقر (ع) فرمود: از جمله حقوق مؤمن بر برادر مؤمنش این است که

۳. اصول کافی، ص ۳۹۵.

۴. اصول کافی، ص ۳۹۲. (باب اخوة المؤمنین).

۵. اصول کافی، ص ۳۹۳.

در وقت گرسنگی او رامیر کند، عورتش را بپوشاند، از گرفتاریها نجاتش دهد، قرضش را ادا نماید، و چون بمیرد نسبت به خانواده و فرزندان از طرف او جانشینی کند، (یعنی نسبت به آنها محبت نماید).

۶ - امام صادق (ع) فرمود: مؤمن برادر مؤمن است، چشم و راهنمای اوست، نسبت به او خیانت نمی‌کند، ستم روا نمی‌دارد، و گولش نمی‌زند، و اگر وعده داد خلف وعده نمی‌کند.

۷ - معلی بن خنیس گوید: به امام صادق (ع) عرض کردم: حقّ مسلمان بر مسلمان چیست؟ فرمود: برای او هفت حقّ واجب است که همه آنها برعهده برادرش است و اگر برخی از آنها را ضایع کند از دوستی و اطاعت خدا خارج می‌شود، و برای او (در اطاعت و بندگی خدا) بهره‌ای نیست، عرض کردم: فدایت شوم. آنها کدامند؟ فرمود: ای معلی، ترا دوست دارم، و می‌ترسم که نتوانی حفظ و مراعات کنی، و بدانی ولی عمل نکنی، گفتم «لأقوة إلا بالله» نیرویی جز از خدا نیست، فرمود: آسانترین حقوق این است که آنچه را برای خودت دوست می‌داری برای او هم دوست داشته باش، و آنچه برای خود نمی‌پسندی برای او نیز نپسندی. و حقّ دوم: این که از غضب او دوری و از رضایتش پیروی کنی و فرمانبردار امر او باشی.

سوم: این که با جان، مال، زبان، و دست و قدمت او را یاری کنی.

چهارم: این که چشم، و راهنما و آینه او باشی.

پنجم: این که توسیر نباشی و او گرمته، توسیراب نباشی و او تشنه، تو پوشیده نباشی و او برهنه.

ششم: این که اگر خدمتگزار داری و برادرت ندارد، بر تو واجب است خدمتگزارت را بفرستی تا لباسهای او را بشوید، و غذایش را آماده کند، و بسترش را

۶. اصول کافی، ص ۳۹۱ و ۳۹۲.

۷. اصول کافی، ص ۳۹۳؛ خصال صدوق، ج ۲، ص ۴۶؛ مجالس پسر شیخ طوسی، ص ۵۹.

درتّب نماید. هفتم: این که سوگندش را تصدیق کنی، دعوتش را پذیری، در وقت بیماری از او عیادت کنی، و بر جنازه اش حاضر شوی، و چون بدانی حاجتی دارد در انجام حاجتش پیشدستی کنی تا او را مجبور نکنی که از تو حاجت بخواهد بلکه خودت پیشدستی کنی چون اینها را انجام دادی دوستی خود را به دوستی او و دوستی او را به دوستی خود پیوند داده‌ای.

۸- امام صادق(ع) فرمود: از جمله حقوق مسلمان بر مسلمان این است که او سیر نباشد و برادرش گرسنه، و او سیراب و برادرش تشنه و او پوشیده و برادرش برهنه. چه بزرگ است حق مسلمان بر برادر مسلمانش و فرمود: آنچه برای خود می‌پسندی برای برادر مسلمانان نیز بپسند، اگر نیازمند شدی از او یاری بخواه، و اگر وی از تو چیزی خواست به او عطا کن، نسبت به خیری نباید از او دلگیر شوی، و نه از تو ملول گردد، تو پشتیبان او باش و او پشتیبان تو باشد، و چون غایب شود در غیبتش او را نگهدار، و چون حاضر شود از او دیدن کن و تجلیل و اکرامش نما، زیرا او از تو و تو از او هستی، اگر تورا نکوهش کرد از او جدا نشوی تا کینه از دلش بزدایی، اگر خیری به او رسید خدا را شکر کن، و اگر گرفتاری برایش پیش آمد کمکش کن، و اگر فریض دادند او را یاری کن، هرگاه مردی به برادرش «اف» (وای بر تو) بگوید. دوستی بین آنها قطع می‌شود، و چون بگوید تو دشمن منی، یکی از آن دو کافر می‌شود، و چون برادرش را متهم کند، ایمان در قلبش همانند نمک در آب ذوب می‌شود.

۹- امام صادق(ع) فرمود: از جمله حقوق مسلمان بر مسلمان این است. که چون او را ببیند سلامش کند، و چون بیمار شود عیادت نماید، چون غایب گردد خیرخواهش باشد، چون عطسه نماید دعایش کند (بحرمک الله) بگوید اگر

۸. اصول کافی، ص ۳۹۴، در ذیل روایت جملاتی نیز اضافه شد در صورت نیاز به اصول کافی

مراجعة شود.

۹. اصول کافی، ص ۳۹۴.

دعوتش کرد قبول نماید و چون بمیرد او را تشییع کند.

۱۰ - ابویمون حارثی گوید: به امام صادق (ع) عرض کردم: حق مؤمن بر مؤمن چیست؟ فرمود: از جمله حق مؤمن بر مؤمن، دوستی قلبی و مواسات مالی است، و این که به جای او از خانواده اش سرپرستی کند و این که در برابر ظالم وی را یاری نماید. و اگر در بین مسلمانان «از غنیمت و یابخشش» نصیبی دارد و او غایب است سهمش را برای او دریافت کند، و چون بمیرد به زیارت قبرش رود، و به او ستم روا ندارد، فریبش ندهد، خیانت نکند، خوارش نسازد، تکذیبش ننماید، و به او «اف» (وای بر تو) نگوید. و چون به او «اف» گوید دوستی میان آنها نباشد، و چون بگوید تودشمن منی، یکی از آنها کافر می شود، و اگر او را متهم کند، ایمان در قلبش آب می شود همانند نمک که در آب حل می شود.

۱۱ - معلى بن خنيس مى گوید: از امام صادق (ع) در مورد حق مؤمن پرسیدم، فرمود: هفتاد حق است، فقط هفت حق را به تو می گویم، زیرا به تو مهربانم، و می ترسم نتوانی تحمل کنی، عرض کردم: چرا؟ انشاء الله، فرمود: از جمله حقوق مؤمن، این که توسیر نباشی و او گرسنه، و پوشیده نباشی و او برهنه، و برای او راهنما باشی، و به منزله پیراهنی که عیوب او را می پوشاند، زبان گوئی او باشی، آنچه که برای خودت دوست داری برای او نیز بخواهی و اگر خدمتگذار داری، برای مرتب نمودن فرش و بسترش پیش او بفرستی، و در رفع نیاز او شب و روز کوشش نمایی، وقتی که این کارها را انجام دادی، دوستی خودت را به محبت ما رسانیده ای و دوستی ما را به دوستی خدا پیوند دادی.

۱۲ - علی (ع) در وصیتش به محمد بن حنفیه فرمود: هرگز حق برادرت را به خاطر اعتمادی که میان شما هست ضایع مکن، زیرا کسی که حقش را ضایع

۱۰. اصول کافی، ص ۳۹۴.

۱۱. اصول کافی، ص ۳۹۹.

۱۲. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۴۸.

کردی برادرت نیست.

۱۳ - امام صادق(ع) فرمود: که پیغمبر(ص) فرموده است: مؤمن برای خدا در ذقه مؤمن هفت حق واجب دارد، محترم داشتن او درغیابش، دوستی با او از ژرفای دل، ومواسات با او در مال خود، واین که غیبت او را حرام بدانند، وهنگام بیماری عیادتش کند، جنازه اش را تشییع کند، وپس از مرگ جزخوبی او رانگوید.

۱۴ - ابراهیم بن عباس گوید: هرگز امام رضا(ع) را ندیدم کسی را با سخنی آزاردهد، وحرف کسی را پیش از تمام شدن سخنش قطع کند، ودر صورت توانایی حاجت کسی را رد نمی نمود ودر حضور همنشینانش هرگز پای خود را دراز نمی کرد و به چیزی تکیه نمی داد، هیچ وقت ندیدم که به خدومه وغلامانش ناسزا گوید، هیچ گاه ندیدم که وی تنش را بخاراند وبلند بخندد، بلکه خنده اش تبسم بود.

۱۵ - داود بن حَفْص گوید: در حضور امام صادق(ع) بودیم: چون عطسه فرمود، اراده کردیم که او را دعا کنیم (بِرَحْمِكِ اللَّهُ بگوئیم) ، خودش فرمود: چرا «یرحمک الله» نگفتید؟ همانا از جمله حق مؤمن بر برادرش چهار خصلت است، چون عطسه کرد او را دعا کند «یرحمک الله» گوید، اگر دعوت کرد پذیرد، و اگر بیمار شد عیادتش کند، وچون بمیرد جنازه اش را تشییع نماید.

۱۶ - ابان بن تغلب گوید: با امام صادق(ع) طواف می کردم، یکی از دوستانم را دیدم، و از من خواست همراه او بروم که حاجتی دارد. او به من اشاره کرد و امام صادق(ع) او را دید، و به من فرمود: ای ابان آن شخص ترا می خواهد؟ گفتم: آری، فرمود: او نیز عقیده ترا دارد، «یعنی شیعه است» گفتم:

۱۳. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۵۰؛ مجالس صدوق، ص ۲۰؛ خصال صدوق، ج ۲، ص ۶.

۱۴. عیون اخبار الرضا، ص ۳۱.

۱۵. مصادقة الاخوان، ص ۱۰ ودر کافیه هم با اختلافی در ۵۷ ذکر شده.

۱۶. مصادقة الاخوان، ص ۱۰.

آری، فرمود: طوافت را قطع کن و با او برو، عرض کردم: اگر طواف واجب هم باشد، فرمود: بلی. ابان گوید، با دوستم رفتم. پس از آن به خدمت حضرت رسیدم، و از حق مؤمن پرسیدم، فرمود: این موضوع را کنار بگذار و از من میخواه سپس همواره تکرار کردم و به او اصرار نمودم، تا فرمود: ای ابان نیمی از مالت را به او می دهی، سپس به من نگر نیست، و چون دید چه حالی به من دست داده است فرمود: ای ابان آیا نمی دانی که خداوند از ایثارگران یاد نموده است؟ گفتم: چرا؟ فرمود: چون تو نیمی از مالت را به او دهی وی را بر خود ترجیح نداده ای زمانی او را بر خود ترجیح داده ای که از نصف دیگر هم به او بدهی.

۱۷ - امام صادق (ع) فرمود: چه زشت است برای مرد که برادرش حق او را بشناسد. و رعایت نماید. ولی او حق برادرش را نشناسد.

۱۸ - در حدیث مرفوعه ای، پیغمبر (ص) فرمود: مؤمن آینه برادر مؤمنش است، پلیدیها را از او دور می کند.

۱۹ - امام باقر (ع) فرمود: برادر مسلمانان را دوست بدار، آنچه برای خودت دوست داری برای او نیز بخواه، و آنچه برای خود نمی پسندی برای او نیز مپسند، چون نیازمند شدی از او بخواه، و اگر او از تو چیزی درخواست کرد به او بده، هیچ خیری را از او پنهان مدار که او نیز خیری را از تو نهفته ندارد، پشتیبان او باش تا او نیز پشتیبان تو باشد، و چون غایب شد در غیبتش حق را رعایت کن، و اگر حاضر شود با او دیدار نموده و تجلیل و احترامش کن، زیرا تو از او و او از توست، و اگر بر تو نکوهش کرد، از او جدا نشوی تا این که از کینه دلش کاسته شود، اگر خیری به او برسد، خدا را سپاسگزاری کن. چون گرفتار شد کمکش کن و حقش را نیز به گردن گیر.

۲۰ - امام صادق (ع) فرمود: هر که حق مومن را رعایت نکند، خداوند روز رستاخیز او را صدسال روی پا نگه می دارد تا از عرقش سیلی در بیابان جاری گردد، سپس از طرف خدای عزوجل منادی فریاد زند، این همان ستمگری است که حق خدا را نزد خود حبس نموده، سپس فرمود: پس از چهل سال توبیخ دستور داده می شود که او را به سوی آتش دوزخ ببرند.

۲۱ - علی (ع) فرمود که پیغمبر (ص) فرموده است: پسندیده است که هر مسلمان شش کار را در حق برادرش انجام دهد:

۱ - وقتی که او را دید سلام کند. ۲ - چون مریض شد عیادتش نماید. ۳ - وقتی عطسه کرد دعایش کند (یرحمک الله) بگوید. ۴ - پس از مرگ بر جنازه اش حاضر شود. ۵ - اگر او را دعوت کرد اجابت نماید. ۶ - آنچه که برای خود می پسندد برای او نیز پسندد، و آنچه که برای خودش دوست ندارد برای او نیز روا ندارد.

۲۲ - محمد بن مسلم گویند: شخصی از جیل عامل پیش من آمد و با او به خدمت امام صادق (ع) رسیدیم در وقت خدا حافظی از امام تقاضا کرد که او را نصیحت فرماید، حضرت فرمود: سفارش می کنم ترا به تقوای الهی و نیکی به برادر مسلمانان، دوست بدار برای برادرت آنچه را که برای خودت دوست می داری، و آنچه که برای خود نمی پسندی برای او نیز میسند، اگر از تو چیزی خواست به او بده، و اگر چیزی را از تو منع کرد تواز او بخواه، نسبت به خیری از او دلگیر مباش، تا او نیز ترا ملول نسازد، یار و یاور او باش، تا او نیز یاور تو باشد، اگر بر تو خشمگین شد از او دوری مجوی تا کینه از دلش بیرون کنی، اگر غایب شد درغیابش حق او را رعایت، و چون حاضر شد کمکش کن و بازویش را بگیر،

۲۰. خصال صدوق، ج ۱، ص ۱۵۹.

۲۱. امالی پسر شیخ طوسی ابن شیخ، ص ۳۰۴.

۲۲. امالی پسر شیخ طوسی، ص ۵۹.

و درحقیقت مساعدت نموده و اکر امش کن، زیرا او از تو و تواز او می باشی.

۲۳ - علی (ع) فرمود: شش خصلت است که در هر کس باشد در نزد خدا مقرب و دارای منزلت است، خداوند مسلمانی را دوست دارد که آنچه را برای خودش دوست دارد برای برادرش نیز دوست بدارد، و هر چه که بر خود نمی پسندد براو نیز نپسندد، دوستانه او را نصیحت کند. فضیلت و برتری مرا بشناسد، و از من پیروی کند، و نتیجه کار مرا در نظر داشته باشد.

۲۴ - علی (ع) فرمود که پیغمبر (ص) فرموده است: هر مسلمانی بر ذمه برادر مسلمانش سی حق دارد، ذمه اش از آنها بری نمی شود مگر این که آن حقوق را ادا کند یا برادرش از او درگذرد، (آن حقوق عبارتند) از لغزش او چشم بپوشد، به اشک چشمش شفقت آرد، عیبش را بپوشاند، لغزشش را نادیده بگیرد، عذرش را بپذیرد، اگر کسی غیبت او را کرد از او دفاع کند، همواره خیر خواهش باشد، دوستی و محبت او را حفظ کند، عهد و پیمانش را مراعات نماید در موقع بیماری عیادتش کند، در تشییع جنازه اش حاضر شود، دعوتش را بپذیرد، هدیه اش را قبول کند، و آن را جبران نماید، نعمتش را سپاسگزار باشد، با بهترین وجه او را یاری دهد، زن و بچه او را محافظت کند، حاجتش را روا کند، در انجام خواسته اش کوشش نماید، موقع عطسه کردن «یرحمک الله» بگوید، راهنمای گمشده اش باشد، به سلامش پاسخ دهد، کلامش را خوب تلقی کند، بخشش او را ارج نهد، سوگندهایش را تصدیق نماید، دوست او را دوست داشته باشد و با وی دشمنی نکند، اگر ظالم و یا مظلوم واقع شد او را یاری کند، اما یاری نمودن در حال ستمگری او را از ستم کردن بازدارد، و اما یاری دادن در حال مظلومیت در باز پس گرفتن حقیقت به او کمک نماید، گرفتارش نکند، خوارش ندارد، آنچه که از خیر برای خودش می خواهد برای او نیز بخواهد، و آنچه که از بدیها برای خودش نمی پسندد

۲۳. محاسن برقی، ص ۹.

۲۴. بحار الانوار، ج ۷۴، ص ۲۳۶.

برای او نیز نپسندد، سپس فرمود: از پیغمبر (ص) شنیدم که می فرمود: هر یک از شما اگر چیزی از حقوق برادرش را به جا نیاورد، روز قیامت از او مطالبه و برنفع و یا ضرر او حکم خواهد شد.

۲۵ - امام صادق (ع) از اجدادش نقل کرده که پیغمبر (ص) آنها را برانجام هفت چیز دستور داده و از انجام هفت چیز نهی فرموده است: آنها را به عبادت بیماران، تشییع جنازه، تصدیق و امضای سوگند، دعا برای عطسه کننده، یاری مظلوم، آشکار کردن سلام، و اجابت دعوت امر فرموده است.

۱۲۳ - باب تأکید استحباب رعایت حق عالم

۱ - امام صادق (ع) فرمود: که علی (ع) می فرمود: از حقوق دانشمندانست که بیش از حد از او سؤال نکنی برای پاسخ گرفتن از او از جامه اش نگیری، چون بر او وارد شدی و گروهی در نزد او بودند به همه آنها سلام کن و بر او جداگانه سلام کن و در برابر او بنشین نه در پشت سرش، با دست و چشمت به او اشاره مکن، در مخالفت با گفتارش زیاد نگو که فلانی این طور گفته و فلانی این جور، و از بسیار نشستن با او خسته مشو، زیرا دانشمند مانند درخت خرماست، منتظر باش تا در موقعش از وجود او بهره مند گردی، چون اجر عالم بیشتر است از کسانی که روزها روزه دارند و شبها به عبادت بر پا ایستند و در راه خدا جهاد کنند.

۲ - علی (ع) فرمود: از جمله حقوق عالم است که زیاد از او سؤال نکنی و در پاسخ بر او پیشی نگیری، و چون روگرداند اصرار نوری، چون خسته شد برای

۲۵. قرب الاستاد، ص ۳۴.

باب ۱۲۳:

۱. اصول کافی، ص ۹۳

۲. بحال صدوق، ج ۲، ص ۹۳.

پاسخ گرفتن از جامه اش نگیری، بادت و چشم به او اشاره نکنی، در مجلس با او درگوشی صحبت نکنی، از عیوب او جستجو نکنی و نگویی که فلانی برخلاف گفتار شما این طور گفته، راز او را آشکار نکنی، پیش او از کسی غیبت ننمایی، در غیاب و حضور احترام او را نگه داری، چون به مجلس وارد شدی به همه سلام کن و به وی جداگانه سلام کن. موقع نشستن در پیش رویش بنشین. اگر نیازمند شد در برآوردن حاجتش از دیگران سبقت بگیر و از بسیار نشستن با او خسته مشو، زیرا دانشمند همانند درخت خرماسمت منتظر باش تا بموقع از میوه دانش او بهره مند گردی، عالم به منزله کسی است که روز روزه دار باشد و شب به عبادت قیام نماید و در راه خدا جهاد کند و چون عالمی بمیرد، در اسلام شکافی پدید آید که تا روز قیامت مسدود نمی‌گردد، و دانشجوی علوم دینی را هفتاد هزار فرشته از فرشتگان مقرب عالم بالا بدرقه می‌کنند.

۱۲۴ - باب استحباب لطف و محبت

و به دیدار همدیگر رفتن

۱ - شعیب عَرَفُوفِي گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که به یارانش می‌فرمود: از خدا پروا کنید، برادرانی خوشرفتار باشید، در راه خدا با یکدیگر دوستی ورزید، و با یکدیگر مهرورزیده و رابطه داشته باشید، به ملاقات یکدیگر بروید، و درباره امر (ولایت) ما با هم مذاکره کنید و آن را زنده دارید.

۲ - امام صادق (ع) فرمود: شایسته است مسلمانان در پیوستن به همدیگر، و یاری بر مهرورزیدن به هم، و مواسات با نیازمندان، و رأفت نسبت به یکدیگر کوشا باشند، تا چنان باشند که خدای عزوجل فرموده «رَحْمَاءُ بَيْنَهُمْ» مؤمنان

بایکدیگر مهرورزند ونسبت به امری که مربوط به آنهاست واز بین رفته اندوهگین باشند، همان گونه که گروه انصار در زمان رسول الله (ص) بودند.

۳ - امام صادق(ع) فرمود: با یکدیگر پیوند خوشرفتاری ومحبت داشته باشید، و برادرانی نیکوکار باشید آنچنان که خدای عزوجل به شما امر فرموده است.

۴ - عبدالله بن یحیی اکاهلی گوید: از امام صادق(ع) شنیدم که می فرمود: با یکدیگر پیوند خوشرفتاری ومهربانی وعطوفت داشته باشید.

۵ - امام باقر(ع) فرمود: خداوند پیامزد کسی را که بین دو دوست ما الفت برقرار کند، ای گروه مؤمنان به یکدیگر مهر ومحبت ورزید.

۶ - علی(ع) فرمود: که پیغمبر(ص) فرموده است: همانا خدای عزوجل مهربان است. و هر مهربانی را دوست می دارد.

۱۲۵ - باب استحباب پذیرش عذر

۱ - امام صادق(ع) از اجدادش نقل کرده است که پیغمبر(ص) در وصیتش به علی(ع) فرمود: یا علی هرکه عذر عذرخواهی را نپذیرد چه راست یا دروغ، به شفاعت من نمی رسد.

۲ - علی(ع) در وصیتش به محمد بن حنفیه فرمود: در اثر شگ وگمان پیوندت را از برادر خود قطع نکن، وبدون رضایت وی از او قطع رابطه مکن، شاید عذری دارد و تووی را سرزنش می کنی، هرکه بپوش خواست عذرش را بپذیر، چه راست یا دروغ، تا به شفاعت نایل گردی،

۴۰۳. اصول کافی ص ۳۹۶ (باب التراحم).

۶۰۵. اصول کافی ج ۲ ص ۳۴۵.

باب ۱۲۵:

۱. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۳۳.

۲. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۴۷.

۳ - علی بن حسین (ع) به فرزندش فرمود: اگر کسی در سمت راست تو بایستد و ترا دشنام دهد آنگاه به سمت چپ تو آید و عذرخواهی کند عذرش را بپذیر.

۱۲۹ - باب استحباب سلام کردن و مصافحه در وقت ملاقات...

۱ - ابوحنیفه گوید: از امام باقر (ع) شنیدم که می فرمود: چون دو مؤمن به هم برسند و دست بدهند خدا به آنها توجه کرده و گناهان از چهره آنها بریزد تا از یکدیگر جدا شوند.

۲ - امام باقر (ع) فرمود: چون دو نفر مؤمن به هم برسند و مصافحه کنند، خداوند به آنها رو کند و گناهانشان مانند برگ درخت بریزد.

۳ - زراره گوید: از امام باقر (ع) شنیدم که می فرمود: مؤمن به وصف در نمی آید، زیرا مؤمن وقتی که با برادرش دیدار و مصافحه کند، خداوند همواره به آنها توجه کند، و گناهان از رخسارشان مانند برگ درخت بریزد.

۴ - رفاعه گوید: از امام باقر (ع) شنیدم که می فرمود: مصافحه کردن مؤمن از مصافحه ملائکه برتر است.

۵ - امام صادق (ع) فرمود: مصافحه کنید، زیرا مصافحه کینه را از بین می برد.

۳. روضه کافی، ص ۱۵۲.

باب ۱۲۹:

۱. اصول کافی، ص ۴۰۱ (باب المصافحه).

۲. اصول کافی، ص ۳۹۹.

۳. اصول کافی، ص ۴۰۰.

۴ و ۵. اصول کافی، ص ۴۰۱.

۶ - امام باقر(ع) فرمود: چون دو مؤمن به هم رسند و مصافحه نمایند، خدا دستش را درمیان دست آنها گذارد، و با آن که محبتش نسبت به رفیقش زیادتر است مصافحه کند. حدیث ۷ مانند حدیث ۶ است و در ذیل حدیث ۷ (چنین آمده است): چون خداوند به آنان توجه کند. گناهانشان مانند برگ درخت بریزد.

۸ - امام باقر(ع) فرمود: که پیغمبر(ص) فرموده است چون یکی از شما برادر خود را ملاقات کند، باید به او سلام کند و مصافحه نماید، زیرا خدای عزوجل بدین عمل فرشتگان را گرامی داشته است، پس شما نیز عمل فرشتگان را انجام دهید.

۹ - امام باقر(ع) فرمود: که پیغمبر(ص) فرموده است: چون با یکدیگر ملاقات کردید باسلام و مصافحه ملاقات کنید، و چون از یکدیگر جدا شوید باطلب آموزش جدا شوید.

۱۰ - امام صادق(ع) فرمود: پیغمبر(ص) با حذیفه ملاقات و دست مبارکش را برای مصافحه دراز کرد حذیفه دستش را عقب کشید، پیغمبر(ص) فرمود: ای حذیفه من دستم را به سوی تو دراز کردم و تودست خود را عقب کشیدی؟ حذیفه عرض کرد: یا رسول الله به دست مبارکت رغبت دارم ولی من جنب بودم و دوست ندارم دستم با جنابت به دست شما برسد. حضرت فرمود: مگر نمیدانی که چون دو مسلمان باهم ملاقات و مصافحه کنند گناهانشان مانند برگ درخت می ریزد.

۱۱ - امام صادق(ع) در حدیثی فرمود: قدر و منزلت مؤمن اندازه ندارد، چون مؤمن هرگاه برادرش را ملاقات و با او مصافحه کند خداوند به آنان توجه نماید و گناهان از چهره شان فرو می ریزد، همچنان که باد شدید برگ را از درخت

۷۶۶. اصول کافی، ص ۳۹۹.

۹۰۸. اصول کافی، ص ۴۰۰، و ۸ مصادقة الاخوان، ص ۳۰.

۱۰. اصول کافی، ص ۴۰۱.

۱۱. اصول کافی، ص ۴۰۱. مصادقة الاخوان، ص ۳۰، ثواب الاعمال، ص ۱۰۲.

می ریزد، تا این که از هم جدا شوند.

۱۲ - امام صادق(ع) فرمود: پاداش شما در مصافحه کردن همانند پاداش جهادگران است.

۱۳ - امام باقر(ع) فرمود: چون دو مؤمن با هم مصافحه کنند، از هم جدا می شوند بی آن که گناهی برایشان باقی بماند.

۱۴ - امام صادق(ع) فرمود: درگفتگوی ابراهیم(ع) با شخصی چنین آمده است، که ابراهیم برخاست و با او معانقه کرد. وقتی خداوند پیغمبر(ص) را مبعوث فرمود، مصافحه را مستحب گردانید.

۱۵ - امام باقر(ع) فرمود: نخستین دوفری که در روی زمین با هم مصافحه کردند ذوالقرنین و ابراهیم خلیل بود، ابراهیم خلیل ذوالقرنین را استقبال و با وی مصافحه نمود، و نخستین درخت در روی زمین درخت خرما بود.

(متن حدیث ۱۶ - با حدیث ۹ یکی است به حدیث ۹ مراجعه شود.)

۱۷ - مالک بن انس جُهنی گوید که امام صادق(ع) به من فرمود: به خدا سوگند شما پیروان ما هستید، تا آن جا که فرمود: کسی نمی تواند حق مؤمن را توصیف کند و حقوق واجب برادرش را ادا نماید. ای مالک، به خدا قسم وقتی که مؤمنان با یکدیگر ملاقات و مصافحه کنند، خداوند همواره به آنان نظر محبت و آرزش دارد، و پیش از آن که از هم جدا شوند گناهان از چهره ها و اعضایشان می ریزد پس چه کسی می تواند خدا و مؤمنی را که در پیشگاه خدا چنین مقامی دارد توصیف نماید؟

۱۲. ثواب الاعمال، ص ۱۰۰.

۱۳. خصال صدوق، ج ۱، ص ۱۴.

۱۴. مجالس صدوق، ص ۱۷۸ (۴۹م) و خیر طولانی است.

۱۵ و ۱۶. مجالس پسر شیخ طوسی، ص ۱۳۴.

۱۷. محاسن برقی، ص ۴۱۴۳ و در آنجا حدیث اضافاتی دارد.

۱۸ - امام صادق (ع) فرمود: مصافحه مؤمن هزار حسنه دارد.

۱۲۷ - باب استحباب مصافحه و حدود و چگونگی آن

۱ - هشام بن سالم گوید: از امام صادق (ع) حدّ مصافحه را پرسیدم؛ فرمود: به اندازه گردش دور درخت خرماسست (یعنی اگر به اندازه گردش دور درخت خرما از یکدیگر جدا شوند مستحب است که با یکدیگر مصافحه کنند).

۲ - ابو عبیده گوید: من در یک کجاوه با امام صادق (ع) بودم، اول من سوار مرکب می شدم سپس آن حضرت، وقتی که قرار می گرفتیم، حضرت به من سلام می کرد و مانند مردی که رفیق خود را بتازگی ندیده، احوال پرسى و مصافحه می کرد، و در وقت پیاده شدن او پیش از من پیاده می شد و چون بر زمین قرار می گرفتیم، سلام می کرد. و همانند کسی که رفیقش را بتازگی ندیده احوال پرسى می نمود. عرض کردم یا بن رسول الله شما کاری می کنید که هیچ کس از مردم نزد ما نمی کند، و اگر یک بار هم انجام دهد زیاد است، فرمود: مگر ثواب مصافحه را نمی دانی؟ چون دو مؤمن به هم برسند و مصافحه نمایند، گناهانشان همواره مانند برگ درخت فرو می ریزد، و خداوند به آنها توجه می کند تا از یکدیگر جدا شوند.

۳ - ابو عبیده حدّاء گوید: از مدینه تا مکه در یک طرف کجاوه همراه امام صادق (ع) بودم، حضرت در بین راه پیاده شد و کارش را انجام داد و برگشت فرمود: دستت را بده، دستم را دراز کردم، حضرت چنان فشرد که درانگشتانم

۱۸. ارشاد دلیلی. باب ۱۲۷.

باب ۱۲۷:

۱. اصول کافی، ص ۴۰۰ (باب المصافحه).

۲. اصول کافی، ص ۳۹۸.

۳. اصول کافی، ص ۳۹۹.

فشار را احساس کردم، سپس فرمود: ای اباعبیده، هر مسلمانی که برادر مسلمانش را ملاقات و با وی مصافحه کند و انگشتان خود را با انگشتان او درهم کند گناهانشان همانند برگ درختان در فصل زمستان بریزد.

۴ - ابو حمزه گوید: هم کجاوه امام باقر (ع) بودم چون باره زمین گذاشتیم، حضرت کمی راه رفت و سپس آمد و دست مرا گرفت و به گرمی فشرد. عرض کردم فدایت شوم، مگر در کجاوه همراه شما نبودم، فرمود: مگر نمی دانی که چون مؤمن گردشی کند و سپس به برادرش دست دهد، خداوند همواره به آنان نظر مرحمت و توجه نماید، و به گناهان فرماید از آنها فرو ریزد. ای اباحمزه، سپس گناهان مانند برگ درخت فرو ریزد، و آنها پاک و بی گناه از یکدیگر جدا شوند.

۵ - امام باقر (ع) فرمود: برای مؤمنان سزاوار است که چون یکی از آنها از رفیقش به فاصله درختی نماند و غایب شد و سپس به هم رسیدند مصافحه کنند.

۶ - امام صادق (ع) فرمود: مسلمانان همراه رسول الله به جنگ می رفتند، و از جایی که پر از درخت بود عبور کردند، چون به فضای آزاد رسیدند، به یکدیگر نگریستند و مصافحه کردند.

۷ - امام صادق (ع) از پدران نقل کرده است که پیغمبر (ص) در حدیث مناهی، از مصافحه با ذمی نهی فرموده است.

۸ - در حدیث اربعه اعلیٰ (ع) فرمود: چون با برادرانتان دیدار نمایید، مصافحه کنید، و خوشرویی نشان دهید، از یکدیگر که جدا می شوید گناهی برایتان باقی نمی ماند. حتی با دشمنت مصافحه کن گرچه او نخواهد، زیرا مصافحه از کارهایی است که خدا بندگانش را به آن دستور داده، و می فرماید:

۴. اصول کافی، ص ۳۹۹.

۵. اصول کافی، ص ۴۰۰.

۷. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۹۵.

۸. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۶.

«ای رسول ما، تو آزار و بدیهای امت را به وجه احسن پاسخ بده»^{۹۰}.

۱۲۸ - باب آداب استقبال و بدرقه مسافر

۱ - امام حسن عسکری (ع) فرمود: چون جعفر بن ابی طالب از حبشه برگشت پیغمبر (ص) به سویش شتافت و به اندازه دوازده قدم از او استقبال فرمود، او را در آغوش گرفت و پیشانی اش را بوسید و بادیدن او اشک شادی ریخت.

۲ - پیغمبر (ص) فرمود: از جمله حقوق مهمان بر صاحبخانه این است که وی را تا در منزل همراهی و بدرقه کند.

۳ - اسحق بن عمار گوید: به امام صادق (ع) عرض کردم کسی برای تعظیم دیگری از جایش برمی خیزد، فرمود: مکروه است مگر برای مردی که به خاطر دینش بر پا خیزد.

۴ - طبری در مکارم الاخلاق ذکر نموده که مردی در مسجد بر پیغمبر (ص) وارد شد و او تنها نشسته بود، حضرت کنار رفت (برایش جا باز کرد) و فرمود: از جمله حق مسلمان بر مسلمان این است که چون قصد نشستن کند کنار رود (او را جای دهد).

۵ - در روایت هست که پیغمبر (ص) فرمود: هر که دوست داشته باشد که مردم با احترامش بر پا خیزند جایگاهش پر از آتش می شود.

۶ - حضرت [صادق ع] فرموده: مانند عجمها برای یکدیگر بر پا نخیزید، ولی برای احترام از جا تکان خوردن عیب ندارد. (جا دادن به او)

• ادفع بالی هی احسن التیة... المؤمنون: ۶۶.

باب ۱۲۸:

۱. عیون الاخبار، ص ۱۴۰.
۲. عیون الاخبار، ص ۲۲۷.
۳. محاسن برقی: ص ۲۳۳.
- ۴ و ۵. مکارم الاخلاق، ص ۱۵.

۱۲۹ - باب حکم کرنش بر بزرگان از قبیل بوسیدن فرش، بر پا خاستن و جلوی آنها دویدن و غیره

۱ - صفوان بن یحیی گوید که ابوقره رفیق جاثلیق از من تقاضا کرد که او را پیش حضرت رضا (ع) ببرم، از امام (ع) اجازه خواستم. فرمود: او رایش من بیار، چون ابوقره بر آن حضرت وارد شد فرارش را بوسید و گفت: وظیفه دینی ما این است که نسبت به بزرگان زمانمان این گونه تعظیم نمایم.

۲ - سیدرضی در نهج البلاغه گوید: در مسیر حضرت علی (ع) به شام کدخدایان و بزرگان انبار (اسم محلی است) با آن حضرت دیدار کردند و به احترامش پیاده شدند (و در پیش رکابش) دویدند، فرمود: این چه کاری بود که شما کردید؟ گفتند این از آداب ماست که بدین وسیله فرماندهانمان را تعظیم می‌کنیم، فرمود: سوگند به خدا حکمرانان شما از این کار سودی نمی‌برند، و شما هم با این کار به زحمت می‌افتید و در آخرت هم باعث مشقت شماست، چه زیان آور است رنجی که کیفر به دنبالش باشد، و چه سودمند است رها کردن کاری آنگاه که ایمنی از آتش را به دنبال داشته باشد.

۱۳۰ - باب تحریم گماشتن دربان برای منع ورود شیعه

۱- ابوحمزه گوید: به امام باقر (ع) عرض کردم فدایت شوم: چه می‌فرمایی

باب ۱۲۹:

۱. عیون الاخبار، ص ۳۴۴.

۲. نهج البلاغه، ج ۲، ص ۱۵۱ و ۱۵۲.

باب ۱۳۰:

۱. اصول کافی: ص ۴۷۵.

در مورد مسلمانی که برای دیدن یا حاجتی نزد مسلمانی برود و او در خانه باشد و اجازه ورود بخواهد، او اجازه ندهد و از خانه هم بیرون نیاید؟ فرمود. ای اباحمه، هر مسلمانی که برای دیدار یا درخواست حاجتی نزد مسلمانی برود که در خانه است و اجازه ورود بخواهد و او بیرون نیاید، پیوسته به لعنت خدا گرفتار باشد تا همدیگر را ملاقات نمایند، عرض کردم: فدایت شوم، در لعنت خداست تا یکدیگر را دیدار کنند؟ فرمود: آری ای اباحمه.

۲ - اسحاق بن عمار گوید: خدمت امام صادق (ع) رسیدم، حضرت باتر شرویی به من نگاه کرد، عرض کردم (یا بن رسول الله) چه چیز حالت شما را نسبت به من دگرگون نموده است؟ فرمود: آنچه که رفتار ترا نسبت به برادرانت دگرگون ساخته، ای اسحاق به من خبر رسیده که در خانه ات دربان گذاشته ای تا فقرای شیعه را راه ندهند، عرض کردم: فدایت شوم من از شهرت ترسیدم، فرمود: آیا از بلا ترسیدی؟ آیا نمیدانی چون دو مؤمن به هم برسند و مصافحه نمایند خدای عزوجل بر آنها رحمت فرو می فرستد که نودونه درصد رحمت برای کسی است که محبتش به رفیقش بیشتر باشد و اگر محبتشان یکسان باشد رحمت خدا پرده ای برایشان فروکشد، و چون به مذاکره نشینند، برخی از فرشتگان محافظ آنها به بعضی دیگر می گویند: از اینها دور شویم شاید رازی داشته باشند که خدا بر آنها پرده کشیده است، عرض کردم: مگر خدای عزوجل نمی فرماید «به گفتاری لب نگشاید جز آن که نزد او فرشته ای مراقب و آماده باشد»^۱ فرمود: ای اسحاق اگر محافظان نشنوند، خداوند عالم به رازها می شنود و می بیند.

۳ - مُفَضَّل بن عمر گوید: امام صادق (ع) فرمود: هر مؤمنی که بین او و مؤمن

۲. اصول کافی، ص ۴۰۰.

۵. «ما یلفظ من قول الّٰله رقیب عتید» سوره ق - ۱۸.

۳. اصول کافی، ص ۴۷۵.

دیگر حجایی باشد، خداوند میان او و بهشت هفتاد هزار دیوار بلند می‌کشد که فاصله بین دو دیوار هزار سال راه باشد.

- ۴ - محمد بن سنان گوید: در خدمت امام رضا (ع) بودم حدیثی طولانی ذکر فرمود که مضمونش این بود؛ سه نفر از بنی اسرائیل مؤمنی را از وارد شدن بر خود منع کردند و به او اجازه ملاقات ندادند، ولی بعداً با او همراه شدند «چهار نفری به باغی می‌رفتند» پس آتشی از آسمان فرود آمد آن سه نفر را سوزاند و مؤمن زنده ماند.
- ۵ - امام رضا (ع) فرمود: مؤمن به منزله برادر مؤمن است که از یک پدر و مادر باشند هر که برادرش را متهم کند ملعون است، و هر که به او نیرنگ زند ملعون است. و هر که خیرخواه برادرش نباشد ملعون است، و هر که بین خود و برادرش مانعی ایجاد نماید و غیبت او کند ملعون است ملعون، ملعون.

۱۳۱ - باب استحباب معانقه با مؤمن و همراهی و مذاکره با او.

- ۱ - امام باقر و امام صادق (ع) فرمودند: هر مؤمنی که برای دیدن برادرش بیرون رود و حق او را بشناسد، در برابر هر قدمی که بردارد خدا حسنه‌ای به او دهد گناهی را از وی بزاید، و یک درجه او را بالا برد، و چون در خانه‌اش را بکوبد، درهای آسمان برایش باز شود، و چون با هم دیدار و مصافحه و معانقه نمایند، خداوند به آنان توجه فرماید و به وجود آنان نزد فرشتگانش فخر کند، و فرماید: دوبنده‌ام را بنگرید برای من یکدیگر ملاقات نمودند و باهم دوستی کردند، و بر من سزاست که پس از این دیدار و زیارت دیگر آنها را با آتش عذاب نکنم.

۴ - اصول کافی، ص ۴۷۵.

۵ - عده الداعی، ص ۱۳۱.

باب ۱۳۱:

۱ - اصول کافی، ص ۴۰۱.

۲- امام صادق(ع) فرمود: چون دو مؤمن با یکدیگر معانقه کنند، رحمت خدا آنها را فراگیرد و چون یکدیگر را در آغوش کشند و از آن کار جز رضای خدا نخواهند و غرض دنیوی نداشته باشند به آنها گفته شود شما آمرزیده شدید عمل را از سر بگیرید (یعنی گناهان سابق شما از بین رفت) و چون برای مذاکره با هم روبرو شوند، برخی از فرشتگان به برخی دیگر گویند. از اینها دور شوید، شاید رازی دارند که خدا برای آنها پوشیده نگه داشته است.

۳- اسحاق بن عمار گویند: که امام صادق(ع) به او فرمود: ای اسحاق از دیدار برادرانت خسته نشو، زیرا هرگاه مؤمن به دیدار برادر مؤمنش برود و به او خوش آمد بگوید خداوند تا روز قیامت برای او مرحبا می نویسد، و چون با او مصافحه کند خداوند برای آنان صد رحمت می فرستد، نودونه درصد رحمت برای کسی است که رفیقش را بیشتر دوست دارد، سپس پروردگار به آنان توجه کند و به آن که محبتش نسبت به رفیقش بیشتر باشد بیشتر توجه نماید، و چون با هم معانقه کنند رحمت خداوند آنها را فراگیرد.

۱۳۲- باب استحباب استفاده رساندن برادران به همدیگر

در راه خدا

- ۱- محمد بن زید گویند: از امام رضا(ع) شنیدم که می فرمود: هر که در راه خدا به برادرش نفعی برساند در بهشت خانه ای به دست می آورد.
- ۲- امام صادق(ع) به نقل از اجدادش فرمود که پیغمبر(ص) فرمود: مسلمان

۲. اصول کافی، ص ۴۰۱.

۳. ثواب الاعمال، ص ۸۰.

باب ۱۳۲:

۱. ثواب الاعمال، ص ۸۳.

۲. مجالس پسر شیخ طوسی، ص ۲۹.

از هیچ چیزی بعد از اسلام همانند بهره رساندن به برادر دینی در راه خدا بهره مند نمی شود آنگاه امام به فضل بن عبد الملک فرمود: ای فضل فقرای شیعیان ما را تحقیر نکنید، زیرا فقیر در روز قیامت همانند ربیعه و مضر شفاعت می کند، سپس فرمود: ای فضل این که مؤمن را مؤمن گفته اند برای این است که او به خدا ایمان آورده و امان خدا را دریافت داشته، آنگاه فرمود: آیا نشنیده ای که خداوند درباره دشمنانتان می فرماید: چون در روز قیامت شفاعت کردن یکی از شماها را برای دوستش ببینند، می گویند: «برای ما شفاعت کننده و دوستی نزدیک و صمیمی نیست»^۹.

۱۳۳ - باب استحباب بوسیدن مؤمنان یکدیگر را، و محل بوسه

- ۱ - امام موسی کاظم (ع) فرمود: هر که به خاطر خویشاوندی خویشاوندش را ببوسد عیبی ندارد و جای بوسیدن برادر «نسبی یا ایمانی» گونه اوست و جای بوسیدن امام پیشانی او.
- ۲ - امام صادق (ع) فرمود: بوسیدن دهان کسی سزاوار نیست مگر دهان زن، و بچه کوچک.
- ۳ - امام صادق (ع) فرمود: دست و سر کسی نباید بوسیده شود مگر پیغمبر (ص) یا کسی که منسوب به پیغمبر (ص) باشد (ائمه (ع) سادات و علما).
- ۴ - علی بن مزید گوید: خدمت امام صادق (ع) رسیدم و دستش را گرفتم و بوسیدم، حضرت فرمود: به هوش باش که این کار جز نسبت به پیغمبر (ص) یا وصی پیغمبر شایسته نیست.

۹ قما لأین شافین، ولأصدق حمیم. الشراء/۱۰۰/۱۰۱.

۵ - یونس بن یعقوب گوید: به امام صادق(ع) عرض کردم دستت را بده تا ببوسم. حضرت دستش را به من داد، پس عرض کردم قربانت کردم سربارکت را، حضرت جلو آورد بوسیدم، سپس عرض کردم قربانت کردم پای مبارکت را، حضرت سه بار فرمود: سوگند دهم ترا که از بوسیدن پابگذاری و سه بار فرمود: آیا چیزی باقی مانده است. (یعنی بعد از بوسیدن دست و سر عضو دیگری شایسته بوسیدن نیست).

۶ - امام صادق(ع) فرمود: شما شیعیان دارای نوری هستید که درجهان با آن شناخته می شود تا آن جا که هرگاه یکی از شما برادرش را ملاقات کند جای نور را در پیشانی او می بوسد.

۷ - ابراهیم بن ادريس از پدرش نقل می کند که پس از رحلت امام حسن عسکری(ع)، صاحب الزمان(ع) را جوانی نورسته دیدم و دستها و سربارکش را بوسیدم.

۸ - درنامه برادر علی بن جعفر است که از امام موسی کاظم(ع) پرسیدم آیا برای مرد سزاوار است که مردی یا زنی را ببوسد؟ فرمود: در بوسیدن برادر، پسر، خواهر، دختر و مانند اینها باکی نیست.

۱۳۴ - باب کراهت کرنش برای مردم حتی امام

۱ - امام موسی کاظم(ع) فرمود: مردی برای آن حضرت درحالی که بر پا

۶۹۵. اصول کافی، ص ۴۰۲.

۰۷. اصول کافی، ص ۱۷۲.

۸ - بحارالانوار، ج ۱۰، ص ۲۸۰.

باب ۱۳۴:

۱. اصول کافی، ص ۲۶۲.

ایستاده بود قصه‌ای طولانی نقل کرد، و از طرف مرد کافری به او سلام رسانید، سپس گفت سرورم، اگر اجازه فرمایید تعظیمتان کنم و بنشینم، فرمود: برای نشستن اجازه‌ات می‌دهم ولی برای کرنش نه، آن مرد نشست و گفت سلام ترا به رفیقم برسانم یا نه؟ فرمود: خداوند انشاءالله رفیقت را هدایت کند و اگر او بردین ما باشد سلام ما بر او باد.

۱۳۵ - باب کراهت مجادله و دشمنی با مردم

۱ - امام صادق (ع) فرمود که حضرت علی (ع) فرموده است: از مجادله و ستیزه‌جویی بپرهیزید زیرا آنها دلهای برادران را بیمار کنند و سبب نفاق شوند.

۲ - پیغمبر (ص) فرمود: هر که خدا را با سه خصلت ملاقات کند (و با این سه خصلت از دنیا برود) از هر دری که بخواهد وارد بهشت شود.

۱ - کسی که اخلاق نیکو داشته باشد، ۲ - در حضور و غیاب مردم از خدا بترسد. ۳ - مجادله را ترک نماید گرچه حق با او باشد.

۳ - پیغمبر (ص) فرمود: کسی که خدا را هدف مجادلاتش قرار دهد به تحویل بیشتر نزدیک می‌شود (از رأیی به رأی دیگر منتقل گردد)

۴ - امام صادق (ع) فرمود: با اشخاص بردبار و نادان مجادله ممکن، زیرا حلیم ترا دشمن دارد، و سفیه آزارت رساند.

۵ - امام صادق (ع) فرمود: از دشمنی با یکدیگر بپرهیزید زیرا خصومت دل را مشغول کند و موجب نفاق شود و کینه‌ها پدید آورد.

- ۶ - امام زین العابدین (ع) فرمود: وای بر کسانی که فاسقند و همیشه ریاکار، وای بر مردمی که به آسانی تن به گناه دهند و پیوسته دشمن همدیگرزند، وای بر مردمی که گنکاهکارند و گفتارشان بیشتر در غیرذات پروردگار است.
- ۷ - امام صادق (ع) از اجدادش نقل می‌کند که پیغمبر (ص) فرموده است. من خانه‌ای در بالاترین نقطه بهشت و خانه‌ای در وسط آن و خانه‌ای در باغهای بهشت را ضمانت می‌کنم برای کسی که مجادله نکند، گرچه حق با او باشد. (و در روایت دیگر چنین آمده)^۸.
- ۸ - برای کسی که دروغ نگوید گرچه به شوخی، و برای کسی که خلقتش نیکو باشد.
- ۹ - علی (ع) فرمود: هر که آبروی خویش را دوست دارد باید مجادله و ستیزه‌جویی را رها کند.

۱۳۶ - باب استحباب اجتناب از کینه و عداوت و دشمنی

مرکز تحقیق و پژوهش و...
پسندید

- ۱ - امام صادق (ع) فرمود که پیغمبر (ص) فرموده است: هر وقت که جبرئیل پیش من می‌آمد. می‌گفت ای محمد از بغض و دشمنی با مردم بپرهیز.
- ۲ - ولید بن صبیح گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که فرمود: پیغمبر (ص) فرموده است: جبرئیل در هیچ چیزی به اندازه پرهیز از دشمنی با مردم به من

۶. روضه کافی، ص ۳۹۱.

۷. التوحید، ص ۴۶۱.

۸. خصال صدوق، ص ۷۰.

۹. نهج البلاغه، قسم دوم، ص ۲۳۰.

باب ۱۳۶:

۱ و ۲. اصول کافی، ص ۴۵۱ و ۴۵۲ (باب المرء والخصومة).

سفارش نکرده است.

۳ - امام صادق (ع) فرمود: جبرئیل به پیغمبر (ص) گفت: از مشاجره و ستیزه کردن با مردم پرهیز.

۴ - امام صادق (ع) فرمود: از خصومت با مردم پرهیزید زیرا خصومت موجب آزار و غرامت است و عیب نهفته را آشکار سازد.

۵ - امام صادق (ع) فرمود: هر که تخم عداوت بکارد کاشته خود را درو می‌کند.

۶ - امام صادق (ع) فرمود که پیغمبر (ص) فرموده است: هر وقت که جبرئیل پیش من می‌آمد مرا موعظه می‌کرد، و آخرین سخنش با من این بود که از خصومت با مردم پرهیز، زیرا خصومت عیب نهفته را آشکار می‌کند و عزت را از بین می‌برد.

۷ - امام صادق (ع) فرمود که پیغمبر (ص) فرموده است: آگاه باشید در عداوت کردن با یکدیگر تراشیدن و از ریشه برکنندن است، مقصودم تراشیدن و برکنندن مونیست، اما ستردن و برکنندن دین است.

۸ - امام باقر (ع) به نقل از پدرانش می‌گوید که پیغمبر (ص) فرمود: هر که زیاد غصه خورد بیمار گردد، و هر که بد اخلاق باشد خودش در عذاب است، و هر که با مردم مشاجره کند جوآنمردیش ساقط می‌شود، سپس فرمود: همواره جبرئیل مرا از ستیزه کردن با مردم نهی می‌کرد همچنان که از شراب خواری و بت پرستی باز می‌داشت.

۹ - امام رضا (ع) به نقل از پدرانش فرمود: که پیغمبر (ص) فرموده است از خصومت با مردم دوری کنید، زیرا خصومت عیوب نهفته را آشکار می‌سازد و عزت را از بین می‌برد.

۳ و ۵ و ۶. اصول کافی، ص ۴۵۱ و ۴۵۲ (باب المرء والخصومة).

۷. اصول کافی، ص ۴۶۸.

۸. مجالس، پسر شیخ طوسی، ص ۳۲۶.

۹. مجالس، پسر شیخ طوسی، ص ۳۰۷.

۱۳۷ - باب تحریم مکر، حسد، خیانت و نیرنگ

۱ - امام رضا (ع) از اجدادش نقل می‌کند: که پیغمبر (ص) فرموده است هر که مسلمان باشد مکروه حيله نمی‌کند، از جبرئیل شنیدم که می‌گفت مکر و فریب سبب ورود در آتشند سپس فرمود: کسی که مسلمانی را فریب دهد و به او خیانت ورزد از ما نیست. آنگاه فرمود: جبرئیل از طرف خدا بر من نازل شد و گفت: ای محمد بر تو باد به خوش خویی زیرا بدخویی خیر دنیا و آخرت را از بین می‌برد، آگاه باشید شبیه‌ترین شما به من خوش خلق‌ترین شماست.

۲ - علی (ع) فرمود: مکر و فریب سبب ورود در آتشند.

۳ - امام صادق (ع) از پدرانش نقل کرده است که پیغمبر (ص) فرمود هر که با مسلمانی مکر نماید از ما نیست.

۴ - علی (ع) فرمود: اگر مکر و نیرنگ سبب ورود در آتش نبودند من مکر اندیش‌ترین مردم بودم.

۵ - زازان گوید: از علی (ع) شنیدم که می‌فرمود: اگر این فرمایش را از پیغمبر (ص) نشنیده بودم که می‌فرمود مکر، نیرنگ، خیانت، سبب ورود در آتشند، مکر من از تمام اعراب بیشتر بود.

۶ - عبد الرحمن بن ابی نجران گوید: از امام باقر (ع) درباره معنای آیه

باب ۱۳۷:

۱. مجالس صدوق، ص ۱۶۳.
۲. عقاب الاعمال، ص ۴۰، اصول کافی، ص ۴۶۵ (باب مکر).
۳. عقاب الاعمال، ص ۴۰.
۵. عقاب الاعمال، ص ۴۰.
۶. تفسیر عیاشی، ج ۱ ص ۲۳۹.

«وَلَا تَمْتُوا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِبَعْضِكُمْ عَلَى بَعْضٍ»^۵ پرسیدم، آرزومیرید بر آنچه که خداوند فزونی نهاد برخی از شما را بر بعضی دیگر، فرمود: هرگز کسی آرزوی تصاحب زن یا دختر شخص دیگر را نباید داشته باشد، ولی آرزوی داشتن مانند آنها عیبی ندارد.

۱۳۸ - باب تحریم دروغ

- ۱ - امام باقر(ع) فرمود: نخستین کسی که دروغگو را تکذیب می‌کند خدای عزوجل است، سپس دوفرشته‌ای که با خود شخص همراهند، سپس خود شخص نیز می‌داند که دروغگوست.
- ۲ - عمر بن یزید گوید: از امام صادق(ع) شنیدم که می‌فرمود: دروغگو با برهانهای روشن هلاک می‌گردد، و بیروانش به وسیله شبهات، (یعنی شبهاتی که به وسیله دروغ او به وجود آمده است).
- ۳ - امام باقر(ع) فرمود: خداوند برای پلیدیها قفلهایی قرارداده و شراب را کلید آنها قرارداده، و دروغ بدتر از شراب است.
- ۴ - امام باقر(ع) فرمود: دروغ ویرانگر ایمان است.
- ۵ - امام صادق(ع) فرمود: که عیسی بن مریم چنین گفته است، هر که دروغش زیاد شود، آبروش برود.
- ۶ - علی(ع) فرمود: برای مرد مسلمان سزاوار است که از دوستی و رفاقت

۵ النساء - ۳۲.

باب ۱۳۸:

۱. ۲۰۱. اصول کافی، ص ۴۶۶.
۲. ۵۰۴ و ۵. اصول کافی، ص ۴۶۵.
۳. ۶. اصول کافی، ص ۴۶۶.

دروغگو پرهیز کند، زیرا او آن قدر دروغ گوید که اگر راست هم بگوید کسی آن را باور نکند.

۷ - زراره گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که می فرمود: از جمله چیزهایی که خداوند به وسیله آن به دروغگویان کمک کرده است فراموشی است (یعنی دروغگو فراموشکار است).

۸ - ابواسحاق خراسانی گوید علی (ع) می فرمود: از دروغ بپرهیزید، چون هر شخص امیدوار، جوینده است، و هر بیمناکی گریزان «از واقعیت» است.

۹ - عبدالرحمن بن حجاج گوید: به امام صادق (ع) عرض کردم: آیا دروغگو کسی است که در مورد موضوعی دروغ بگوید؟ فرمود: نه، زیرا کسی نیست که این عمل از او سرزنزند، ولی مقصود آن شخصی است که به دروغگویی عادت کرده است.

۱۰ - ابوبصیر گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که می فرمود: همانا بنده خدا دروغ گوید تا آنجا که از دروغگویان به شمار آید، وقتی که دروغ گفت خدای عزوجل می فرماید: دروغ گفت و از حق دور شد.

۱۱ - امام رضا (ع) فرمود: از پیغمبر (ص) سؤال شد. ممکن است مؤمن ترسو باشد؟ فرمود: آری، عرض شد آیا بخیل می شود؟ فرمود: آری. عرض شد ممکن است دروغگو باشد؟ فرمود: نه.

۱۲ - از کلمات رسول الله (ص) است. که بدترین نوع ربا دروغ گفتن

است.

۷. اصول کافی، ص ۴۶۶.

۸. اصول کافی، ص ۴۶۷.

۹. اصول کافی، ص ۴۶۶.

۱۱ و ۱۰. معائن برفی، ص ۱۱۸.

۱۲. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۴۲.

۱۳ - علی (ع) می فرمود: راستگو باشید، زیرا خداوند با راستگویان است، و از دروغ اجتناب کنید، زیرا دروغ انسان را از ایمان دور می کند، و بدانید که راستگو بر ساحل نجات و بزرگواری قرار دارد، و دروغگو در پرتگاه ذلت و هلاکت است، سخن نیک بگویید تا به آن شناخته شوید، عمل خیر انجام دهید تا از اهل خیر باشید، امانت کسی را که شمارا امین دانسته به او برگرانید، و به خویشاوندانی که از شما بریده اند پیوندید، و اگر کسی شما را از چیزی محروم ساخته است با فضل و احسان به سویش برگردید.

۱۴ - امام باقر (ع) فرمود: که پیغمبر (ص) فرموده است: شیطان دارای سه وسیله است، سرمه، غسل، و داروی بینی، سرمه اش پُجرت است، غسلش دروغ است، داروی بینی یا انفیه اش تکبر است.

۱۵ - عبدالله بن عجلان گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که می فرمود: بنده خدا چون راست گوید، نخستین کسی که او را تصدیق کند خداست و خودش هم می داند که راستگوست. و هرگاه دروغ گوید اولین کسی که او را تکذیب کند خداست، و خودش شخص هم می داند که دروغگوست.

۱۳۹ - باب تحریم دروغ بستن بر خدا، و پیغمبر و ائمه

علیهم السلام

۱ - ابونعمان گوید: امام باقر (ع) می فرمود: ای ابونعمان، بر ما دروغی میند

۱۳. من لایحضره الفقیه، ج ۱، ص ۷۶.

۱۴. معانی الاخبار، ص ۴۶.

۱۵. ثواب الاعمال، ص ۹۷.

باب ۱۳۹:

۱. اصول کافی، ص ۴۶۵.

تادین خود را به باد دهی، مبادا بخواهی که سرباشی «در جلو قرار بگیری» تادم شوی «عقب بمانی» و ما را وسیله روزی خوردنت از مردم قرارنده که فقیر می شوی، زیرا ترا آزاد نمی گذارند و حتماً از تو پرسش می کنند، اگر راست بگویی تصدیقت می کنیم، و اگر دروغ بگویی نکذیبیت می کنیم.

۲ - در حدیثی مرفوع روایت شده که در محضر امام صادق (ع) گفته شد که بافنده از رحمت خدا دور است؟ حضرت فرمود: همانا این آن بافنده ای است که برخدا و پیغمبرش دروغ بیافد.

۳ - امام صادق (ع) فرمود: دروغ بستن برخدا و پیغمبر (ص) از گناهان کبیره است.

۴ - امام صادق (ع) در گفتگویی با مرد شامی فرمود: ای برادر شامی، سخن ما را گوش کن، و بر ما دروغ میند، زیرا هر که در مورد چیزی بر ما دروغ بندد، بر پیغمبر (ص) دروغ بسته، و هر که بر پیغمبر (ص) دروغ ببندد، به خدا دروغ بسته و هر که به خدا نسبت دروغ بدهد خدای عزوجل وی را عذاب می کند.

۵ - امام صادق (ع) از اجدادش نقل می کند: که پیغمبر (ص) در وصیتش به علی (ع) فرمود: ای علی هر که به من نسبت دروغ بدهد، حتماً جایگاهش پر از آتش خواهد شد.

۶ - امام صادق (ع) فرمود: دروغ بستن برخدا و پیغمبر خدا و اوصیای پیغمبر (ص) از گناهان کبیره است. سپس امام فرمود: که پیغمبر (ص) فرموده است: هر کس چیزی را که من نگفته ام به من نسبت دهد نشیمنگاهش پر از آتش خواهد شد.

۳۰۲. اصول کافی، ص ۴۶۶.

۴. فروع کافی، جلد ۴، ص ۱۸۷.

۵. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۳۸.

۶. عقاب الاعمال، ص ۳۹، محاسن برقی، ص ۱۱۸.

۱۴۰ - باب تحریم دروغ، بزرگ و کوچک، شوخی و جدی و غیره

۱ - امام باقر(ع) فرمود که پدرم علی بن الحسین(ع) به فرزندانش می فرمود: از دروغ گفتن پرهیزید، چه بزرگ و چه کوچک، شوخی و یاجدی باشد، زیرا شخص وقتی که در چیز کوچک دروغ بگوید به بزرگش نیز جرأت پیدا می کند، مگر نمی دانید که پیغمبر(ص) فرمود: بنده خدا همواره راست گوید تا خداوند او را راستگو نویسد و پیوسته دروغ بگوید تا پروردگار او را دروغگو نویسد.

۲ - علی(ع) فرمود: هیچ بنده ای طعم ایمان را نچشد مگر این که دروغ را ترک کند چه شوخی باشد و چه جدی.

۳ - علی(ع) فرمود: دروغ چه شوخی باشد چه جدی شایسته نیست و مزاور نیست که یکی از شما به بچه اش وعده ای بدهد که بعداً بدان وفا نمی کند. زیرا دروغ به فساد می کشاند، و فساد به سوی آتش، و مادامی که یکی از شما دروغ گوید، تا بگویند دروغ گفت و معصیت کرد، و مادامی که یکی از شما دروغ گوید تا به اندازه سرسوزن جای راستگویی نماند، «در این صورت» در نزد خداوند هم کذاب نامیده می شود.

۴ - ابوذر گوید: که پیغمبر(ص) در مقام نصیحت به او فرمودند: ای اباذر، هر که بر زبان و عورتش تسلط داشته باشد، وارد بهشت شود، عرض کردم یا

باب ۱۴۰:

۱. اصول کافی، ص ۴۶۵.

۲. اصول کافی، ص ۴۶۶، محاسن برقی، ص ۱۱۸.

۳. مجالس شیخ صدوق، ص ۲۵۲.

۴. مجالس شیخ صدوق، ص ۳۴۰.

رسول الله آیا به گفتار زبانمان مؤاخذه می شویم؟ فرمود: آیا مردم به غیر از نتایج زبانشان به سبب چیز دیگری هم به رو به آتش افکنده می شود. پیوسته درامانی تا سخن نگفته ای و چون سخن گفتی آن حرف به سود یا زیان تو نوشته می شود. ای اباذر، اگر شخصی سخنی بگوید که موجب رضای خداست، روز قیامت بهشت برایش منظور گردد. و اگر در مجلسی سخن لغوی بگوید تا دیگران را با آن بخنداند، به جهنمی که بین آسمان و زمین است افکنده می شود. ای اباذر، وای بر کسی که در سخنانش دروغ بگوید تا گروهی را بخنداند، و سه بار فرمود وای براو.

ای اباذر، هر که سکوت اختیار کرد نجات یافت، بر توباد به سکوت هرگز دروغی از دهانت خارج نشود، عرض کردم: یا رسول الله، شخصی که عمداً دروغ گفته توبه اش چیست؟ فرمود: ادای نماز پنجگانه و طلب آمرزش از خدا گناه آنرا می شوید.

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی

۱۴۱ - باب جواز دروغ در اصلاح بین مردم وعدم جواز

راستگویی در فساد

- ۱ - امام صادق (ع) از پدران نقل می کند: در سفارشهای پیغمبر (ص) به علی (ع) هست: یا علی، خداوند دروغ را برای اصلاح بین مردم دوست می دارد و راستگویی را که سبب فساد شود نمی پسندد، تا آن جا که فرمود: یا علی در سه مورد دروغ گفتن نیکوست، ۱- حيله کردن در جنگ، ۲- وعده دادن به همسر خود، ۳- اصلاح بین مردم.

باب ۱۴۱:

۱. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۳۳ و ۳۳۶.

۲ - امام صادق (ع) از پدراناش نقل می‌کند: که پیغمبر (ص) فرمود: درسه جا دروغ گفتن نیکوست، ۱- حيله درجنگ، ۲- وعده دادن به همسر خویش ۳- اصلاح بین مردم. و درسه مورد راست گفتن زشت است، ۱- درسخن چینی بین مردم، ۲- آگاه کردن شخصی از جریان خانواده اش به آنچه که دوست ندارد، ۳- تکذیب کردن شخصی را در خبری که می‌دهد، فرمود: همشینی با سه گروه دل را می‌میراند، ۱- همشینی با فرومایگان، ۲- گفتگو با زنان، ۳- همشینی با ثروتمندان.

۳ - امام صادق (ع) فرمود: اصلاح کننده «بین دونفر یا دو جمعیت» دروغگو نیست.

۴ - حسن صیقل گوید: به امام صادق (ع) عرض کردم: از امام باقر (ع) درباره قول حضرت یوسف (ع) که فرمود: «ای کاروان شما دزد هستید»^۵ برای ما روایت شده که آن حضرت فرموده است: به خدا قسم آنها دزدی نکردند و یوسف هم دروغ نگفت، و همچنین درباره آنچه که ابراهیم (ع) فرمود «بلکه بزرگشان این کار را کرده پیرسید از آنها اگر حرف می‌زنند»^۶ فرموده است سوگند به خدا آنها آن کار را نکرده‌اند و ابراهیم هم دروغ نگفت؟ امام صادق (ع) فرمود: ای صیقل نظرتان در این مورد چیست؟ عرض کردم جز تسلیم به رأی شما ما نظر دیگری نداریم، راوی گوید: پس آن حضرت فرمود: خداوند دو چیز را دوست و دو چیز را دشمن دارد خرامیدن «با غرور راه رفتن» در بین دو صف (از لشکر اسلام و کفر را) دوست دارد و دروغ را در اصلاح بین مردم می‌پسندد، و خرامیدن در راهها و کوجه‌ها، و دروغ را در غیر اصلاح مردم دشمن دارد، بنابراین ابراهیم (ع) که فرمود: «بلکه

۲. حصال صدوق، ج ۱، ص ۴۳.

۳. اصول کافی، ص ۴۶۷.

۴. اصول کافی، ص ۴۶۶.

۵. اینها العبر انکم لآرؤن: یوسف - ۷۰.

۶. بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا فَاسْأَلُوهُمْ إِنَّ كَأَنَّا نَبْتَلُوهُمْ: انبیاء - ۶۳.

این کار را بزرگشان کرده» قصد اصلاح داشت، و برای راهنمایی براین که آنها چنین کاری نمی‌توانند انجام دهند، و یوسف هم قصد اصلاح داشت.

۵ - عیسی بن حسان گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که می‌فرمود: گوینده هر دروغی روزی مورد سؤال قرار خواهد گرفت.

۱ - شخصی که در جنگ حيله کند گناهی بر او نیست، ۲ - کسی که قصد اصلاح بین دو نفر را دارد و به یکی از آنها غیر آنچه که به دیگری گفته بگوید و با این دروغ اراده اصلاح بین آنها را داشته باشد، ۳ - کسی که به همسرش وعده‌ای بدهد که بعداً قصد انجام آن را نداشته باشد.

۶ - امام صادق (ع) فرمود: سخن بر سه گونه است، راست، دروغ، و اصلاح بین مردم «راوی گوید» عرض شد قربانت کردم، منظور از اصلاح بین مردم چیست؟ فرمود: از کسی درباره شخص دیگر سخنی می‌شنوی که اگر آن سخن به او برسد رنجیده می‌شود، پس تو او را بیدار کرده و برخلاف آنچه که شنیده‌ای بگویی از فلانی درباره خوبی تو چنین و چنان شنیدم.

۷ - امام صادق علیه السلام فرمود: که پیغمبر (ص) فرموده است: شخص مصلح دروغگو نیست، سپس این آیه را خواند «ایتها العیرانکم لسا قون» آنگاه فرمود: قسم به خدا آنان سرقه نکردند و یوسف هم دروغ نگفت، آنگاه این آیه را خواند «بل فعله کبیرهم هذا فاسألوهم ان کانوا ینطقون» سپس فرمود: سوگند به خدا آنها آن کار را نکرده بودند و ابراهیم هم دروغ نگفت.

۸ - امام صادق (ع) فرمود: در مورد شخصی که از او اجازه ورود خواستند و او

۵. اصول کافی، ص ۴۶۷.

۶. اصول کافی، ص ۴۶۶.

۷. اصول کافی، ص ۴۶۷.

۵. یوسف - ۷۰.

۸. السرائر، ص ۴۸۳.

به کنیزش گفته که بگو این جا نیست، فرمود: عیب ندارد این دروغ نیست.

۹ - در حدیثی امام صادق (ع) فرمود: به اصحابم چنین چنان ابلاغ کن، و به ایشان چنین وچنان ابلاغ کن راوی گوید عرض کردم، نمی توانم این جملات را عیناً حفظ کنم، آنچه که یاد گرفته ام می گویم، و بهتر از آن نمی توانم حفظ کنم، فرمود: اشکال ندارد زیرا مصلح دروغگو نیست.

۱۰ - امام رضا (ع) فرمود: همانا مرد به برادر دینی اش سخن راستی بگوید ناوی را برنجانند، چنین شخص نزد پروردگار کذاب به شمار آید، و همانا مرد به برادر دینی خود دروغ بگوید و قصدش از دروغ، سود رساندن به او باشد، وی نزد خدا راستگو به شمار آید.

۱۱ - علی (ع) فرمود: نشانه ایمان است که راستگویی را درجایی که به تو ضرر دارد بردروغی که برایت سود دارد ترجیح بدهی، و بیش از علمت سخن نگوئی، و در سخن گفتن درباره دیگران از خدا پروا داشته باشی.

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی

۱۴۲ - باب در احکام گمان

۱ - عبدالاعلی مولی آل سام گوید: امام صادق (ع) برایم حدیثی بیان فرمود: من به او عرض کردم: فدایت شوم، آیا هم اکنون برای من چنین وچنان نپنداشتی؟ فرمود: نه، و این سخن بر من گران آمد، عرض کردم آری به خدا سوگند

۹. رجال کشی، ص ۱۹۰.

۱۰. مصادقة الاخوان، ص ۴۸.

۱۱. نهج البلاغه بخش دوم، ص ۲۵۱.

باب ۱۴۲:

۱. اصول کافی، ص ۴۶۷.

پنداشتی، فرمود: نه، به خدا قسم نپنداشتم، راوی گوید باز این حرف برمن گران آمد، عرض کردم: چرا به خدا سوگند آن را گفتم، فرمود: آری آن را گفتم مگر نمی دانی در قرآن مجید هر گمانی دروغ به شمار آمده است.

۱۴۳ - باب تحریم دورو و دوزبان بودن

۱ - امام صادق (ع) فرمود: هر که با مسلمانان با دورو و دوزبان برخورد کند، روز قیامت برانگیخته می شود درحالی که در یک سردوزبان آتشین دارد، و در روایت دیگر چنین نقل شده است که هر که با مردم حضوراً با چهره ای و غیباً با چهره دیگر برخورد کند. روز قیامت...

۲ - امام باقر (ع) فرمود: چه بد بنده ای است آن بنده ای که دارای دورو و دوزبان است برادر همکیش خود را در حضور ستایش و در غیابش از وی غیبت کند، اگر ثروتی یا موقعیتی نصیب برادرش شود به او حسد برد، و چون گرفتار شود یاری اش نکند.

۳ - در عقاب الاعمال به روایت فوق چنین اضافه شده: چه بد بنده ای است بنده ای که عیبجو و خرده گیر باشد، و برو با چهره ای و پشت سر با چهره دیگر باشد.

۴ - عبدالرحمان بن حَمَاد در حدیثی «که آن را به معصوم رسانده» گوید: که خداوند متعال به عیسی بن مریم (ع) فرمود: ای عیسی زبان و قلبت در نهان و آشکار یکی باشد، همانا ترا از نفس خودت بر حذر می دارم، و این آگاهی برای تو کافی است که در یک دهن دوزبان نشاید. و در یک غلاف دوشمشیر ننگند،

باب ۱۴۳:

۱. اصول کافی، ۴۶۷؛ عقاب الاعمال، ص ۳۹؛ معانی الاخبار، ص ۵۷.

۲ و ۳. اصول کافی، ص ۴۶۷؛ عقاب الاعمال، ص ۳۹.

و در یک سینه دودل نباشد. و ذهن انسان نیز چنین است. «دواعتقاد مخالف در یک ذهن جای نگیرد»

۵ - علی (ع) فرمود: پیغمبر (ص) فرموده است کسی که دوروست، روزقیامت می آید درحالی که یک زبانش از پشت سرش بیرون آمده است و زبان دیگر از پیش رویش و آتشی از آن دو برآید که بدنش را بسوزاند، آنگاه گفته می شود این همان است که دردنیای دارای دو رو و دوزبان بود و با این وضع در روز رستاخیز معرفی می شود.

۶ - پیغمبر (ص) فرمود: بدترین مردم در روزقیامت نزد خداوند کسی است که دردنیای دو رو باشد.

۷ - پیغمبر (ص) فرمود: هر که در دنیا دو رو باشد، در قیامت دارای دوزبان از آتش خواهد بود.

۸ - پیغمبر (ص) در خطبه ای فرمود: هر که دردنیای دورو و دوزبان باشد، روزقیامت دوچهره و دوزبان از آتش خواهد داشت.

۹ - عبدالله بن ابی یعقوب گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: هر که با مردم با چهره ای دیدار نماید و با چهره دیگر از آنها عیب جویی کند، روز قیامت می آید با حالتی که در سرش دوزبان از آتش دارد.

۱۰ - علی (ع) فرمود: که پیغمبر (ص) فرموده است: هر که برادر مؤمنش را در روبرو بستاید و پشت سر او غیبت کند، پیمان برادری بین آنها گسسته می شود.

۵. عقاب الاعمال، ص ۳۹؛ خصال شیخ صدوق، ج ۱، ص ۲۰.

۶. خصال صدوق، ص ۲۰.

۷. خصال صدوق، ج ۱، ص ۲۰.

۸. عقاب الاعمال، ص ۴۸.

۹. مجالس صدوق، ص ۲۰۳.

۱۰. مجالس صدوق، ص ۳۴۶.

۱۴۴ - باب تحریم قهر کردن از مؤمن واستحباب سبقت درآشتی کردن

۱ - امام صادق(ع) فرمود: که پیغمبر(ص) فرموده است: بیش از سه روز قهر و جدایی جایز نیست.

۲ - امام صادق(ع) فرمود: در قهر هیچ گونه خیری نیست.

۳ - مفضل در ضمن سفارشی گوید: از امام صادق(ع) شنیدم می فرمود: چون دوفتر از یکدیگر با قهر جدا شوند یکی از آنها سزاوار برائت و لعنت است، و چه بسا هر دو سزاوار آن باشند، مَعْتَب «یکی از دوستان مخصوص آن حضرت» گفت: قربانت گردم آن که ستمگر باشد سزایش همین است، اما تقصیر مظلوم چیست؟ فرمود: چون او هم برادرش را به آشتی دعوت نکرده، و حرفهای او را نادیده نگرفته است. از پدرم شنیدم که می فرمود: چون دوفتر با هم ستیز کنند و یکی بردیگری غالب آید، باید مظلوم به نزد رفیق ظالم خود رود و به او بگوید: ای برادر من ستمگر هستم، تا قهر و جدایی بین آنها از میان برود، همانا خداوند حکیم و عادل است و داد مظلوم را از ظالم می ستاند.

۴ - ابوبصیر گوید: از امام صادق(ع) درباره مردی که با خویشاوند خود به خاطر این که مذهب حق را نمی شناسد «شیعه نیست» قطع رابطه کند سؤال کردم فرمود: سزاوار نیست که خویشاوندی را قطع کند.

۵ - داودبن کثیر گوید: شنیدم امام صادق(ع) می فرمود که پدرم فرمود:

باب ۱۴۴:

۲۵۱. اصول کافی، ص ۴۶۸.

۳. اصول کافی، ص ۴۶۷.

۵۰۴. اصول کافی، ص ۴۶۸.

پیغمبر(ص) فرموده است: هرگاه دونفر مسلمان از همدیگر باقهر جدا شوند و سه روز در آن حال بمانند و آشتی نکنند، هر دو از اسلام خارج شوند و بین آنان دوستی دینی نمی ماند، پس هرکدام از آنها برای آشتی و سخن گفتن بردیگری سبقت جوید، در روز رستاخیر جلوتر از دیگری به بهشت خواهد رفت.

۶ - امام صادق(ع) فرمود: مادام که دو مسلمان با هم قهر هستند شیطان خشنود است، و چون آشتی کنند، زانوهای شیطان بلرزد و بندهایش از هم گسیخته شود، و فریاد زند وای براو «خود شیطان» از آنچه که بدو از هلاکت رسد.

۷ - پیغمبر(ص) فرمود: برای هیچ مسلمانی جایز نیست که بیش از سه روز از برادر دینی خود قهر کند.

۸ - امام صادق(ع) از پدرانش نقل می کند: که پیغمبر(ص) در حدیث مناهی مسلمانان را از قهر و جدایی نهی فرموده است، پس اگر کسی ناچار از جدایی باشد، بیش از سه روز نباید از برادرش دوری جوید، و هر که بیش از سه روز از برادر دینی اش جدا شود، آتش برای او سزاوارتر است.

۹ - پیغمبر(ص) فرمود: برای مسلمان جایز نیست که بیش از سه روز از برادر دینی اش قهر کند و از وی جدا شود.

۱۰ - امام باقر(ع) فرمود: هرگاه دونفر مؤمن از هم قهر کنند و بیش از سه روز از یکدیگر جدا شوند، من در روز سوم از آنها بیزارم، عرض شد، این سزای ظالم است، جرم مظلوم چیست؟ فرمود: چرا مظلوم نزد ظالم نرفت تا بگوید من ستمکارم تا آشتی کنند.

۱۱ - پیغمبر(ص) فرمود: برای هیچ مسلمانی جایز نیست که از برادر

۶. اصول کافی، ص ۴۶۸.

۷. خصال شیخ صدوق، ج ۱، ص ۸۶.

۸. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۹۶.

۹. خصال شیخ صدوق، ج ۱، ص ۸۶.

۱۱. مجالس پسر شیخ طوسی، ص ۲۴۹.

همکیش خود قهر کند و بیش از سه روز از وی دوری گزیند، و هرکدام از آنان که برای آشتی پیشقدم باشد در رفتن به بهشت مقدمات است.

۱۲ - ابوذر گوید که پیغمبر (ص) در نصیحتی به او فرمود: ای اباذر، از جدایی و قهر با برادر دینی خود بپرهیز، زیرا هیچ عملی با قهر پذیرفته نیست. ای اباذر، من ترا از جدایی منع می‌کنم و اگر ناچار شدی، نباید جدایی ات سه روز کامل باشد پس هر که در خلال سه روز جدایی از برادرش بمیرد، آتش برای او سزاوارتر است.

۱۴۵ - باب تحریم آزار رساندن به مؤمن

۱ - هشام بن سالم گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که می‌فرمود: خدای عزوجل فرماید: آن که بنده مؤمن مرا بیازارد به من اعلان جنگ دهد. و هر که بنده مؤمن مرا اکرام نماید از خشم و غضب من آسوده خاطر باشد.

۲ - مفضل بن عمر گوید که امام صادق (ع) فرمود: چون روز قیامت شود، منادی از جانب خدا فریاد زند، آنان که از دوستان من روگردانده بودند کجایند؟ گروهی برمی‌خیزند که رخسارشان گوشت ندارد، پس گفته شود، اینها کسانی هستند که به مؤمنین آزار رسانده، و با آنان دشمنی کرده و عناد ورزیده‌اند و در امور دینی آنها را باتندی سرزنش کردند، سپس دستور داده شود که آنها را به دوزخ ببرند.

۳ - روایت فوق باسند دیگر چنین بیان شده: به خدا سوگند اینها کسانی بودند که در گفتارشان با مؤمنین یکی بوده ولی حقوق آنان را منع کردند، و اسرار مؤمنین

۱۲. مجالس شیخ صدوق، ص ۲۴۱.

باب ۱۴۵:

۲۱. اصول کافی، ص ۴۷۰.

۳. عقاب الاعمال، ص ۳۲.

را فاش نمودند.

۱۴۶ - باب تحریم اهانت به مؤمن و خوار داشتن او

۱ - امام باقر(ع) فرمود: چون پیغمبر(ص) را به معراج بردند، عرض کرد پروردگارا رتبه و منزلت مؤمن در پیش تو چگونه است؟ فرمود: ای محمد، هرکه به یکی از دوستان من اهانت کند، آشکارا به جنگ من برخاسته و من به یاری دوستانم از همه شتابانترم.

۲ - معلی بن خنیس گوید: از امام صادق(ع) شنیدم که می فرمود: خداوند تبارک و تعالی فرماید: هرکه به یکی از دوستان من اهانت نماید درجنگ با من کمین کرده است، و من با سرعت تمام دوستانم را یاری می کنم.

۳ - امام صادق(ع) فرموده است که پیغمبر(ص) فرمود: خدای عزوجل فرموده است: هرکه به یکی از دوستان من اهانت کند محققاً درجنگ با من کمین کرده است.

۴ - امام صادق(ع) از پدرانش نقل می کند: که پیغمبر(ص) در حدیث مناهی فرموده است: هرکه به فقیر مسلمانی بی اعتنایی کند، به حقوق الهی بی اعتنایی کرده و خداوند روز قیامت به او بی اعتنایی می کند، مگر این که توبه کرده باشد.

۵ - پیغمبر(ص) فرمود: هرکه به فقیر مسلمانی اکرام کند، روز قیامت خداوند از او راضی خواهد بود. آگاه باشید هرکه برادر مسلمانش را اکرام کند خدای عزوجل او را گرامی می دارد.

باب ۱۴۶:

۱. اصول کافی، ص ۴۷۱. (باب من اذى المسلمین)

۲. اصول کافی، ص ۱۷۰.

۳. اصول کافی، ص ۴۷۰.

۵. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۹۷.

۶ - امام صادق علیه السلام از پدراناش نقل می‌کند: که پیغمبر (ص) فرمود: هرکه مؤمنی را به خاطر فقر و تنگدستی اش خوار شمارد و یا او را تحقیر کند، خداوند روز قیامت وی را رسوا و مفتضح می‌کند. (حدیث ۷ مانند حدیث ۶ می‌باشد).

۸ - ابوبصیر گوید امام صادق (ع) فرمود: هرگز مؤمن فقیری را حقیر و ناچیز شمارید، زیرا هرکه مؤمنی را کوچک یا سبک و پست شمارد، خداوند او را کوچک شمارد و همواره نسبت به او خصمناک باشد، تا این که از کوچک شمردن مؤمنان دست بردارد و به آنها احترام کند، و یا این که توبه کند، و فرمود: هرکه مؤمنی را به سبب تنگدستی و فقرش پست شمارد و تحقیر کند، روز قیامت خداوند او را در برابر خلائق رسوا می‌کند.

۹ - ابراهیم بن عمریمانی گوید: امام صادق (ع) فرمود: هرکه توانایی کمک بر برادر دینی خود داشته باشد، ولی دست از یاری او کشیده و خوارش کند، خداوند او را در دنیا و آخرت خوار گرداند،

۱۰ - پیغمبر (ص) در یکی از خطبه‌هایش فرمود: هرکه مسلمان فقیری را به خاطر فقرش خوار و پست شمارد، خدا را کوچک شمرده است، و همواره مورد خشم و غضب خداوند است تا این که او را راضی کند، و هرکه فقیر مسلمانی را گرامی بدارد، روز قیامت خداوند را شاد و خندان دیدار می‌کند. سپس فرمود: هرکه بر فقیری ستم کند یا براو تعدی نماید، یا او را حقیر شمارد، خدا در روز قیامت وی را به شکل آدمکی به اندازه مورچه محشور گرداند تا این که داخل آتش دوزخ شود.

۷۰۶. عبون اخبار رضا، ص ۲۰۱ و ۲۲۸.

۸. عقاب الاعمال، ص ۲۹.

۹. عقاب الاعمال، ص ۲۳.

۱۰. عقاب الاعمال، ص ۴۶.

- ۱۱- پیغمبر (ص) از قول جبرئیل نقل فرمود که خداوند فرموده است: هر که به یکی از دوستان من اهانت کند، آشکارا به جنگ با من برخاسته است.
- ۱۲- پیغمبر (ص) فرمود: ای بسا فردرژ ولیده موی وغبار آلود که جامه های کهنه برتن دارد و درخانه ها خاک نشین است. هرگاه مرا به خدا سوگند دهد، به او نیکی می کنم و خواهش لورا انجام می دهم.

۱۴۷- باب تحریم ذلیل شمردن و تحقیر مؤمن

- ۱- معلی بن خنیس گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که می فرمود: خدای عزوجل فرموده است: آن که بنده مؤمن مرا ذلیل شمارد به من اعلان جنگ نموده است، و هر که بنده مؤمن مرا اکرام کند، از خشم و غضب من آسوده خاطر خواهد بود.
- ۲- امام صادق (ع) می فرماید: که پیغمبر (ص) فرموده است: چون پروردگارم مرا به معراج برد از پشت پرده حجاب به من وحی فرمود و بدون واسطه با من سخن گفت و فرمود: ای محمد هر که یکی از دوستان مرا خوار نماید، در جنگ با من کمین کرده است، و هر که با من جنگ کند، با او بجنگم، گفتم: خدایا این دوست تو کیست؟ زیرا می دانم هر که با تو بجنگد با او می جنگی خداوند به من فرمود: این دوست من کسی است که برای تو و وصی تو و فرزندان تو به ولایت و دوستی از او پیمان گرفته ام.

۱۱. علل الشرایع، ص ۱۵ حدیث طولانی است.

۱۲. مجالس شیخ صدوق، ص ۲۳۲ مجالس پسر شیخ طوسی، ص ۲۷۴.

باب ۱۴۷:

- ۱- محاسن برقی، ص ۹۷.
- ۲- اصول کافی، ص ۴۷۱.

۳ - امام صادق (ع) می فرماید که پیغمبر (ص) فرمود: خدای عزوجل فرموده است: هر که بنده مؤمن مرا خوار نماید آشکارا به جنگ با من برخاسته است.

۴ - امام صادق (ع) می فرماید: هر که مومنی را به خاطر تنگدستی و فقرش پست و کوچک بشمارد، خداوند روز قیامت او را در برابر مردم رسوا و مفتضح گرداند.

۵ - امام صادق (ع) فرمود: هر که مؤمنی را خوار شمارد چه مستمند باشد یا غیرمستمند. خدای عزوجل پیوسته وی را خوار دارد و براوخشمناک است تا آنگاه که از تحقیر کردن آن مؤمن بازگردد «وبه او احترام نماید».

۶ - امام صادق (ع) می فرماید: که پیغمبر (ص) فرمود: خدای عزوجل فرموده است: آن که بنده مؤمن مرا خوار دارد به من اعلان جنگ داده است.

۷ - امام رضا (ع) از پدران نقل می کند که علی (ع) فرمود: برای هیچ مسلمانی شایسته نیست که مسلمانی را به وحشت اندازد.

۸ - امام صادق (ع) می فرماید: که پیغمبر (ص) فرمود: خدای عزوجل فرموده است: با کسی که بنده مؤمن مرا به ذلت کشاند در ستیزم و به یاری دوستانم از همه چیز شتابانترم.

۴۳. اصول کافی، ص ۴۷۱.

۵. اصول کافی، ص ۴۷۰.

۶. اصول کافی، ص ۴۷۰، عقاب الاعمال، ص ۲۲.

۷. عیون اخبار الرضا، ص ۲۲۸.

۸. مصادقة الاخوان، ص ۴۶.

۱۴۸ - باب تحریم سبک شمردن مؤمن

۱ - ابوهارون گوید: در حضور امام صادق (ع) بودم، خطاب به گروهی که حاضر بودند فرمود: شما چرا ما را سبک می شمارید؟ مردی از اهل خراسان برخاست و گفت پناه می بریم به خدا از این که شما و یا چیزی از اوامر شما را سبک بشماریم. حضرت فرمود: آری تویکی از آنهایی هستی که مرا سبک شمردی، آن شخص گفت به خدا پناه می برم از این که شما را کوچک بشمارم، فرمود: وای بر تو آیا حرف فلانی را نشنیدی؟ وقتی که نزدیک جحفه بودیم و او خسته بود و از تو درخواست کرد که به اندازه یک میل راه او را با خودببری، به خدا سوگند سرت را به سوی او نگرداندی و او را سبک شمردی، هر که مؤمنی را سبک شمارد، ما را سبک شمرده و حرمت خدا را ضایع نموده است.

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی

۱۴۹ - باب تحریم قطع صلۀ ارحام

- ۱ - امام باقر (ع) فرمود: که علی (ع) فرموده: وقتی که مردم پیوند خویشاوندی را قطع کنند ثروت در دست اشرار قرار می گیرد.
- ۲ - علی (ع) فرمود: از جمله گناهایی که سبب مرگ زودرس می شود، قطع رحم است.
- ۳ - عنبسه بن عابد گوید: شخص پیش امام صادق (ع) آمد و از خویشاوندانش

باب ۱۴۸:

۱. روضه کافی، ص ۱۰۲.

باب ۱۴۹:

۱. ۲۰۱. اصول کافی، ص ۴۶۹.

۲. ۳. اصول کافی، ص ۴۶۹.

شکایت کرد، حضرت به او فرمود: خشم را فرو نشان و این کار را بکن (همیشه خشم را فرو نشان) عرض کرد: آنها هر چه می خواهند می کنند، فرمود: آیا تو هم می خواهی مثل آنها باشی؟ تا خداوند به شما توجه نکند.

۴ - امام صادق (ع) فرمود: که پیغمبر (ص) فرموده است. «از خویشاوندت» قطع رحم نکن اگر چه از تو بریده باشد،

۱۵۰ - باب تحریم جمع آوری موارد لغزشهای مؤمن برای عیب گرفتن از او

۱ - امام صادق (ع) فرمود: دورترین بنده از درگاه خداوند کسی است که در حال دوستی و برادری بادیگری لغزشهای وی را به خاطر بسپارد تا روزی او را برای آن لغزشها سرزنش کند.

۲ - امام باقر (ع) فرمود چیزی که بیش از همه بنده را به کفر وادارد این است که شخص بادیگری پیمان برادری در دین بسته باشد ولی لغزشها و خطاهای او را شمارش کنند تا روزی وی را در مورد آنها نکوهش کند.

۳ - اسحاق بن عمار گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که می فرمود: پیغمبر (ص) فرموده است: ای گروهی که به زبان ایمان آورده ولی ایمان به دلتان نرسیده است مسلمانان را مذمت نکنید، و در جستجوی عیوب آنها نباشید زیرا هر که در جستجوی عیوب مسلمانان باشد خداوند به دنبال عیبهای اوست. و خداوند چنین فردی را رسوا گرداند گر چه در خانه اش باشد.

۴. اصول کافی، ص ۴۶۹.

باب ۱۵۰:

۱ و ۲ و ۳. اصول کافی، ص ۴۷۱ و ۴۷۲.

۴ - امام صادق(ع) فرمود: پست‌ترین چیزی که شخص به سبب آن از ایمان خارج می‌شود آن است که مرد با همکیش خود دوستی کند و لغزشها و خطاهای او را بشمارد تا روزی او را درمورد آنها نکوهش نماید.

۱۵۱ - باب نهی از عیبجویی و سرزنش مؤمن

۱ - امام صادق(ع) فرمود: هرکه مؤمنی را به خاطر گناهی سرزنش کند نمی‌میرد تا این که خودش مرتکب همان گناه شود.

۲ - امام صادق(ع) فرمود: که پیغمبر(ص) فرموده است: هرکه عمل زشتی را فاش کند، مانند کسی است که آن را آغاز کرده و انجام داده است و هرکه مؤمنی را به سبب چیزی سرزنش کند، نمی‌میرد تا این که خودش مرتکب آن شود.

۳ - امام صادق(ع) فرمود: هرکه مؤمنی را ملامت کند در دنیا و آخرت مورد نکوهش خدا قرار می‌گیرد.

۴ - امام صادق(ع) فرمود: هرکه به منظور عیبجویی به دیدن برادرش برود، خدا در دنیا و آخرت او را نکوهش کند

۵ - امام صادق(ع) فرمود که پیغمبر(ص) فرموده است: هر که عمل زشتی را فاش کند، مانند کسی است که آن را آغاز کرده و انجام داده است و هرکه مسلمانی را به گناهی ملامت کند، نمی‌میرد مگر این که خودش مرتکب آن شود.

۴. معانی الاخبار، ص ۱۱۲.

باب ۱۵۱:

۱ و ۲ و ۳ و ۴. اصول کافی، ۴۷۲.

۵. محاسن برقی، ص ۱۰۴.

۱۵۲ - باب تحریم غیبت کردن از مؤمن

- ۱ - امام صادق (ع) فرمود: که پیغمبر (ص) فرموده است مؤمن کسی است که مؤمنین او را بر جان و مال خودشان امین دانند، و مسلمان کسی است که مسلمانان از دست و زبان او در امان باشند؛ و مهاجر کسی است که از گناهان دوری جوید و آنچه را که خدا حرام نموده ترک نماید و همچنین ستم کردن، خوار داشتن، و غیبت نمودن، و طرد کردن مؤمن، بر مؤمن حرام است.
- ۲ - امام صادق (ع) فرمود: هر که در دادوستدش به مردم ستم نکند و در گفتارش به آنان دروغ نگوید، و در وعده‌ای که به مردم می‌دهد خلف وعده ننماید، از کسانی است که غیبتش بر دیگران حرام، مروّتش کامل، و عدالتش ظاهر است، دوستی و برادری چنین شخص بر دیگران واجب است.
- ۳ - حرث بن مغیره گوید امام صادق (ع) فرمود: مسلمان برادر مسلمان، و چشم و آینه و راهنمای اوست. نسبت به او خیانت نمی‌کند، فریبش نمی‌دهد، بر او ستم روا نمی‌دارد وی را دروغگو نمی‌پندارد، و از او غیبت نمی‌کند.
- ۴ - فضیل بن یسار گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که می‌فرمود: مسلمان برادر مسلمان است، به او ستم نمی‌کند، و او را خوار نمی‌دارد.
- ۵ - امام صادق (ع) فرمود: مسلمان برادر مسلمان است، به او ستم نمی‌کند، خوارش نمی‌دارد، غیبت او را نمی‌کند، وی را فریب نمی‌دهد، و از عطایا محرومش نمی‌کند.

باب ۱۵۲:

۱. اصول کافی، ص ۴۲۵ و ۴۲۶.
۲. اصول کافی: ص ۴۲۸، صحیفه الرضا، ص ۴۷ عیون اخبار الرضا، ص ۱۹۸.
- ۳ و ۵. اصول کافی، ص ۳۹۲ (باب اخوة المؤمنین....).

۶- امام صادق(ع) فرمود: هر که در مورد مؤمنی آنچه را که دیده و یا شنیده برای دیگران بازگو کند، جزء کسانی است که خدای عزوجل درباره آنها فرموده است: «آنان که می خواهند درباره مؤمنین عمل زشتی را اشاعه دهند برای آنان عذاب دردناک است»^۶.

۷- امام صادق(ع) فرمود: که پیغمبر(ص) فرموده است: تأثیر غیبت در نابودی دین شخص مسلمان از اثر مرض خوره در رویش سریعتر است.

۸- پیغمبر(ص) فرمود: نشستن در مسجد به انتظار نماز عبادت است تا وقتی که صحبت نکنند، عرض کردند یا رسول الله، آن صحبت چه باشد؟ فرمود: غیبت کردن.

۹- ابوذر گوید: پیغمبر(ص) در یکی از نصایحش به من فرمود: ای اباذر، از غیبت کردن بپرهیز زیرا غیبت بدتر از زناست. عرض کردم یا رسول الله چرا چنان است؟ فرمود: برای این که زنا کار اگر توبه و استغفار نماید، خدا توبه اش را می پذیرد. ولی گناه غیبت بخشوده نمی شود مگر این که صاحبش عفو نماید.

ای اباذر، دشنام دادن به مسلمان فسق، و جنگ با او کفر است، غیبت کردن از او سرپیچی از فرمان خدا، و مالش مانند خونش محترم است، عرض کردم یا رسول الله غیبت چیست؟ فرمود: درباره برادرت چیزی بگویی که او خوش ندارد. عرض کردم یا رسول الله اگر آنچه که گفته می شود در او باشد چگونه؟ فرمود بدان که هرگاه درباره او چیزی بگویی که در او هست از او غیبت کرده ای و اگر چیزی بگویی که در او نیست، به او بهتان بسته ای.

۱۰- پیغمبر(ص) فرمود: بهشت بر سه گروه حرام است، ۱- آنان که

۶ و ۷ و ۸. اصول کافی، ص ۴۷۲.

۹. أَنَّ الَّذِينَ يَحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ.

۹. مجالس شیخ صدوق، ص ۳۴۱.

۱۰. الزَّهَد، ص ۹، ح ۱۷، عقاب الاعمال ۱۶۴/۸.

بردیگران ممت گذارند. ۲- کسانی که از دیگران غیبت کنند. ۳- آنان که دایم الخمر باشند.

۱۱ - پیغمبر (ص) فرمود: آیا مردم در روز قیامت جز بر اثر نتیجه زبانشان برای چیز دیگر هم سرنگون به آتش انداخته می شوند؟

۱۲ - امام باقر (ع) فرمود که پیغمبر (ص) فرموده است: دشنام دادن به مؤمن فسق، و جنگ با او کفر است. غیبت کردن از او سرپیچی از فرمان خدا، و مالش مانند خونش محترم است.

۱۳ - امام صادق (ع) از پدرانش نقل می کند: که در حدیث مناهی پیغمبر (ص) مردم را از غیبت کردن، و سخن چینی، و گوش دادن به آنها نهی نموده است، و فرمود: هیچ سخن چینی به بهشت نمی رود، و از غیبت کردن و گفت و شنودی که انسان را از خدا دور می کند نیز نهی کرده است. آنگاه فرمود: هر که غیبت مرد مسلمانی بکند روزه اش باطل و وضویش شکسته می شود، و در روز قیامت بیاید درحالی که از دهن او بویی گندیده تراز مردار پخش می گردد که سبب آزار اهل قیامت می شود، و اگر قبل از توبه کردن بمیرد درحالی مرده که حرام خدا را حلال دانسته است. آگاه باش هر کس غیبت برادر دینی اش را در مجلسی بشنود و از او دفاع کند و غیبت را رد نماید خداوند هزار نوع شر را در دنیا و آخرت از او دفع می کند و اگر قدرت دفع داشته باشد ولی از وی دفاع نکند، کیفر گناهش هفتاد برابر گناه غیبت کننده خواهد بود.

۱۴ - امام صادق (ع) فرمود: غیبت عبارت است از گفتن چیزی درباره برادر دینی که خدا آن را بر او پوشیده نگاه داشته است و اگر چیزی را که در او وجود ندارد به او

۱۱. الزهد، ص ۱۰ ح ۱۸.

۱۲. الزهد، ص ۱۱، ح ۲۳. در عقاب الاعمال، از کافی، محاسن برقی، من لایحضره الفقیه استخراج شده

۱۳. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۹۵ و ۱۹۸.

۱۴. مجالس صدوق، ص ۲۰۳ (م ۵۴) معانی الاخبار، ص ۵۷.

نسبت دهی بهتان به شمار می آید.

۱۵ - امام صادق (ع) فرمود: زنازاده را سه نشانه است: ۱- زشتی پیشگاهش (یعنی همنشینی با او زشت است) ۲- به زنا اشتیاق دارد. ۳- ما اهل بیت را دشمن می دارد.

۱۶ - نوف بکالی گوید: در صحن مسجد کوفه خدمت امیرمؤمنان (ع) رسیدم و سلام عرض کردم. حضرت جواب سلام را فرمود، گفتم: یا امیرالمؤمنین مرا موعظه ای بفرما، فرمود: ای نوف نیکی کن تا به تونیکی کنند، تا این که فرمود... عرض کردم بیشتر موعظه فرما، فرمود: از غیبت اجتناب کن زیرا غیبت خورش سگهای جهنم است سپس فرمود: ای نوف کسی که به وسیله غیبت کردن گوشت مردم را بخورد، به دروغ گمان کرده که حلال زاده است.

۱۷ - امام رضا (ع) از پدرش نقل می کند که امام صادق (ع) فرمود: خانه ای را که در آن گوشت باشد و گوشت چربی را خدا دوست ندارد، راوی گوید: عرض کردند یا بن رسول الله ما گوشت را دوست داریم، و خانه ما خالی از گوشت نیست، فرمود آن طوری که شما فکر می کنید نیست، بلکه مقصود از خانه ای که گوشت دارد، خانه ای است که در آن به وسیله غیبت کردن گوشت مردم را بخورند، و منظور از گوشت چربی کسی است که در راه رفتن تکبر و خودنمایی و فخر از خود نشان دهد.

۱۸ - پیغمبر (ص) فرمود: غیبت، کیفرش شدیدتر از زناست عرض کردند یا رسول الله چرا چنین است؟ فرمود: چون زنا کار اگر توبه نماید خدا توبه اش را می پذیرد، اما غیبت کننده توبه می کند ولی خداوند از او نمی پذیرد تا کسی که

۱۵. مجالس صدوق، ص ۲۰۴ (م ۵۴)، خصال صدوق، ج ۱، ص ۱۰۲.

۱۶. مجالس صدوق، ص ۱۲۶ (م ۳۸).

۱۷. عیون اخبار الرضا، ص ۱۷۴، معانی الاخبار، ص ۱۱۰.

۱۸. علل الشرایع، ص ۱۸۶.

وی از او غیبت کرده است او را عفو نماید. و در جای دیگر از جابر نقل شده که پیغمبر (ص) فرمود: از غیبت کردن پرهیزید، زیرا غیبت از زنا هم بدتر است، و سپس دنباله حدیث را مانند حدیث بالا بیان فرمود:

۱۹ - پیغمبر (ص) فرمود: آیا آگاه نکنم شما را به چیزی که از زنا هم بدتر است، و آن عبارت است از این که شخص از برادرش بدگویی کند (با غیبت کردن).

۲۰ - امام صادق (ع) فرمود: کسی را که با چشم خود ندیده‌ای مرتکب گناه شود، و در نزد تو دونفر علیه او گواهی نداده‌اند، چنین شخص عادل است و شهادتش پذیرفته می‌شود گرچه در باطن گناهکار هم باشد، هر که از او غیبت بکند از دوستی خدا خارج و جزء دوستان شیطان است، سپس از اجدادش نقل می‌کند که پیغمبر (ص) فرمود: هر که از مؤمنی باصفاقتی که در او هست غیبت کند خداوند در بهشت هرگز آنها را یک جاجمع نمی‌کند و هر که از مؤمنی باصفاقتی که در او نیست غیبت کند تعهدات دینی میان آنان منقطع و غیبت کننده در آتش همیشگی است و چه بدجایی است آن آتش.

۲۱ - پیغمبر (ص) فرمود: هر که از برادر مسلمانش غیبت بکند، روزه اش باطل و وضویش شکسته می‌شود، و اگر در آن حال بمیرد در حالی مرده که حرام خدا را حلال دانسته، تا این که فرمود: هر که برای یاری دادن و کمک رساندن به برادرش قدم بردارد، ثواب جهادگران در راه خدا را دارد. و هر که در جستجوی عیب و کشف اسرار برادرش گام بردارد، نخستین گامی که برمی‌دارد در جهنم خواهد گذاشت، و خداوند در پیش آفریدگان اسرار او را فاش می‌کند. و هر که در انجام خواسته‌های خویشاوندانش قدم بردارد، خداوند پاداش صدشهید به او عطا فرماید.

۱۹. مصادقة الاخوان، ص ۴۸.

۲۰. مجالس صدوق، ص ۶۳ (۲۲ م).

۲۱. عقاب الاعمال، ص ۴۷.

و اگر از وی چیزی بخواهند و او با جان و مال خواسته خویشاوندان را برآورده کند برای هر قدمش چهل میلیون حسنه است و مقامش چهل میلیون درجه بالا رود، مثل این که صدسال خدا را عبادت کرده، و هر که برای فساد بین خویشاوندان و قطع رحم از آنها قدم بردارد، خداوند بر او غضبناک شود و در دنیا و آخرت بر او لعنت فرستد، و گنااهش به اندازه معصیت کسی است که قطع رحم کرده باشد.

۲۲ - امام صادق (ع) فرمود: غیبت عبارت است از این که درباره برادرت بگویی آنچه را که خداوند پنهان نگاهداشته، و اگر صفاتی را که در او نیست بیان کنی، شامل فرمایش خداست «البتة بهتان و گناه آشکار را متحمل گردید».

۱۵۳ - باب تحریم تهمت زدن بر مرد و زن مؤمن

۱ - ابن ابی یعفور گویند: امام صادق (ع) فرمود: هر کس بر مرد یا زن مؤمن به آنچه در آنها نیست بهتان ببندد، خداوند در روز رستاخیز او را در موضع طینت خبال برانگیخته و نگه دارد. تا از عهده آنچه گفته بیرون آید، راوی گوید عرض کردم «طینت خبال» چیست؟ فرمود: چرکی است که از فرج زنان بدکاره بیرون آید.

۲ - امام رضا (ع) از پدرانش نقل می‌کند که پیغمبر (ص) فرمود: هر که بر مرد یا زن مؤمن تهمت بزند، و یا چیزی را که در آنها نیست به آنان نسبت دهد، در روز رستاخیز خدا او را بر تلی از آتش بر پا نگه دارد تا از عهده آنچه گفته است بیرون آید.

۲۲. تفسیر عیاشی، ج ۱ ص ۲۷۵.

۵ «فقد احتمل بهتاناً واثماً مبیناً»، النساء-۱۱۲.

باب ۱۵۳:

۱. اصول کافی، ص ۴۷۲؛ عقاب الاعمال، ص ۲۴؛ محاسن برفی، ص ۱۱۰۱؛ معانی الاخبار،

ص ۵۲.

۲. عیون اخبار رضا، ص ۲۰۱؛ صحیفه الرضا، ص ۸.

۱۵۴ - باب موارد جواز غیبت کردن

۱ - داود بن سرحان گوید: از امام صادق (ع) پرسیدم: غیبت چیست؟ فرمود: غیبت عبارت است از گفتن چیزی در مورد امور دینی برادرت که وی انجام نداده و انتشار چیزی بر علیه او که خداوند آن را برایش مخفی نگه داشته و حدی اقامه نکرده است.

۲ - عبدالرحمان بن سیابه گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که می فرمود: غیبت آن است که درباره برادرت چیزی بگویی که خداوند بر او پوشانده است، اما گفتن امور ظاهری مانند صفات تندخویی، شتابزدگی و مانند آنها، غیبت نیست، ولی گفتن چیزی را که در او نیست بهتان و افتراست.

۳ - یحیی آزرق گوید: که امام موسی کاظم (ع) به من فرمود: هر که پشت سر مردی چیزی را که در اوست و مردم هم می دانند بگوید از او غیبت نکرده است، و اگر صفاتی را ذکر کند که در اوست ولی مردم نمی دانند از او غیبت کرده و اگر صفاتی را که در او نیست بگوید به او بهتان زده است.

۴ - امام صادق (ع) فرمود: هرگاه فاسق فسق خود را آشکار کند، در بین مردم آبرو ندارد، و غیبتش جایز است.

۵ - امام صادق (ع) از پدرش نقل می کند که آن حضرت فرمود: سه شخص بین مردم آبرو ندارند ۱- بدعت گذار ۲- رهبر ستمگر، ۳- فاسقی که آشکارا فسق نماید.

باب ۱۵۴:

۱ و ۲ و ۳. اصول کافی، ص ۴۷۲، ۴۷۳.

۴. مجالس شیخ صدوق، ص ۲۴.

۵. قرب الاستناد، ص ۸۲.

۶ - امام صادق(ع) در مورد آیه «لایحِبَّ اللهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ الْأَمِّنِ ظَلَمٌ»^۶ خداوند دوست نمی دارد بلند کردن صدا به بدی را مگر در مورد کسی که مورد ستم واقع شده باشد. فرمود: هر که گروهی را به مهمانی دعوت کند ولی از آنها خوب پذیرایی نکند جزء ستمگران است، و آنچه مهمانان از بدی پذیرایی او بازگو کنند، گناهی ندارد.

۷ - در تفسیر مجمع البیان در تفسیر آیه: «لایحِبَّ اللهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ الْأَمِّنِ ظَلَمٌ»^۷ امام صادق(ع) فرمود: چون بر کسی مهمان وارد شود و او از مهمان خوب پذیرایی نکند. برای مهمان اشکال ندارد پذیرایی بد میزبان را بازگو کند، (یعنی غیبت محسوب نمی شود).

۱۵۵ - باب وجوب جبران کیفر غیبت کردن با

حلال طلبی و استغفار

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی

۱- امام صادق(ع) فرمود: از پیغمبر(ص) پرسیدند: کفاره غیبت چیست؟ فرمود: از خدا طلب آمرزش کنی برای کسی که از او غیبت کرده ای هر وقت او را به یاد آری.

۶. تفسیر عیاشی، ج ۱ ص ۲۸۳.

۷. مجمع البیان، ج ۳، ص ۱۳۱.

۵ النساء- ۱۴۸.

باب ۱۵۵:

۱. اصول کافی، ص ۴۷۲ (باب غیبت).

۱۵۶- باب وجوب ردّ غیبت مؤمن و تحریم

شنیدن آن

۱- امام صادق(ع) از پدرانش نقل می‌کند: که در وصیت پیغمبر(ص) به علی(ع) است: ای علی هر که در نزد او از برادر مسلمانی غیبت شود و او قادر بر یاری اش باشد (با ردّ غیبت) و یاری نکند، خدا در دنیا و آخرت او را خوار گرداند.

۲- امام باقر(ع) فرمود: هر که نزدی از برادر مؤمنش غیبت شود و او به یاری و کمکش بشتابد و از او دفاع کند، خداوند در دنیا و آخرت وی را یاری کند و اگر به کمک و یاری اش نشتابد و از او دفاع نکند با این که قدرت کمک دارد، خداوند در دنیا و آخرت وی را حقیر و ناچیز گرداند.

۳- امام صادق(ع) فرمود: که پیغمبر(ص) فرموده است: هر که از آبروی برادر مسلمانش دفاع کند، بی شگ بهشت برایش واجب می‌شود.

۴- امام صادق(ع) فرمود: هرگاه مؤمنی به مؤمن ستم دیده‌ای کمک کند، ارزش این کارش از روزه یک ماه و اعتکاف در مسجد الحرام برتر است، اگر توانایی کمک دارد و برادر مؤمنش را یاری دهد خدا در دنیا و آخرت او را نصرت عطا فرماید. هرگاه در حال توانایی بریاری او، او را یاری نکند و خوارش کند، خداوند در دنیا و آخرت وی را خوار گرداند.

باب ۱۵۶:

۱. من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۴۱.

۲. ثواب الاعمال، ص ۸۱؛ عقاب الاعمال، ص ۲۹، محاسن برقی، ص ۱۰۳.

۳. ثواب الاعمال، ص ۸۰.

۴. ثواب الاعمال، ص ۸۱.

۵ - پیغمبر(ص) فرمود: هرکس غیبت برادرش را در مجلسی بشنود و از او دفاع کند و جلو غیبت از او را بگیرد خدا هزار نوع شر را در دنیا و آخرت از او دور می‌کند، و اگر جلو غیبت را نگیرد، بلکه خوشش هم بیاید، گناه و کبیرش به اندازه معصیت غیبت کننده خواهد بود.

۶ - امام صادق(ع) فرمود: که پیغمبر(ص) فرموده است: هرکه آبروی برادر مسلمانش را حفظ کند بی شک بهشت برای او نوشته شود کسی که برایش کار نیکی انجام داده‌اند باید جبران کند، و اگر قادر به جبران نباشد، لازم است تشکر کند، اگر این کار را هم نکند کفران نعمت کرده است.

۷ - ابودرداء از پدرش نقل می‌کند که مردی نزد پیغمبر(ص) درباره شخص دیگری سخنی گفت. یکی از خویشاوندان آن شخص از او دفاع کرده و گفته آن مرد را رد کرد، آنگاه حضرت فرمود: هرکه از آبرو و حیثیت برادرش دفاع کند مصون از آتش دوزخ خواهد بود.

۸ - پیغمبر(ص) در نصیحتی به ابوذر فرمود: ای اباذر، هرکه غیبتی را از برادر مؤمنش دفع کند، سزاوار آن است که خداوند او را از آتش دوزخ آزاد کند. ای اباذر، هرکه در نزد او از برادر مؤمنش غیبت شود و او توانایی یاری اش داشته باشد (با رد غیبت) او را یاری کند خداوند در دنیا و آخرت یاری اش فرماید، و هرگاه در حال قدرت بر یاری او، کمکش نکند و خوارش دارد، خداوند در دنیا و آخرت او را خوار گرداند.

۵. عقاب الاعمال، ص ۴۷.

۶. مجالس پسر شیخ طوسی، ص ۸۰.

۷. مجالس پسر شیخ طوسی، ص ۷۱.

۸. مجالس صدوق، ص ۳۴۱.

۱۵۷ - باب تحریم افشای سرّ مؤمن و عیبجویی از او...

۱ - عبدالله بن سنان گوید: به امام صادق (ع) عرض کردم: آیا عورت مؤمن بر مؤمن حرام است؟ فرمود: آری، عرض کردم: یعنی شرمگاهش؟ فرمود: آن طوری که فکر می‌کنی نیست، بلکه مراد از عورت، افشای سرّ مؤمن است.

۲ - امام صادق (ع) فرمود: هر که مطلبی را در مورد مؤمنی بازگو کند که قصدش رسوا کردن او و ریختن آبرویش باشد تا از نظر مردم بیفتد، خداوند او را از دوستی خود به دوستی شیطان خارج کند، و شیطان هم او را نپذیرد.

۳ - امام صادق (ع) در مورد حدیث «تَوَرَّعَ الْمُؤْمِنُ عَلَى الْمُؤْمِنِ حَرَامٌ» فرمود: مراد از عورت آن نیست که مؤمن برهنه شود و توعضوی از او را ببینی، بلکه عورت عبارت است از این که به ضرر مؤمن سخنی بگویی و یا از او عیبجویی نمایی.

۴ - محمد بن فضّیل گوید: به امام موسی کاظم (ع) عرض کردم: قربانت گردم، درباره یکی از برادرانم خیبرتی به من رسیده است که در شأن او نیست از خود وی پرسیدم انکار کرد، در صورتی که گروه موثقانی آن را به من اطلاع داده است. فرمود: ای محمد چشم و گوش خود را نسبت به برادرت تکذیب کن، اگر پنجاه نفر پیش تو قسم بخورند و علیه برادرت گواهی دهند، ولی برادرت خلاف آن را بگوید گفته وی را تصدیق و آنها را تکذیب کن و نباید چیزی را که باعث سرشکستگی اوست و به آبرو و حیثیت او لطمه می زند در مورد او منتشر کنی زیرا در این صورت جزء کسانی هستی که خدا درباره آنان فرموده است: «آنان که دوست دارند زشتکاری درباره مؤمنین فاش گردد برای آنها در دنیا و آخرت عذاب

باب ۱۵۷:

۱ و ۲ و ۳. اصول کافی، ص ۴۷۳؛ مجالس صدوق، ص ۱۰۴ و ۲۹۱.

۴. عقاب الاعمال، ص ۲۷؛ روضه کافی، ص ۱۴۷.

دردناکی است»^۵.

۵- پیغمبر(ص) فرمود: هرکه کلام زشتی را بشنود و آن را انتشار دهد مانند کسی است که آن را انجام داده، و هم چنین افشا کننده کلام خوب مانند انجام دهنده آن است.

۶- امام صادق(ع) فرمود: که پیغمبر(ص) فرموده است. هر که عمل زشتی را منتشر کند کیفرش مانند شروع کننده آن است، و هرکه مؤمنی را به سبب چیزی سرزنش کند، نمی میرد تا این که خودش مرتکب آن شود.

۷- فیض بن مختار گوید: از امام صادق(ع) شنیدم که فرمود: وقتی که به حضرت عیسی (ع) مائده نازل شد به حواریون گفت بدون اجازه من از مائده نخورید، ولی یکی از آنها از مائده خورد دیگران به عیسی گفتند یا روح الله فلانی از مائده خورد، عیسی از وی پرسید آیا تو از مائده خوردی؟ گفت: نه، حواریون گفتند چرا یا روح الله به خدا قسم وی از مائده خورد، حضرت عیسی فرمود: برادرت را تصدیق، و چشمت را تکذیب کن.

۱۵۸- باب تحریم ناسزا گفتن به مؤمن و محترم داشتن

ناموس، مال و خون او

۱- عبدالرحمان بن حجاج گوید: موسی بن جعفر(ع) درباره دو نفر که به هم دشنام دهند فرمود: آن که به دشنام آغاز کرده ظالمتر است، و گناه خود و گناه

۵ «ان الذین یحییون ان تشیع الفاحشة فی الذین آمنوا لهم عذاب الیم فی الدنیا و الآخرة» التورۃ- ۱۹.

۵. عقاب الاعمال، ص ۴۸.

۶. عقاب الاعمال، ص ۲۷.

۷. تفسیر عیاشی، مخطوط.

باب ۱۵۸:

۱. اصول کافی، ص ۴۷۳.

رفیقش به گردن اوست تا زمانی که از مظلوم عذرخواهی نکرده است.

۲ - امام باقر(ع) فرمود: مردی از قبیلهٔ بنی تمیم خدمت پیغمبر(ص) آمد و عرض کرد: به من نصیحتی بفرما. از جمله نصایح آن حضرت این بود، که به مردم ناسزا نگویید زیرا دشنام باعث دشمنی آنان نسبت به شما می شود.

۳ - امام باقر(ع) فرمود: که پیغمبر(ص) فرموده است: ناسزا گفتن به مؤمن گناه است، جنگ با او کفر و خوردن گوشتش بوسیله غیبت کردن معصیت می باشد و مال او مانند خونش محترم است.

۴ - امام صادق(ع) فرمود: که پیغمبر(ص) فرموده است: کسی که به مؤمن ناسزا بگوید همچون کسی است که در پرتگاه هلاکت باشد.

۵ - امام باقر(ع) فرمود: هر که از ریختن آبروی مردم خودداری کند، خداوند در روز قیامت او را عفو فرماید، و هر که خشم خود را از مردم منع کند و جلو خشم خود را بگیرد خداوند عذاب روز رستاخیز را از او باز دارد.

۱۵۹ - باب تحریم بد نام کردن مؤمن و سوء نیت داشتن به او

۱ - امام باقر(ع) فرمود: مرد هرگز به کفر مرد دیگر گواهی نمی دهد، (بگوید تو کافری یا ای کافر) جز این که به یکی از آن دو برگردد، اگر بر کفر کافری گواهی دهد راست گفته است، و اگر کفر را به مؤمنی نسبت دهد به خود وی با زمی گردد بنابراین از طعنه زدن به مؤمنان پرهیزید.

۳ و ۲. اصول کافی، ص ۴۷۳؛ محاسن برقی، ص ۱۰۲، من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۶۰.

۴. اصول کافی، ص ۴۷۳.

۵. الزهد، ص ۹ ج ۶.

باب ۱۵۹:

۱. اصول کافی، ص ۴۷۳ (باب سب مؤمن)، عقاب الاعمال، ص ۴۰.

۲ - ابوحمزه گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که می فرمود: هرگاه مردی به برادر مؤمنش بگوید اف (وای بر تو) از پیوند (دینی) با او خارج می شود، و چون به او بگوید تو دشمن منی یکی از آنها کافر شوند، و خداوند از مؤمنی که نسبت به برادر مؤمنش نیت بد در دل دارد هیچ عملی را نمی پذیرد.

۳ - امام باقر (ع) فرمود: هرکس رودر روی مؤمن به او طعن زند (او را بدنام کند) با بدترین مرگها خواهد مرد و سزاوار است که به خیر و سعادت باز نگردد.

۴ - امام صادق (ع) فرمود: خداوند مؤمنان را از پرتو عظمت و شکوه و بزرگواری خویش آفریده، و هر که آنان را طعنه زند و یا عقیده شان را مردود شمرد بی شک خدا را رذ کرده و چنین شخص از فضل الهی بی بهره می باشد و این کاریکی از دامهای شیطان است.

۵ - امام صادق (ع) فرمود: که پیغمبر (ص) فرموده است: خدای عزوجل مؤمن را از عظمت جلال و قدرت خویش آفریده، بنابراین هر که مؤمنی را طعن زند و یا سخن او را مردود شمرد، بی شک خدا را رذ کرده است.

۱۶۰ - باب تحریم لعن کردن کسی که نباید او را لعن کرد.

۱ - امام صادق (ع) فرمود: هنگامی که لعن از دهن گوینده اش بیرون آید، بین گوینده و لعن شونده در هوا مردد می ماند، اگر لعن شونده را سزاوار یافت بر او

۲. اصول کافی، ص ۴۷۴، محاسن برقی، ص ۹۹.

۳. اصول کافی، ص ۴۷۴، عقاب الاعمال، ص ۲۳.

۴. عقاب الاعمال، ص ۲۳؛ محاسن برقی، ص ۱۰۰.

۵. مجالس پسر شیخ طوسی، ص ۱۹۲.

باب ۱۶۰:

۱. قرب الاستاد، ص ۷.

فرود می آید، والا به گوینده اش باز می گردد؛ و گوینده به آن سزاوارتر است، بنابراین از لعن کردن مؤمن پرهیزید زیرا به خودتان باز می گردد.

۲ - حدیث ۲ از امام باقر(ع) با اندک تفاوتی مانند حدیث ۱ نقل شده است.

۱۶۱ - باب تهمت زدن به مؤمن و بدگمان بودن به او

- ۱ - امام صادق(ع) فرمود: چون مؤمن به برادر دینی خود تهمت بزند ایمان در قلبش آب شود مانند نمک در آب.
- ۲ - عمر بن یزید از پدرش نقل کرده: که شنیدم امام صادق(ع) می فرمود: هر که به برادر دینی خود تهمت بزند احترام میان آنها از بین می رود و هر که با برادر دینی خود مانند باقی مردم رفتار کند، از آنچه که خود را بدان بسته (مذهب جعفری) بیزار و برکنار شده است.
- ۳ - امام صادق(ع) فرمود: که علی(ع) فرموده است: گفتار و کردار برادرت را حمل بر نیکی کن، مگر این که کاری از او سر بزند که نتوانی توجیه کنی، و به گفتار او تاجایی که می توان حمل بر نیکی کرد سود ظن نبر،

۱۶۲ - باب تحریم ترساندن مؤمن و لوبا نگاه

- ۱ - امام صادق(ع) فرمود: که پیغمبر(ص) فرموده است: هر که به مؤمن طوری نگاه کند که وی را بترساند، خدای عزوجل در روزی که سایه ای جز سایه

۲. اصول کافی، ص ۴۷۳ (باب سب مؤمن)، عقاب الاعمال، ص ۳۹.

باب ۱۶۱:

۱ و ۳. اصول کافی، ص ۴۷۴.

باب ۱۶۲:

۱. اصول کافی، ص ۴۷۷.

«رحمت» نیست (روزقیامت) او را بترساند.

۲ - امام صادق(ع) فرمود: هرکه مؤمنی را از سلطانی بترساند به این که از طرف سلطان بدی به او می رسد، و نرسد او درآتش دوزخ است و هرکه مؤمنی را از آسیب سلطانی بترساند و آسیب به وی برسد، ترساننده با فرعون و خاندان او در آتش دوزخ خواهد بود.

۳ - علی(ع) فرمود: برهیچ مسلمانی جایز نیست که مسلمانی را بترساند.

۱۶۳ - باب تحریم کمک به قتل و اذیت مؤمن گرچه با کلمه ای باشد

۱ - از امام صادق(ع) روایت شده است: در روز رستاخیز مردی نزد مرد دیگری می آید و او را به خونش آغشته می کند و مردم سرگرم حسابند، آن مرد می گوید با من چه کارداری و چرا مرا خون آلود کردی؟ می گوید چون تو در دنیا قاتل مرا علیّه من یاری دادی و من کشته شدم.

۲ - امام صادق(ع) فرمود: هرکس با کوچکترین کلمه ای بر ضرر مؤمن اقدام کند، روز قیامت خدای را دیدار کند درحالی که این جمله در پیشانی اش نوشته شده، این شخص از رحمت ناامید است.

۳ - امام باقر(ع) فرمود: روز رستاخیز شخصی در عرصه محشر حاضر می شود

۲ - اصول کافی، ص ۴۷۷.

۳ - عیون اخبار رضا، ۲۲۸.

باب ۱۶۳:

۱ - عقاب الاعمال، ص ۴۲.

۲ - مجالس پسر شیخ طوسی، ص ۱۲۴.

۳ - محاسن برفی، ص ۱۰۴.

ویک شیشه خون به او می دهند و می گویند این سهم تو از خون فلانی است، می گوید پروردگارا تومی دانی که من خونی نریخته ام و مرا خودت قبض روح کردی، خداوند می فرماید: آری، ولی آیا تو از فلانی فرزند فلان چنین و چنان نشنیدی پس آن را بازگو کردی تا این که گفتارت به فلانی رسید و او به سبب گفته های تو آن مرد را کشت و این نصیب تو از خون اوست.

حدیث ۴ مانند حدیث ۲ است، فقط در جمله آخر: (نومید از رحمت من

است) قید نشده است.

۱۶۴ - باب تحریم سخن چینی و تفرقه افکنی

۱ - امام صادق (ع) فرمود: که پیغمبر (ص) به اصحاب خود فرموده است: آیا شما را از شرورترینان آگاه نکنم: عرض کردند: چرا، یا رسول الله، فرمود: آنان که برای سخن چینی قدم بردارند، و بین دوستان تفرقه اندازند و از کسانی که عیب ندارند عیب جویی کنند.

۲ - امام باقر (ع) فرمود: بهشت بردار و فرزند پرور و کار آگاهانی که سخن چینی کنند حرام است.

۳ - علی (ع) فرمود: بدترین شما کسانی اند که سخن چینی کنند، و بین دوستان تفرقه اندازند، و از آنان که عیب ندارند عیبجویی کنند.

۴ - ابوذر گوید: پیغمبر (ص) در نصیحتی به من فرموده است: ای اباذر، قنات

۴. اصول کافی، ص ۴۷۷.

باب ۱۶۴:

۱. اصول کافی، ص ۴۷۷؛ الزهد، ص ۶، ح ۸، من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۴۲.

۲ و ۳. اصول کافی، ص ۴۷۷.

۴. مجالس شیخ صدوق، ص ۳۴۱.

به بهشت نمی رود، عرض کردم: یا رسول الله، قتات کیست؟ فرمود: سخن چین. ای ابادر، سخن چین در آخرت از عذاب الهی آسوده نخواهد بود. ای ابادر، هرکه در دنیا، دور و دوزبان باشد، در آتش دوزخ دارای دو چهره خواهد بود.

ای ابادر، گفتار در انجمنها امانت است، انتشار دادن راز برادرت خیانت است پس از این کار دوری کن، و از حضور در مجلسی که سبب لغزش گردد نیز پرهیز.

۵ - علی (ع) فرمود: که پیغمبر (ص) فرموده است: چهار گروهند که دوزخیان را با وجود گرفتاریهای خودشان که از آب داغ دوزخ می نوشند آزار می دهند، و فریادشان به او یسلا و اهسلا کا بلند است. بعضی از دوزخیان از بعضی می پرسند، گناه این چهار گروه چیست؟ که ما با وجود این همه گرفتاری از عذاب آنان نیز زنج می بریم، یکی از آنها در تابوتی از آتش گذاخته آویزان است، دیگری احشای درونی اش بیرون آمده و آنها را با خود می کشد، آن یکی چرک و خون از دهنش جاری است، آن دیگری گوشت بدنش را می خورد. از صاحب تابوت آتشین می پرسند که جرم این دور از رحمت خدا چیست؟ که عذاب او ما را با همه بدبختی و عذاب که داریم نیز آزاری می دهد، می گویند این دور از رحمت الهی موقع مرگ اموالی از مردم را با این که توانایی باز پرداخت نداشت بر ذمه گرفته بود. سپس از آن که احشای درونی اش کشیده می شد پرسیدند، که جرم این ملعون چیست که وضع دلخراش او بر گرفتاری و شدت آزار ما افزوده است. می گویند این محروم از رحمت الهی، کسی بود که ادرار به هر کجای بدنش می رسید باکی نداشت (رعایت نجاست و پاکی نمی کرد) آنگاه از آن که چرک و خون از دهنش می آید می پرسند، که این یکی چه کرده و گنااهش

چیست؟ که همچنان ما را با همه گرفتاریهای خود به زحمت انداخته، می‌گویند: این یکی مسخرگی می‌کرد و از کلمات زشت استفاده می‌نمود و آنها را به کسی نسبت می‌داد و آن را حکایت می‌کرد. سپس از آن که گوشت بدنش را می‌خورد سؤال کردند که این دور از رحمت الهی چه کرده است؟ با همه بدبختیها که از گناهان خود داریم از عذاب وی نیز درنجیم، می‌گویند: این محروم از رحمت الهی گوشت مردم را می‌خورد (باغیبت کردن) و سخن چینی می‌کرد.

۶ - پیغمبر (ص) فرمود: هر که بین دوفرد دست به سخن چینی بزند، خداوند در قبر آتشی براو مسلط گرداند که تا قیامت او را بسوزاند و چون از قبر بیرون آید، خدا ازدهای سیاهی را براو مسلط کند که وی را نیش زند تا این که داخل آتش دوزخ گردد.

۷ - امام صادق (ع) فرمود: سه نفر هرگز به بهشت نخواهند رفت: ۱- شخص بی باک در خونریزی، ۲- دایم الخمر (کسی که همیشه شراب می‌نوشد) ۳- سخن چین.

۸ - علی (ع) فرمود: بهشت برسه کس حرام است: ۱- آن که به دیگران متت گذارد، ۲- آن که سخن چینی کند، ۳- آن که دایم الخمر باشد.

۹ - امام موسی کاظم (ع) فرمود: بهشت برسه کس حرام است: ۱- سخن چین، ۲- دایم الخمر، ۳- و آن که ناموش را در اختیار دیگر گذارد و او فاجر و گنهکار است.

۱۰ - امام صادق (ع) به منصور فرمود: از کسی که بهشت براو حرام و جایگاهش آتش است هیچ سخنی را درباره خویشاوندان و خدمتکاران خانوادات نپذیر، زیرا سخن چین دروغگوی آشکار و در ایجاد دشمنی بین مردم

۶. عقاب الاعمال، ص ۴۷.

۷ و ۹. عقاب الاعمال، ص ۱۲.

۱۰. مجالس شیخ طوسی، ص ۳۶۴.

شریک شیطان است. چون خداوند متعال فرمود: «ای کسانی که ایمان آورده اید اگر فاسقی خبری برای شما آورد جستجو نمایید مبادا از روی نادانی به گروهی آسیب رسانید و سپس بر عمل خود پشیمان شوید»^۹

البته بر تو واجب است، نسبت به کسی که خویشاوندی اش از تو قطع کرده صلّه رحم کنی و به کسی که ترا محروم کرده عطا و بخشش کنی و کسی را که به تو ستم کرده عفو نمائی چون پاداش نیکی، صلّه رحم نیست، بلکه صلّه رحم آن است که اگر خویشاوندان از تو بربندند تو صلّه رحم بجا آوری

۱۱ - امام صادق (ع) فرمود: چهار شخص به بهشت نخواهد رفت: ۱- پیشگو، ۲- منافق، ۳- دایم الخمر، ۴- سخن چین.

۱۲ - امام صادق (ع) فرمود: حضرت موسی (ع) در مناجات با پروردگارش شخصی را زیر سایه عرش خدا دید، عرض کرد خدایا، این شخص کیست که عرش تو بر او سایه افکنده است؟ خداوند فرمود: این کسی است که همواره به پدر و مادرش نیکی نموده، و هرگز سخن چینی نکرده است.

۱۳ - امام صادق (ع) فرمود: خداوند تبارک و تعالی به موسی (ع) وحی کرد که یکی از یارانت علیه تو سخن چینی کرده، از او پرهیز، عرض کرد خدا یا من که او را نمی شناسم مرا آگاه کن تا او را بشناسم، خطاب شد ای موسی من سخن چینی را براو عیب می گیرم ولی تو مرا مکلف به سخن چینی می کنی، موسی گفت خدایا پس چه کنم؟ خطاب آمده ای موسی یارانت را به گروههای ده نفری تقسیم کن و بین آنها قرعه بکش، البته قرعه به نام گروهی اصابت خواهد کرد که

۹ « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمْ فَأَمِقُّ بِسَبِّ قَتِيلَتِنَا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْحَبُوا عَلَيَّ مَا لَقَلْتُمْ نَادِمِينَ » الحجرات-۶.

۱۱. مجالس شیخ صدوق، ص ۳۴۳.

۱۲. مجالس شیخ صدوق، ص ۱۰۸.

۱۳. الزهد، مخطوط، صحیفه الرضا، ص ۱۱.

سخن چین دربین آنهاست و به همین ترتیب قرعه کشی را ادامه بده تا قرعه به نام سخن چین اصابت کند، موسی (ع) گوید: وقتی که سخن چین قرعه کشی را دید از جا برخاست و گفت: ای پیغمبر خدا، سخن چین من بودم، و سوگند یاد می‌کنم که هرگز آن را تکرار نکنم.

۱۴ - حذیفه گوید: از پیغمبر (ص) شنیدم که می‌فرمود: سخن چین هرگز داخل بهشت نمی‌شود.

۱۶۵ - باب استحباب نگاه کردن به اولاد صالح پیغمبر (ص)

۱ - امام رضا (ع) فرمود: نگاه کردن به فرزندان ما عبادت است. راوی گوید: عرض کردم: یا بن رسول الله، نگاه کردن به فرزندان شما، یا همه اولاد پیغمبر (ص)؟ حضرت فرمود: نگاه کردن به همه فرزندان پیغمبر (ص) تاجایی که از روش رسول الله جدا نشده و خویشتن را به گناه آلوده نکرده‌اند عبادت است.

۱۶۶ - باب استحباب نگاه کردن به پدر و مادر و به قرآن

و به روی عالم

۱ - محمد بن علی بن حسین گوید: که در روایت آمده است: نگاه کردن به کعبه، و هم چنین به پدر و مادر، و به قرآن حتی بدون قرائت، و نگاه کردن به روی عالم، و به اولاد رسول الله (ص) عبادت است.

۱۴. مجالس پسر شیخ طوسی، ص ۲۴۳؛ من لایحضره الفقیه ج ۲، ص ۱۹۵.

باب ۱۶۵:

۱. عیون اخبار الرضا، ص ۲۱۴.

باب ۱۶۶:

۱. من لایحضره الفقیه؛ ج ۱، ص ۷۳.

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی